

การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก
อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

โดย

นางสาวทิพวรรณ ภู่นาค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก
อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

โดย
นางสาวทิพวรรณ ภู่นาค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2553
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**MANGROVE RESOURCES MANAGEMENT BY COMMUNITY ; CASE STUDY OF
BAN KLONGLAD, TAMBON BANGTABOON-OK, AMPHOE BAN LAEM,
PHETCHABURI PROVINCE**

BY

Tippawan Punak

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Program of Public and Private Management

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2010

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การจัดการทรัพยากรป่า
ชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัด
เพชรบุรี ” เสนอโดย นางสาวทิพวรรณ ภู่นาค เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัตน์วงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
อาจารย์ ดร.สวรรยา ชื้อเลื่อม

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.วิโรจน์ เจษฎาลักษณ์)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุทิสฯ ลุ่มบุตร)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สวรรยา ชื้อเลื่อม)
...../...../.....

52601344 : สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน

คำสำคัญ : ทรัพยากรป่าชายเลน , การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

ทิพวรรณ ภู่นาค : การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะนูนออก
อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี : อาจารย์ ดร.สวรรยา ชื่อเลื่อม . 136 หน้า

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะนูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพ รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน ศึกษาปัญหาอุปสรรคของการจัดการ และเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสังเกต และการสัมภาษณ์ระดับลึก

ผลการศึกษาพบว่าสถานภาพป่าชายเลนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อมีการอนุรักษ์และฟื้นฟู รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน คือชาวบ้านใช้ทรัพยากรป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหาร และนำพืชพรรณไม้ในป่าชายเลนมาใช้ชีวิตประจำวัน ทรัพยากรป่าชายเลนทำให้เกิดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ ได้แก่ การทำการประมง การทำสวนป่าโกงกางแบบหมุนเวียน และการผลิตถ่านโกงกาง 2) การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน โดยชุมชนปฏิบัติตามที่กฎหมายของประเทศกำหนด และมีกฎของชุมชนที่ชุมชนตั้งขึ้น คือ ห้ามตัดไม้ในเขตป่าชายเลน ถ้าจำเป็นต้องนำไปใช้ประโยชน์ ได้เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น แต่ต้องมีการปลูกทดแทน และมีบทลงโทษหากมีผู้ฝ่าฝืน 3) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน มีองค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนที่สำคัญ ได้แก่ ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะนูนวิทยา เป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการอนุรักษ์ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำป่าชายเลน ที่เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชน การสร้างค่านิยมในเรื่องการอนุรักษ์แก่เยาวชน 4) การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน ชุมชนมีการปลูกป่าชายเลนทดแทน และมีกิจกรรมการฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนน้อย ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้านในเรื่องการประกอบอาชีพและการบริโภคทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของป่าชายเลนลดน้อยลง ขาดผู้นำตามธรรมชาติอย่างชัดเจนในเรื่องการจัดการป่าชายเลน ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ มุ่งเน้นพัฒนาให้ความสำคัญด้านอื่น

แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนคือ ส่งเสริมให้ชุมชนสำนึกการมีส่วนร่วม ส่งเสริมการเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การอนุรักษ์และการฟื้นฟู โดยคำนึงถึงฐานทรัพยากรชุมชนเป็นหลัก ได้แก่วัฒนธรรมชุมชน สร้างกลุ่มเยาวชน และกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ทำให้เกิดเครือข่าย สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การจัดตั้งกลุ่มองค์กร และการจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนจะทำให้เกิดผู้นำขึ้น

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553

ลายมือชื่อนักศึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

52601344 : MAJOR : PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT

KEYWORD : MANGROVE RESOURCES / MANGROVE RESOURCES MANAGEMNET

TIPPAWAN PUNAK : MANGROVE RESOURCES MANAGEMENT BY
COMMUNITY ; CASE STUDY OF BAN KLONGLAD, TAMBON BANGTABOON-OK,
AMPHOE BAN LAEM, PHETCHABURI PROVINCE. INDEPENDENTSTUDY ADVISOR :
SAWANYA SUELUEAM ,Ph.D. 136 pp.

This research was a study of the mangrove resources management by the Ban Klong Lad community, Tambon Bangtaboon-oak, Ampur Ban Laeam, Phetchaburi Province. This research aims to study mangrove status ,the mangrove resources management by a community, problems and obstacles of the management and offer solutions to the problems. An observation, in-depth interviews and a qualitative method were employed in this research.

The findings about the mangrove resources management and capitalization by the community were as follows. People in the community use mangrove resources as a food source and for other activities in their daily lives. Mangrove resources create professional wisdom such as fishery, mangrove farming, and mangrove charcoal production. In reference to regulation and enforcement of community rules issued by the Central Government, a number of rules are in place: mangrove deforestation is not allowed except for household uses; reforestation was required; punishment for offences of the mangrove conservation law was imposed. Many organizations were established to conserve mangrove resources including the Mangrove Ecosystem Conservation and Study Center. The Bangtaboon Witthaya School was the center of the Mangrove Resources Conservation Group, composed of villagers in the community, with an aim to create values of mangrove conservation for the youth, mangrove resources rehabilitation and reforestation by the community, and local wisdom reviving activities. Frequently found problems and obstacles were low levels of community involvement, changing values of villagers about professions and consumption that preclude villagers from seeing benefits of mangroves. In addition, there is a lack of natural leaders of mangrove management while formally appointed leaders place emphasis on other matters.

Guidelines of mangrove resources management by a community were raising the awareness of community involvement, promoting education of mangrove resources utilization and rehabilitation with a focus on community resources. Establishment of a mangrove resources conservation youth group, activities related to mangrove resources conservation and rehabilitation were suggested so as to create leaders and a network where all community members partake.

Program of Public and Private Management Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2010

Student's Signature

Independent Study Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ทั้งคณาจารย์ทุกท่านที่คอยให้คำปรึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ ดร.สวรรยา ช่อเลื่อง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่สละเวลาอันมีค่ายิ่ง คอยให้คำแนะนำและตรวจทานแก้ไขจุดบกพร่อง ต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่ตลอดมาจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง ตลอดจนท่านประธานกรรมการ อาจารย์ ดร.วิโรจน์ เกษภูลักษ์ณ์ และกรรมการ ดร.สุทิสฯ กลุ่มบุตร ที่ช่วยตรวจสอบและแนะนำเพิ่มเติมในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สาธุรณสุขและสิ่งแวดล้อม ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา และทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สำหรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ครอบครัวภู่นาค ป้า น้องอ๊ว พี่เบริด และชฎิล ที่เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดจน พี่ปู พี่ข้าวต้ม ที่ให้คำแนะนำในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อน ๆ ทุก ๆ คน เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานทุกท่าน ทั้งคณะวิทยาการจัดการและบัณฑิตวิทยาลัย ที่คอยให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
ขอบเขตทางการศึกษา.....	3
ขั้นตอนการวิจัย	3
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา.....	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภค.....	5
แนวคิดส่วนผสมทางการตลาด.....	10
แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ.....	11
แนวคิดกระบวนการตัดสินใจ.....	15
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	20
3 วิธีดำเนินการศึกษา	22
ขอบเขตประชากร.....	22
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	22
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	22
ระยะเวลาในการดำเนินงาน	24
การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล.....	24
4 ผลการศึกษา.....	25
กระบวนการตัดสินใจเลือกหอพักเอกชนของนักศึกษา.....	25
ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกหอพักเอกชนของนักศึกษา.....	32
ผู้แนะนำในการเลือกหอพัก	38
ความคิดเห็นของนักศึกษาต่อความคุ้มค่าของการเลือกหอพัก.....	41

บทที่	หน้า
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	43
สรุปผลการศึกษา.....	43
อภิปรายผล.....	46
ข้อเสนอแนะ	50
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	50
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	51
บรรณานุกรม.....	52
ภาคผนวก	54
ประวัติผู้วิจัย.....	58

สารบัญ

ภาพที่		หน้า
1	การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน.....	129
2	การใช้ไม้ป่าชายเลนเผาถ่าน.....	129
3	สภาพพื้นที่ป่าชายเลน (1)	130
4	สิ่งมีชีวิตในป่าชายเลน	130
5	สภาพพื้นที่ป่าชายเลน (2)	131
6	ภาพกิจกรรมปลูกป่าชายเลน.....	131
7	ภาพกิจกรรมปลูกป่าชายเลน.....	132
8	ภาพแปลงเพาะต้นกล้าโกงกาง.....	132
9	ใบชะครามผัดน้ำมันหอย อาหารพื้นที่บ้านของชุมชน.....	133
10	ถุงผ้า ที่ได้จากการทำย้อมผ้า	133
11	เครื่องจักสาน ผลิตภัณฑ์จากใบจาก.....	134
12	บรรยากาศระหว่างการสัมภาษณ์ชาวบ้าน.....	134
13	การเดินทางสำรวจพื้นที่ป่าชายเลน ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ	135
14	บริเวณที่ชาวบ้านปักหลักเขตสำหรับเลี้ยงหอย.....	135

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยเป็นแหล่งตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ตลอดจนเป็นแหล่งพลังงาน วัตถุดิบ ที่สร้างรายได้ให้กับประชาชน กิจกรรมหลักๆของมนุษย์ล้วนต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติแทบทั้งสิ้น หากการดำเนินการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือย ใช้อย่างสิ้นเปลืองโดยไม่รู้คุณค่า โดยไม่มีแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก็จะเสื่อมโทรมและหมดไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร และปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรได้ในอนาคต

ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเป็นวัตถุดิบ ในการนำมาซึ่งพลังงานเชื้อเพลิง ไม้จากป่าชายเลน โดยเฉพาะไม้โกงกางนำมาทำฟืน เผาถ่าน ให้ถ่านที่มีคุณภาพดี ไม้ป่าชายเลนอีกหลายชนิดนำไปทำสิ่งก่อสร้าง เฟอร์นิเจอร์ และกลั่น สารเคมีที่เป็นประโยชน์ เช่น แทนนิน แอลกอฮอล์ กรดน้ำส้ม และน้ำมันดิน ในด้านการประมงและระบบนิเวศ ป่าชายเลนเป็นแหล่งขยายพันธุ์ และที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด เช่น กุ้ง กุ้งบางชนิดอาจมีชีวิตรอดอยู่ในทะเลลึก แล้วเข้ามาเติบโตในชายฝั่ง ขณะที่สัตว์น้ำบางชนิดอาจใช้บริเวณป่าชายเลนเป็นทั้งแหล่งเกิดและอาศัยจนเติบโตสืบพันธุ์ต่อไป สัตว์น้ำประเภทปลาที่เช่นเดียวกับประเภทกุ้งที่บางชนิดเข้ามาเลี้ยงตัวในวัยอ่อนในแหล่งน้ำชายฝั่ง อันอุดมสมบูรณ์ จนเจริญเติบโตแล้วออกสู่ทะเลเพื่อการแพร่พันธุ์ต่อไป แต่บางชนิดก็มีถิ่นอาศัยตั้งแต่เกิดจนตายในบริเวณเดียวกัน (endemic species) และพบปลาในวัยอ่อนอาศัยตามบริเวณชายฝั่งมากที่สุด เช่น ปลากะพงขาว ปลาเก๋า ปลากระบอก และปลานวลจันทร์ทะเล สัตว์น้ำประเภทหอยที่มีค่าทางเศรษฐกิจที่พบบริเวณป่าชายเลนและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น บนที่ราบดินเลน ที่ราบดินทรายปนเลน ได้แก่ หอยนางรม หอยแมลงภู่ หอยแครง และหอยกะพง นอกจากนี้ สัตว์น้ำประเภทปู จะพบมากชนิดบริเวณป่าชายเลน และช่วยในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศโดยเป็นแหล่งผลิตเพิ่มปริมาณออกซิเจนในอากาศ (สนธิ อักษรแก้ว 2541 : 20) ประโยชน์ที่สำคัญของป่าชายเลนอีกประการคือ ในด้านสิ่งแวดล้อม ป่าชายเลนทำหน้าที่เสมือนแนวเขื่อนธรรมชาติป้องกันคลื่นลม พายุ ลดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ลดอันตรายต่อชุมชน และลดการสูญเสียทรัพยากรชายฝั่ง แม้ว่า

ความสำคัญของป่าชายเลนที่เป็นส่วนช่วยในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศยังมีไม่มากนัก แต่มีความสำคัญต่อการครองชีพและความเป็นอยู่ โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่โดยรอบป่าชายเลนใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้บริเวณป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชและสัตว์นานาชนิดคือ ความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร มีการจัดสรรสารอาหารและพลังงานที่ลงตัว ทั้งในกลุ่มพืชและสัตว์ บริเวณป่าชายเลนจะมีความหลากหลายในรูปของแหล่งที่อยู่อาศัย ทำให้สัตว์ต้องมีการปรับตัว โดยเฉพาะเพื่ออยู่อาศัยหรือเพื่อหาอาหารร่วมกันได้โดยไม่ต้องแก่งแย่งกัน ถ้าความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนยังดำรงสภาพอยู่ ก็ย่อมจะส่งผลถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงด้วย เนื่องจากยังมีกระบวนการและกลไกที่ควบคุมให้ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบัน ของป่าชายเลนได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อชาวประมง โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้าน คือ ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำที่เคยจับได้เพื่อยังชีพลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะการเปลี่ยนพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำนาเกลือหรือขุดบ่อเลี้ยงปลา ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนบางส่วนต้องสูญเสียไปเนื่องจากการตัดถางป่า นอกจากนี้ การขุดเป็นบ่อมีคันดินกั้นน้ำต่างๆทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหลและการขึ้นลงของน้ำทะเล ซึ่งจำเป็นต่อการเติบโตของพรรณไม้และสัตว์บางชนิดในป่าชายเลน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าบริเวณดังกล่าวมีการขุดคลองชลประทานเพื่อที่จะนำน้ำจืดลงสู่บริเวณป่าชายเลน ก็จะทำให้ความเค็มของน้ำในบริเวณนั้นเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของพรรณไม้ และสัตว์นานาชนิดที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าชายเลน อีกทั้งยังมีการพังทลายของดินเนื่องจากไม่มีป่าชายเลนช่วยป้องกัน (สุเมธ ตันติเวชกุล 2543 : 12)

นอกจากนี้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนที่มากเกินไป ในกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อหาผลผลิตจากป่า การตัดฟันไม้ และถางพื้นที่ป่า เพื่อเป็นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทำบ่อปลา สร้างที่อยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรม พื้นที่ป่าชายเลนได้ถูกบุกรุกทำลายและมีจำนวนลดลง เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้เกิดความต้องการที่ดินเพื่ออยู่อาศัย เพื่อแสวงหาวัตถุดิบ และการทำมาหากิน เกิดการขยายแหล่งชุมชนบริเวณป่าชายเลน การพัฒนาแหล่งชุมชนในบริเวณป่าชายเลนได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นตามลำดับ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้เกิดผลกระทบต่อพืชและสัตว์น้ำในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งและในบริเวณป่าชายเลน เช่น การปลดปล่อยสิ่งปฏิกูลต่างๆจากที่อยู่อาศัย รวมทั้งโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่แหล่งน้ำ ก่อให้เกิดการเน่าเหม็น และในที่สุดทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลง เกิดก๊าซในน้ำและในโคลน ทำให้เกิดอันตรายต่อพืชและสัตว์น้ำ หากมีป่าชายเลนอยู่บ้างก็จะช่วยกั้นกรองและลดปริมาณของเสียที่จะไปสู่แหล่งน้ำหรือตะกอนชายฝั่งได้อย่างมาก และจะลดอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำด้วย ลักษณะของผลกระทบโดยตรงที่เกิดขึ้นต่อ ป่าชายเลนนี้ จำแนกได้เป็น 3 ประการใหญ่ ๆ

คือ ประการแรก เป็นผลกระทบทางด้านกายภาพ และเคมีภาพ ได้แก่ อุณหภูมิ น้ำ ปริมาณออกซิเจน ละลายในน้ำ ปริมาณธาตุอาหาร ความเค็ม สภาพทางอุทกวิทยา (การขึ้นลงของน้ำทะเลและปริมาณ น้ำจืด) การตกตะกอน และน้ำขุ่นขึ้น ปริมาณสารพิษในน้ำ และการพังทลายของดิน เป็นต้น ประการที่สอง ผลกระทบทางด้านชีววิทยา เช่น การเปลี่ยนแปลงชนิด ปริมาณและลักษณะ โครงสร้างของพืชและสัตว์น้ำ และประการสุดท้าย เป็นผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศ (Ecological balance) เช่น การสืบพันธุ์ การเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลงทำลายที่อยู่ (habitat) การเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อาหาร (food chain) ที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศป่าชายเลนเอง และระบบนิเวศ ประเภทอื่น ๆ ในบริเวณชายฝั่งและใกล้เคียงป่าชายเลน (สนิท อักษรแก้ว 2541 : 200-201)

ปัจจุบันกระแสการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนมีเพิ่มมากขึ้น มีการจัดการ ทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืน รักษาพื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่ให้ คงไว้ หลายฝ่ายร่วมมือกันฟื้นฟูและอนุรักษ์อย่างจริงจัง รวมทั้งการจัดการวางแผนการใช้ที่ดิน ชายฝั่งทะเลให้เหมาะสม มีการเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน โดยการปลูกป่าชายเลน บุคคลหลายระดับไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารระดับสูง นักวางแผน หรือกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรได้ให้ความสนใจในการที่จะ อนุรักษ์ป่าชายเลนมากขึ้น โดยหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้องได้ทำแผนประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับป่า ชายเลนมากขึ้น สื่อมวลชนทุกแขนงได้ให้ความสนใจและเผยแพร่ข่าวทางโทรทัศน์ วิทยุ เขียน บทความในหนังสือพิมพ์และได้มีชมรมต่างๆเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้จัด สัมมนาระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายครั้งเพื่อกระตุ้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากร ป่าชายเลนได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน และการอนุรักษ์ฟื้นฟู กลุ่มคนที่มีบทบาท สำคัญเป็นอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน คือ ชาวบ้านในชุมชนที่ได้อาศัยและใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน เพราะต้องประสบความเดือดร้อนจากปัญหาที่ตามมาจากความ เสื่อมโทรมและการลดลงของป่าชายเลน รวมถึงการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำชายฝั่ง ชายฝั่งถูกกัด เาะพังทลาย น้ำทะเลเป็นพิษ น้ำทะเลเข้าท่วมพื้นที่เพาะปลูก เป็นต้น โดยการเปลี่ยนแปลงของ พื้นที่ป่าชายเลน ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบของป่าชายเลน

ชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นอีกหนึ่ง ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการลดลงของป่าชายเลน เนื่องจากพื้นที่ป่าชายเลนบางส่วนของชุมชน ถูกคุกคาม บุกรุกทำลาย เนื่องจากการขยายตัวของชุมชน อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง มีการถมดินใน พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย และการใช้พื้นที่ป่าชายเลนในการเพาะเลี้ยงกุ้ง เพื่อ ตอบสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ซึ่งการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนก่อให้เกิด ผลกระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีอาชีพประมงพื้นบ้านได้รับความเดือดร้อนจาก สัตว์น้ำ ที่มีจำนวนลดลงโดยเฉพาะ หอยแครง ซึ่งเป็นสัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ จากการ

เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมชายฝั่งทะเลในเขตปากอ่าวบางตะนูน โดยเฉพาะเมื่อป่าชายเลนมีจำนวนลดลง ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของหอยแครงลดลงตาม เนื่องจาก ดินในบริเวณหาดโคลน มีลักษณะแข็งกระด้าง หรือมีดินเลนปกคลุมผิวหน้าชั้นดินแข็ง ทำให้หอยแครงไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ แต่เดิมในบริเวณนี้เมื่อสภาพป่าชายเลนยังอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถเก็บหอยแครงได้เป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันการเก็บต่อครั้ง ได้จำนวนลดลง รายได้ไม่เพียงพอทำให้ชาวบ้านต้องประกอบอาชีพอื่นเสริม

ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองลัด ได้ตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรป่าชายเลนที่เกิดผลกระทบต่อชุมชนและพยายามร่วมกันคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน มีการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะนูนวิทยา ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของโรงเรียนบางตะนูนวิทยา ระหว่างทางไปอ่าวบางตะนูน ป่าชายเลนบริเวณนี้ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดีจึงค่อนข้างอุดมสมบูรณ์และมีสัตว์ที่อาศัยอยู่บนพื้นป่ามาก โดยชุมชนมีแนวคิดว่าจะจะมีการตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่ง แต่ก็พบว่ายังมีส่วนสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งขาดหายไป นั่นคือการให้ความรู้แก่เยาวชนและประชาชนที่ถูกต้องชัดเจน สามารถนำความรู้ความเข้าใจ ไปช่วยขยายผลให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตน เป็นการช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่าซึ่งจะเป็นผลให้ป่าชายเลน สามารถอำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างยั่งยืน ไม่มีที่สิ้นสุด จึงเกิดการจัดตั้งโครงการศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะนูนวิทยาขึ้น ใช้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ปัจจุบันได้เป็นต้นแบบของศูนย์การเรียนรู้และอนุรักษ์ป่าชายเลน มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาศึกษาดูงานและ จัดกิจกรรมการอนุรักษ์อยู่เสมอ เช่น กิจกรรมการศึกษาป่าชายเลน กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมปล่อยสัตว์น้ำลงสู่ทะเล เป็นต้น

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงเลือกศึกษาพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะนูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่วิถีชีวิตของชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าชายเลนอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพ การศึกษาเรียนรู้ การสร้างที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของทรัพยากรป่าชายเลน การใช้ประโยชน์ การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนของชุมชน ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนการบริหารจัดการ และวางแผนแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสถานภาพทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
4. เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษา คือ พื้นที่หมู่ที่ 3 ชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาสถานภาพทรัพยากรป่าชายเลน ได้แก่
 - 1.1 สภาพทั่วไปของทรัพยากรป่าชายเลนปัจจุบัน
 - 1.2 ความหลากหลายชนิดของทรัพยากรป่าชายเลน
 - 1.3 ปัญหาทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน
2. ศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน ในประเด็นเรื่อง
 - 2.1 ศึกษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน
 - 2.2 ศึกษาการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน
 - 2.3 ศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน
 - 2.4 ศึกษาการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน
3. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจัดการป่าชายเลนของชุมชน
4. เสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

ขอบเขตเชิงประชากร

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม หัวหน้ากลุ่มโครงการ

ต่างๆ กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่ได้รับการไว้วางใจและเป็นที่เคารพนับถือจากชาวบ้าน ได้แก่
ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่

2. หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะนูนวิทยา หมู่ที่ 3
บ้านคลองลัด ตำบลบางตะนูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

3. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะนูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ขอบเขตเชิงเวลา

ดำเนินการศึกษาตั้งแต่ เดือนสิงหาคม 2553 – เดือนพฤษภาคม 2554 รวมระยะเวลา 10
เดือน โดยทำการเก็บข้อมูลภาคสนามในเดือนมีนาคม-เดือนเมษายน 2554

ขั้นตอนการศึกษา

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา พื้นที่ในการศึกษา คือ พื้นที่หมู่ที่ 3 ชุมชนบ้านคลองลัด ตำบล
บางตะนูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่วิถีชีวิตของชุมชนมี
ความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าชายเลนอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพ การศึกษาเรียนรู้
การสร้างที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก บุคคลหลักในการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลใน
ครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และกลุ่มชาวบ้าน สัมภาษณ์
เรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน สภาพปัญหาอุปสรรคของการจัดการ แนวทางการจัดการป่า
ชายเลน การควบคุม การอนุรักษ์และการฟื้นฟู สัมภาษณ์ประสบการณ์ส่วนตัวของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
หลักเรื่อง ทศนคติ ค่านิยม ในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อให้ข้อมูลมีความเป็นจริงและ
ถูกต้อง โดยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชน เนื่องจากสามารถให้ข้อมูลในเรื่องของการจัดการ
ทรัพยากรป่าชายเลน สภาพปัญหาอุปสรรคของการจัดการ แนวทางการจัดการป่าชายเลน การ
ควบคุม การอนุรักษ์และการฟื้นฟู บทบาทเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการป่าชายเลนของชุมชน
เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน เนื่องจากสามารถ
ให้ข้อมูลในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน แนวทางการอนุรักษ์ ควบคุม และฟื้นฟูทรัพยากร
ป่าชายเลน เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้าน เนื่องจากให้ข้อมูลเรื่องการมีส่วนร่วมในการดูแล
จัดการ อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน

3. การรวบรวมข้อมูล

3.1 การศึกษาเอกสาร (Document Study) โดยการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่
เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีการจัดการป่าชายเลน การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน จาก
หนังสือ ตำรา เอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูล โดยการจัดบันทึกลงในสมุดและบันทึกเสียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การสรุปผลการศึกษา
6. การเสนอแนะ

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกันในความหมายของคำบางคำ จึงขอ นิยามศัพท์เพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. **ทรัพยากรป่าชายเลน** หมายถึง ดิน น้ำ แร่ธาตุ สัตว์ พันธุ์ไม้ และสิ่งมีชีวิตทุกอย่าง ใน สังคมป่าชายเลน ที่ให้ประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มนุษย์
2. **ชุมชน** หมายถึง ชุมชนบ้านคลองลัด หมู่ 3 ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
3. **การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน** หมายถึง การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนอัน ประกอบด้วย การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบ ของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน
4. **การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน** หมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร แหล่งประกอบอาชีพ แหล่ง ที่อยู่อาศัยของชุมชน
5. **การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน** หมายถึง การปฏิบัติตามกฎหมายการใช้ ทรัพยากรป่าชายเลนของประเทศของชุมชน กฎระเบียบที่ชุมชนตั้งขึ้น และบทลงโทษ
6. **การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน** หมายถึง หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรป่าชายเลน อย่างรู้ค่าและยาวนานมากที่สุด ของชุมชน โดยมีการสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด อาจเป็น รูปแบบ ของการจัดกิจกรรม โครงการต่างๆของชุมชน
7. **การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน** หมายถึง การทำให้ทรัพยากรป่าชายเลนกลับมามีความ อุดมสมบูรณ์อีกครั้งของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน โดยชุมชนบ้านคลองลัด ตำบล บางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

2. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
4. ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนกำหนดนโยบายการจัดการ อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนในชุมชนได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ โดยเฉพาะความสำคัญต่อชุมชนที่อยู่อาศัยโดยรอบป่าชายเลนและชายฝั่ง ป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหาร เป็น แหล่งสร้างรายได้ของชุมชน ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้เกิดความต้องการที่ดินเพื่ออยู่อาศัย เพื่อแสวงหาวัตถุดิบ การทำมาหากิน ทำให้ทรัพยากรป่าชายเลนลดจำนวนลงและเสื่อมโทรม การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนให้ประสบความสำเร็จ ควรให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ทั้งคนและป่าสามารถอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยได้อย่างยั่งยืน การวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลึก ตำบลบางตะนูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี” ได้ศึกษาแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชายเลน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน
4. ข้อมูลพื้นที่ศึกษา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับป่าชายเลน

ความหมายของป่าชายเลน

ป่าชายเลน (Mangrove Forest) หมายถึง สังคมพืชที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายตระกูล มีใบสีเขียวตลอดปี (evergreen species) เกิดขึ้นแถบบริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำหรืออ่าวที่มีน้ำท่วมถึง หรือในช่วงน้ำทะเลขึ้นสูงสุด (สนิท อักษรแก้ว 2541 : 3)

ป่าชายเลน (Mangrove Forest) หมายถึง สังคมพืชที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิด หลายตระกูล และเป็นพวกที่มี ใบเขียวตลอดปี ซึ่งมีลักษณะทางสรีรวิทยาและความต้องการสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกัน และยังหมายถึงกลุ่มของสังคม พืชที่ขึ้นอยู่บริเวณปากอ่าว ชายฝั่งทะเลเขตร้อน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้สกุลโกงกางเป็นไม้สำคัญ และมีไม้ตระกูลอื่นปะปนอยู่บ้าง เช่น ตะนูน แสม ลำพู ประสัก (ธงชัย จารุพัฒน์ 2535 :5)

ป่าชายเลน หรือป่าโกงกาง (Mangrove forest หรือ Intertidal forest) คือกลุ่มของสังคมพืช ซึ่งขึ้นอยู่ในเขตน้ำล้นต่ำสุด และน้ำขึ้นสูงสุดบริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำ หรืออ่าว ป่าชายเลนเป็น บริเวณที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตหลายชนิด ทั้งพืชและสัตว์ ป่าชายเลนจึงให้ประโยชน์แก่มนุษย์ มากมาย ทั้งในด้านพลังงานและไม่ใช้สอย ตลอดจนเป็นแหล่งผลิตอาหาร โปรตีนที่สำคัญ เนื่องจาก ป่าชายเลนเป็นที่วางไข่ แหล่งอาหาร และเจริญเติบโตของสัตว์น้ำเศรษฐกิจนานาชนิด (กรม ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 2550:7)

ลักษณะทั่วไปของป่าชายเลน ป่าชายเลนเป็นป่าไม่ผลัดใบประกอบด้วยสังคมพืชที่มีใบ เจริญชุ่มตลอดปี การผลัดใบค่อยเป็นค่อยไปซึ่งมีลักษณะประจำของป่าดงดิบดั้งเดิม บางทีเรียกว่า ป่าชายเลนน้ำเค็มหรือป่าชายเลน ป่าชายเลนพบทั่วไปตามพื้นที่ชายฝั่งทะเลในประเทศแถบโซน ร้อน (Tropical Region) บริเวณที่มีน้ำทะเลท่วมถึงใกล้ป่าอ่าว ริมทะเลสาบ หาดเลน และบริเวณที่ อยู่ในอิทธิพลของน้ำจืดและน้ำเค็ม เรียกว่า น้ำกร่อย สภาพดินส่วนใหญ่เป็นโคลนหรือเลน บาง บริเวณมีทรายปะปนอยู่ ลักษณะดินเป็นดินเหนียวที่มีการอัดตัวแน่น ผิวดินบริเวณรากพืชที่ขึ้นอยู่ นั้นมีสีดำอันเนื่องมาจากเศษซากใบไม้ กิ่งไม้ รวมทั้งเศษซากพืช ซากสัตว์ ที่ร่วงหล่นทับถม และ ย่อยสลายเป็นอินทรีย์วัตถุ ลักษณะสังคมพืชเป็นประเภทรากเหนือดินงอกตามลำต้น และ กิ่งก้านสาขาเพื่อค้ำยันลำต้น ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยไม้สกุลโกงกาง (*Rhizophora spp.*) และมีไม้ ตระกูลอื่นปะปนอยู่ด้วย เช่น โปรง ตะบูน ประสัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่กับป่า ชายเลน เช่น กุ้ง ปู ปลา หอย เป็นต้น ความแตกต่างระหว่างป่าไม้บกกับป่าไม้ชายเลนจึงอยู่ที่ป่า ชายเลนมีความซับซ้อนเนื่องมาจากปัจจัยของน้ำทะเลน้ำจืดและผืนแผ่นดิน (สุเมธ ดันติเวชกุล 2543 : 4)

จากความหมายข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศที่ประกอบด้วยพืชและ สัตว์นานาชนิด ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่เป็นดินเลน มีน้ำทะเลท่วมถึงสม่ำเสมอ พบ ทั่วไปตามที่ราบปากแม่น้ำ อ่าว บริเวณชายฝั่งทะเลในเขตน้ำขึ้นน้ำลง ทะเลสาบ รอบเกาะแก่งต่างๆ มีพันธุ์ไม้โกงกางเป็นส่วนใหญ่ และเป็นพันธุ์ไม้ที่มีใบสีเขียวตลอดปี มีสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่กับป่า ชายเลน เช่น กุ้ง ปู ปลา หอย ป่าชายเลนบ้านคลองลัด เป็นป่าชายเลนที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกัน ระหว่างพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่เกิดขึ้นจากการปลูกโกงกางใบเล็กเพื่อ ทำถ่านในอดีต สภาพชายฝั่งเป็นหาดโคลนเลนเกือบทั้งหมดไม่มีหาดทรายนอกจากนี้พื้นที่ป่า ชายเลนในบริเวณดังกล่าวยังมีลักษณะที่โดดเด่นอันแตกต่างจากลักษณะพื้นที่ป่าชายเลนในพื้นที่ อื่นๆ กล่าวคือ ชายทะเลของพื้นที่นี้มีไม้ไผ่ทวิปากกว้างและยาวและจัดเป็นเขตทะเลตื้นๆ ของอ่าวไทย ตอนบน รวมถึงบริเวณชายฝั่งทะเลของพื้นที่มีลักษณะเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างพื้นที่น้ำจืด (ซึ่งไหล มาจากแม่น้ำเพชรบุรีลงสู่ทะเลด้านชายฝั่งตะวันตกของอ่าวไทยที่บริเวณปากอ่าวบางตะบูนและ

ปากอ่าวบ้านแหลมทางตอนเหนือ) กับพื้นที่น้ำทะเล จึงทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศน้ำกร่อย (Brackish Water Ecosystem) ขึ้น อันเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีชายฝั่งทะเลอยู่บริเวณกันอ่าวไทย

ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชายเลน

ป่าชายเลน มีความสำคัญต่อระบบนิเวศวิทยาแนวชายฝั่งอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นถิ่นกำเนิด และเป็นที่เจริญเติบโตของพันธุ์พืชและสัตว์น้ำนานาชนิด ที่เอื้อต่อการเจริญอยู่ของวงจรระบบนิเวศบริเวณชายฝั่ง และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

สนิท อักษรแก้ว (2541 : 11-12) ได้กล่าวถึงความสำคัญของป่าชายเลน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านป่าไม้ ไม้จากป่าชายเลนนำมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ กันหลายรูปแบบ และนิยมใช้กันอย่าง กว้างขวางก็คือ นำไม้มาเผาถ่าน ไม้ฟืน ไม้เสาเข็ม และเครื่องมือประมง เป็นต้น การนำไม้จากป่าชายเลนมาเผาถ่าน ส่วนใหญ่เป็นไม้โกงกาง ส่วนไม้ชนิดอื่น เช่น ไม้โปรง ไม้ถั่ว นำมาเผาถ่านบ้างแต่ในปริมาณที่น้อย ถ่านที่ได้จากไม้โกงกางถือว่าเป็นถ่านที่มีคุณภาพดี เมื่อเผาแล้วมีปริมาณขี้เถ้าต่ำ ทำให้มีราคาดี การนำไม้ป่าชายเลนมาทำฟืนนั้น ส่วนใหญ่จะนำไม้ชนิดอื่นมาทำฟืนเพื่อหุงต้มมากกว่าใช้ไม้โกงกาง เพราะไม้โกงกาง นำไปเผาเป็นถ่านจะได้ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจดีกว่า นอกจากนี้ก็มีการนำไม้ฟืนจากไม้ป่าชายเลน ไปขายเป็นรายได้อีกทางหนึ่งด้วย ไม้จากป่าชายเลนที่นำมาทำเป็นเสาเข็มที่นิยมกันมาก ได้แก่ ไม้ดาคุ่มและไม้โกงกาง เนื่องจากมีลำต้นลักษณะตรงเปลา ได้ขนาดทำเสาเข็มหรือกิจการต่างๆ ส่วนการนำไม้จากป่าชายเลนมาทำเป็นไม้ค้ำยันนั้น มักนิยมใช้เฉพาะทำไม้ค้ำยันรางแร่หรือไม้ค้ำยัน การปลูกพืชผลทางการเกษตร

2. ด้านประมง ป่าชายเลนมีบทบาทสำคัญในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่ง โดยเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์น้ำ และสิ่งที่มีชีวิตที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลน ได้อาศัยอาหารปลูมภูมิ ซึ่งได้แก่ อินทรีย์วัตถุที่ย่อยสลายจากซากพืชหรือเศษไม้ใบไม้ ซึ่งส่วนใหญ่ได้จากใบของพืชที่ร่วงหล่น นอกจากนี้ยังได้จากส่วนของกิ่งก้าน ดอกและผล ซากพืชเหล่านี้เมื่อร่วงหล่นไปแล้วจะย่อยสลายกลายเป็นอาหารปลูมภูมิซึ่งมีปริมาณโปรตีนสูงในระบบนิเวศป่าชายเลน ซึ่งจะเป็แหล่งอาหารสำหรับหอย ปู และหนอนปล้อง ผู้บริโภคปลูมภูมิเหล่านี้จะเป็น อาหารของผู้บริโภคทุติยภูมิ ซึ่งได้แก่ ปลาตัวเล็ก ๆ และลูกของปลาขนาดใหญ่ ซึ่งจะค่อย ๆ ปรับตัวเป็นผู้บริโภคตติยภูมิต่อไป นอกจากนี้ป่าชายเลนยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย และแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ ในระยะตัวอ่อน เช่น กุ้งกุลาดำ กุ้งแชบ๊วย ปลากะพงขาว ปลานวลจันทร์ทะเล และสัตว์น้ำเค็มที่มีคุณค่าอื่นๆ อีกหลายชนิด ที่มีวงจรชีวิตวางไข่ในทะเลที่น้ำมีความเค็มสูงตามสภาพความต้องการของแต่ละชนิด เมื่อไข่เริ่ม

ฟักเป็นตัว และย่างเข้าสู่วัยอ่อนก็จะล่อง ลอยมากับกระแสน้ำ พัดพาเข้าสู่ชายฝั่ง เพื่อรับความสมบูรณ์ของอาหาร เมื่อเจริญเติบโตเป็นตัวเต็มวัยหรือแข็งแรงพอแล้วจึงออกสู่ทะเลเล็ก

3. ป่าชายเลนกับผลการผลิตประมง ป่าชายเลนเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญต่ออาชีพการประมง สัตว์น้ำเศรษฐกิจชาวบ้านจับได้หลายชนิดใช้พื้นที่ป่าชายเลนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร ได้แก่ กุ้ง เช่น กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลาดำ และกุ้งตะกาด ปลาที่สำคัญ เช่น ปลากระบอก ปลาเกะพงขาว ปลาหมอคาง ปลาไหล ปลาไหลมีหนวด และปลานวลจันทร์ทะเล ที่สำคัญ คือ ปูทะเล ส่วนหอยมีหอยดำ หอยแครง และหอยนางรม

4. ความสำคัญต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ป่าชายเลนช่วยลดความรุนแรงของลมพายุ ช่วยป้องกันการกัดเซาะดินชายฝั่งทะเลไม่ให้มีการพังทลาย เป็นแหล่งดักตะกอนสารปฏิจุลและสารมลพิษต่าง ๆ จากบนบกไม่ให้ลงสู่ทะเล โดยรากของต้นไม้ในป่าชายเลนจะช่วยทำให้ตะกอนที่แขวนลอยมากับน้ำตกทับถมเกิดเป็นหาดเลนงอกใหม่ เกิดเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่ออาชีพการประมง และการเติบโตของพืชในป่าชายเลน

5. ความสำคัญต่อสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ป่าชายเลนเป็นแหล่งรวมของพันธุ์ไม้ที่มีความร่มรื่นสวยงาม แปลกตา เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ชนิดต่าง ๆ บางชนิดมีสีสันสวยงาม เช่น ปูก้ามดาบ กุ้งกิ้งก้าน นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน ช่วยสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

จากความสำคัญข้างต้นของป่าชายเลน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ป่าชายเลนมีบทบาทสำคัญประเทศ และต่อชุมชนบริเวณป่าชายเลน ทั้งในด้านป่าไม้ ได้แก่ การใช้ไม้จากป่าชายเลนสร้างคุณค่าเพิ่ม เช่น การเผ่าถ่าน การทำเฟอร์นิเจอร์ การสกัดสารเคมีที่สำคัญ ทำให้ชุมชนมีรายได้ ส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น ความสำคัญต่อการประมง เนื่องจากป่าชายเลนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านบริเวณป่าชายเลนมีรายได้จากการจับสัตว์ บทบาทที่สำคัญต่อการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ช่วยป้องกันคลื่นลม การกัดเซาะ อีกทั้งชุมชนบริเวณป่าชายเลนยังได้รับประโยชน์ในเรื่องการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนเกิดรายได้จากนักท่องเที่ยว และสามารถสร้างงานให้แก่คนในชุมชนเพิ่มขึ้น เช่น การจัดบ้านเป็นโฮมสเตย์ การค้าขายสินค้าของท้องถิ่น ธุรกิจนำเที่ยว เป็นต้น ความสำคัญของป่าชายเลนต่อชุมชนบ้านคลองลัดคือชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าชายเลนในการดำรงชีวิต ได้แก่ การสร้างที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งหาอาหาร และเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง มีการใช้ประโยชน์ซึ่งสมสืบต่อกันมาจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น การเผ่าถ่าน การนำพืชพันธุ์ไม้ป่าชายเลนมาประกอบอาหาร เป็นยาสมุนไพร เป็นต้น ดังนั้นป่าชายเลนจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การอนุรักษ์ และฟื้นฟู จึงเป็นเรื่อง

สำคัญที่ชุมชนควรให้ความสนใจ และร่วมมือกัน เพื่อประโยชน์ที่ยั่งยืนของทรัพยากรป่าชายเลนในอนาคต

ปัจจัยสิ่งแวดล้อมของป่าชายเลน

สนิท อักษรแก้ว (2542 : 112 – 114) ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของป่าชายเลน ปัจจัยเหล่านี้มีผลทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นผลกระทบร่วมกันของหลายปัจจัย ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อป่าชายเลน แบ่งเป็น 8 ชนิดดังนี้

1. ภูมิประเทศชายฝั่ง (Coastal Physiography) ป่าชายเลนโดยทั่วไปนั้น ชอบขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเลที่มีสภาพดินเป็นดินเลน และเป็นที่ราบกว้าง มีน้ำท่วมถึง ลักษณะการเกิดป่าชายเลนในประเทศไทย จะต้องเป็นบริเวณที่ดินปนทรายตามชายฝั่งทะเล แม่น้ำลำคลอง ทะเลสาบ และเกาะต่าง ๆ ที่มีน้ำท่วมถึงอยู่เสมอ ภูมิประเทศที่เหมาะสมคือ บริเวณท้องอ่าว ไม่มีคลื่นลมแรง แต่มีสายน้ำใหญ่ ๆ ไหลลงสู่ทะเล และมีลาดท้องน้ำ(River Bed) ลาดต่ำลงเล็กน้อย ลักษณะภูมิประเทศเป็นปัจจัยสำคัญต่อลักษณะโครงสร้าง โดยชนิดและการกระจายของพันธุ์ไม้และสัตว์

2. ภูมิอากาศ (Climate) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะภูมิอากาศ ได้แก่ แสง ฝน อุณหภูมิ และลม ซึ่งมีความสำคัญต่อระบบนิเวศป่าชายเลนเป็นอย่างมากนั้นคือ แสง ควรมีความเข้มของแสงอยู่ในช่วง 3,000 – 3,800 กิโลแคลอรี ต่อตารางเมตรต่อวัน ฝนควรมีฝนตกประมาณ ปีละ 1,500 – 3,000 มิลลิเมตร และมีฝน 8 – 10 เดือนต่อปี อุณหภูมิ ถ้าอุณหภูมิไม่เหมาะสมอับสภาพพื้นที่ จะทำให้พืชแตกใบอ่อนน้อยลง ส่วนลมมีอิทธิพลต่อความเร็ว กระแสน้ำและคลื่นบริเวณชายฝั่ง การระเหยของน้ำและการกระจายพันธุ์

3. น้ำขึ้นน้ำลง (tides) ระบบน้ำขึ้นลงบริเวณชายฝั่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดแบ่งเขตชนิดพันธุ์ไม้และสัตว์น้ำในป่าชายเลน ในช่วงที่น้ำขึ้นจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของความเค็มบริเวณชายเลน โดยความเค็มจะสูงขึ้นและลดลงตามน้ำขึ้นน้ำลง เมื่อน้ำลงวันละ 2 ครั้ง ระยะเวลาการท่วมของน้ำเค็มในแต่ละพื้นที่จะทำให้พันธุ์พืชแตกต่างกันไปด้วย

4. คลื่นและกระแสน้ำ (Waves and currents) มีความสำคัญต่อการกัดเซาะชายฝั่งและการเกิดตะกอนบริเวณชายฝั่ง คลื่นมีผลต่อการงอกของกล้าไม้ชายเลน เพราะกระแสน้ำจะพัดพาไปทำให้พืชงอกขึ้นในบริเวณป่าชายเลน คลื่นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างและกิจกรรมในระบบนิเวศของป่าชายเลน

5. ความเค็มของน้ำในดิน (water salinity) ความเค็มของน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตและการแบ่งเขตการขึ้นอยู่ของพันธุ์ไม้ในป่าชายเลน โดยทั่วไปป่าชายเลนเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณน้ำกร่อย มีช่วงความเค็ม 10-30 เปอร์เซ็นต์ ลำพู(Sonneratia caseolaris) ลำแพน(Sonneratia ovate) และแสม(Avicennia) จะเด่นในพื้นที่ที่มีความเค็มของน้ำทะเล 10-30 เปอร์เซ็นต์

และน้ำท่วมถึงประมาณ 20 วันต่อเดือน ส่วนในพื้นที่ที่มีความเค็มระดับเดียวกันแต่น้ำทะเลท่วมถึงประมาณ 10 – 19 วัน จะมีโกงกาง (Rhizophora) ขึ้นเป็นส่วนใหญ่

6. ออกซิเจนละลายในน้ำ (dissolved oxygen) ปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำมีผลต่อการกำหนดชนิดอัตราการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์น้ำ ในบริเวณป่าชายเลนปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำมีค่าอยู่ระหว่าง 3.8-7.3 มิลลิเมตรต่อลิตร และจะผันแปรไปตามเวลากลางวัน กลางคืน ฤดูกาล และความสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิตในป่าชายเลน

7. ดิน (soil) ดินบริเวณป่าชายเลนเกิดจากการทับถมของตะกอนจากปากแม่น้ำ ดินที่เหมาะสมควรมีค่า pH อยู่ระหว่าง 6.2 - 6.6 ดินภายใต้โกงกาง (Rhizophora) ควรมีความชื้นอยู่ระหว่างร้อยละ 67-245 โดยน้ำหนัก ส่วนภายใต้แสม (Avicennia) ความชื้นในดินที่มีค่าต่ำกว่าประมาณร้อยละ 45 – 196 โดยน้ำหนัก นอกจากนั้นลักษณะดินชายฝั่งมีความสัมพันธ์กับชนิดปริมาณและการกระจายของสัตว์ป่าในป่าชายเลน

8. ธาตุอาหาร (nutrients) ธาตุอาหารในป่าชายเลนมี 2 ประเภท คือ อินทรีย์และอนินทรีย์ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในป่าชายเลนเป็นอย่างมาก ธาตุอาหารทั้งหลายจะเพียงพอ ยกเว้นไนโตรเจนและฟอสฟอรัส ซึ่งมีปริมาณค่อนข้างน้อย จึงกลายเป็นตัวจำกัดการเจริญเติบโตของพืชในป่าชายเลน การมีธาตุอาหารที่เพียงพอ นับเป็นสิ่งจำเป็นในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศป่าชายเลน

สถานการณ์ป่าชายเลนในประเทศไทย

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2552: 7) ได้รวบรวมข้อมูลพื้นที่ป่าชายเลนในประเทศไทย โดยรายงานว่าป่าชายเลนของประเทศไทยมีขึ้นอยู่กระจายทั่วไปในพื้นที่ชายฝั่งทะเลบริเวณปากน้ำ อ่าว ทะเลสาบ ริมตลิ่ง และเกาะต่าง ๆ ของประเทศ รวม 24 จังหวัดของภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ทั้งฝั่งอ่าวไทย และฝั่งอันดามัน การสำรวจเนื้อที่ป่าชายเลนของประเทศไทย ได้มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ มีพื้นที่ป่าชายเลนขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศจำนวน 2,299,375 ไร่ โดยอยู่ในภาคตะวันออก จำนวน 187,500 ไร่ ภาคกลาง จำนวน 6,875 ไร่ ภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย จำนวน 645,000 ไร่ และภาคใต้ฝั่งอันดามัน จำนวน 1,446,250 ไร่ หลังจากนั้น ได้มีการสำรวจเพิ่มเติมและติดตามความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เป็นระยะ ๆ โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายจากดาวเทียม ในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2547 รวบรวมข้อมูลไว้พบว่าเนื้อที่ป่าชายเลนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในช่วงประมาณ 1,047,390 – 1,954,375 ไร่ ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การกระจายของพื้นที่ป่าชายเลนในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2504-2547

ลำดับ ที่	จังหวัด	เนื้อที่ป่าชายเลน (ไร่)									
		2504	2518	2522	2529	2534	2536	2539	2543	2545	2547
1	ตราด	80625.00	66250.00	61500.00	56112.00	48437.50	47925.00	47086.50	57787.15	59482.23	57436.55
2	จันทบุรี	96250.00	163125.00	150400.00	90668.00	15312.50	25450.00	24332.25	62360.05	78530.35	73264.48
3	ระยอง	10625.00	34375.00	28800.00	15122.00	962.50	4250.00	4103.00	8322.16	11764.01	9718.86
4	ชลบุรี	-	23750.00	20700.00	9362.00	937.50	575.00	575.00	6518.92	4460.53	4547.87
5	ฉะเชิงเทรา	-	1875.00	14500.00	4625.00	2293.50	3348.00	3015.75	7142.55	10917.55	7341.99
รวมภาคตะวันออก		187500.00	306250.00	275900.00	175879.00	67943.50	81548.00	79112.50	142130.83	165292.01	152309.76
6	สมุทรปราการ	-	3750.00	6500.00	644.00	-	1950.00	1857.50	-	7216.02	7585.14
7	กรุงเทพฯ	-	-	-	-	-	1250.00	1236.25	1999.35	3249.09	2537.28
8	สมุทรสาคร	-	115625.00	90100.00	887.00	-	11369.00	10601.75	21144.32	19252.75	10530.41
9	สมุทรสงคราม	-	51250.00	47800.00	306.00	-	5775.00	7156.25	15351.37	15956.57	12530.26
10	เพชรบุรี	13750.00	55000.00	48700.00	3606.00	2100.00	12925.00	12936.25	35918.98	19165.59	6550.71
11	ประจวบคีรีขันธ์	6875.00	2500.00	2100.00	906.00	437.50	250.00	268.75	921.90	3121.88	1692.38
รวมภาคกลาง		20625.00	228125.00	195200.00	6349.00	2537.50	33519.00	34056.75	75335.92	67961.90	41426.18
12	ชุมพร	50625.00	46250.00	43300.00	22662.00	11362.50	20584.00	19698.75	50028.71	45291.80	40284.03
13	สุราษฎร์ธานี	160000.00	23125.00	36300.00	26774.00	13775.00	19775.00	19586.25	22078.05	58127.04	40684.22
14	นครศรีธรรมราช	382500.00	96875.00	80200.00	55224.00	50156.25	49975.00	52601.00	61717.82	59875.64	64236.87
15	พัทลุง	8750.00	11875.00	10200.00	656.00	375.00	800.00	881.25	19747.03	1354.38	422.38
16	สงขลา	8125.00	36875.00	32400.00	6031.00	1431.25	3425.00	3896.50	29153.34	21805.11	8559.78
17	ปัตตานี	35000.00	6875.00	8700.00	11425.00	10275.00	8095.00	6906.75	22333.37	26439.87	23106.03
18	นราธิวาส	-	-	-	-	-	-	-	430.88	-	-
รวมภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย		645000.00	221875.00	211100.00	122772.00	87375.00	102654.00	103570.50	205489.20	212893.84	177293.32
19	ระนอง	191250.00	151250.00	141200.00	135037.00	121687.50	120675.00	120229.00	157947.94	170334.80	162953.19
20	พังงา	358750.00	319375.00	304475.00	227625.00	209437.50	191976.00	190265.25	284112.62	262736.48	276884.87
21	ภูเก็ต	28125.00	19375.00	17800.00	12094.00	9712.50	9675.00	9448.00	11989.87	11724.86	10504.20
22	กระบี่	335625.00	206250.00	198500.00	189450.00	199468.75	178292.00	176709.25	218726.59	219338.38	225649.07
23	ตรัง	243750.00	212500.00	205400.00	164225.00	192806.25	152050.00	150596.75	209374.84	223676.91	191317.17
24	สตูล	288750.00	289375.00	246100.00	195243.00	194081.25	183877.00	183402.00	220889.86	245821.59	222284.09
รวมภาคใต้ฝั่งอันดามัน		1446250.00	1198125.00	1113475.00	923647.00	927193.75	836545.00	830650.25	1103041.72	1133633.02	1089592.61
รวมทั่วประเทศ		2299375.00	1954375.00	1795675.00	1228674.00	1085049.75	1054266.00	1047390.00	1525997.67	1579693.47	1460621.86

ที่มา : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, แผนแม่บทการจัดการป่าชายเลนประเทศไทย
(กรุงเทพมหานคร: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2552), 9-10.

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนกระจายอยู่ใน 24 จังหวัด แบ่งเป็นภาคตะวันออก 5 จังหวัด ซึ่งพบว่า จังหวัดจันทบุรีเคยมีพื้นที่ป่าชายเลนมากที่สุดในภาคนี้ จำนวน 163,125 ไร่ ในปี 2518 ส่วนในบริเวณภาคกลางพบว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนใน 6 จังหวัด โดยพบว่าจังหวัดสมุทรสาครเคยมีพื้นที่ป่าชายเลนมากที่สุดในภาคนี้ เนื้อที่ 116,625 ไร่ ในปี พ.ศ. 2518 สำหรับภาคใต้ ผังอำเภอไทยพบว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนกระจายอยู่ใน 7 จังหวัด โดยจังหวัดนครศรีธรรมราชเคยมีพื้นที่ป่าชายเลนมากถึง 382,500 ไร่ ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งพบว่ามากที่สุดของภูมิภาคและของประเทศอีกด้วย ส่วนภาคใต้ฝั่งอันดามันพบว่า มีพื้นที่ป่าชายเลนใน 6 จังหวัด โดยจังหวัดพังงามีเนื้อที่มากที่สุด จำนวน 358,750 ไร่ รองลงมาได้แก่จังหวัดกระบี่ ซึ่งมีจำนวนที่ใกล้เคียงกันได้แก่ 335,625 ไร่

เมื่อพิจารณาข้อมูลเนื้อที่ป่าชายเลนของประเทศไทยที่คงเหลืออยู่ จากการสำรวจครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2547 พบว่าทั้งประเทศมีเนื้อที่ป่าชายเลนรวมทั้งสิ้น 1,460,621.86 ไร่ โดยกระจายอยู่ในภาคตะวันออกจำนวน 152,309.76 ไร่ ภาคกลางจำนวน 41,426.18 ไร่ ภาคใต้ฝั่งอำเภอไทย จำนวน 177,293.32 ไร่ และภาคใต้ฝั่งอันดามัน จำนวน 1,089,502.61 ไร่ ซึ่งนับว่ามากที่สุดในประเทศไทย เมื่อพิจารณาพื้นที่เป็นรายจังหวัดแล้ว พบว่าจังหวัดพังงามีเนื้อที่ป่าชายเลนคงเหลืออยู่มากที่สุด จำนวน 276,884.87 ไร่ รองลงมาได้แก่ จังหวัดกระบี่และสตูล โดยมีเนื้อที่ จำนวน 225,649.07 ไร่ และ 222,284.09 ไร่ ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีเนื้อที่ป่าชายเลนเหลืออยู่น้อยที่สุดได้แก่ จังหวัดพัทลุงและประจวบคีรีขันธ์ โดยมีจำนวน 422.38 ไร่ และ 1,692.38 ไร่ ตามลำดับ ในขณะที่กรุงเทพมหานครมีเนื้อที่ป่าชายเลนเหลืออยู่ จำนวน 2,537.28 ไร่

พื้นที่บริเวณริมฝั่งทะเล ปากอ่าว และชายฝั่งแม่น้ำลำคลองของประเทศไทย ที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลโดยในอดีตนานจะถูกปกคลุมด้วยสภาพป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์มาก่อน แต่เมื่อประชากรของประเทศค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้มีความต้องการทรัพยากรและพื้นที่เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยประกอบอาชีพ ตลอดจนการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนไปดำเนินการกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวทำให้พื้นที่ป่าชายเลนต่าง ๆ ลดน้อยลงตามลำดับ ทั้งนี้จากการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนครั้งแรกของกรมป่าไม้ พบว่าในปี พ.ศ. 2504 มีพื้นที่อยู่จำนวน 2,299,375.00 ไร่ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนเนื้อที่ที่มีปริมาณมากและเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการสำรวจป่าชายเลนอีกครั้ง พบว่าพื้นที่ป่าชายเลนลดลงไปถึง 345,000 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 15 ของพื้นที่ป่าชายเลนในปี พ.ศ. 2504 จากนั้นได้มีการสำรวจต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2522 – 2539 ซึ่งพบว่า พื้นที่ป่าชายเลนลดลงโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2522 -2529 ซึ่งเป็นช่วงที่การทำนาเกลือได้รับความนิยมน้อยลงแพร่หลาย

เป็นอย่างมากในทุกภูมิภาคของประเทศ พบว่าพื้นที่ป่าชายเลนถูกเปลี่ยนแปลงไปถึง 567,001.00 ไร่ หรือคิดเป็นจำนวน 81,000.14 ไร่ต่อปี ซึ่งนับว่าสูงที่สุดที่ได้มีการสำรวจ ซึ่งในช่วงนี้จำนวนป่าชายเลนที่คงเหลืออยู่เพียงร้อยละ 47.19 ของพื้นที่ป่าชายเลนในปี พ.ศ. 2504 และในปี พ.ศ. 2539 พบว่าพื้นที่ป่าชายเลนมีเหลืออยู่น้อยที่สุดโดยเหลืออยู่เพียงประมาณ 1,047,390.00 ไร่ เท่านั้น

อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2543 ได้มีการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนอีกครั้งหนึ่ง แต่กลับพบว่าพื้นที่ป่าชายเลนกลับเพิ่มขึ้นเป็น 1,525,997.67 ไร่ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2539 ถึงจำนวน 478,607.67 ไร่ และเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 53,695.80 ไร่ในปี พ.ศ. 2545 ทั้งนี้อาจเนื่องจากในช่วงดังกล่าว รัฐได้มีนโยบายที่ชัดเจนในการฟื้นฟู ป้องกันรักษา และอนุรักษ์ป่าชายเลนให้มีสภาพสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2539 ให้มีการยกเลิกการให้สัมปทานทำไม้ในเขตป่าชายเลน เมื่ออายุการให้สัมปทานทำไม้สิ้นสุดลงทั้งหมดในปี พ.ศ. 2546 รวมทั้งการทํานากุ้ง และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ป่าชายเลนเกิดภาวะวิกฤติ โดยได้รับผลกระทบทั้งในด้านผลผลิตที่ตกต่ำลง เนื่องจากสูญเสียภาวะสมดุลอย่างรุนแรงของระบบนิเวศป่าชายเลน และราคาการจำหน่ายที่ลดลงเนื่องจากความผันผวนของตลาด นอกจากนี้การใช้เทคโนโลยีการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนโดยใช้ภาพถ่ายทางดาวเทียมที่มีความละเอียดยิ่งขึ้น โดยผนวกพื้นที่ป่าชายเลนบางแห่งเพิ่มเติม ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนในภาพรวมมีเพิ่มมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจล่าสุดในปี พ.ศ. 2547 พบว่าพื้นที่ป่าชายเลนเริ่มลดลงอีกครั้ง โดยเหลืออยู่จำนวน 1,460,621.86 ไร่ ซึ่งลดลงจากปี พ.ศ. 2545 จำนวน 119,158.91 ไร่ หรือมีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่เพียงร้อยละ 63.53 ของพื้นที่ป่าชายเลนในปี พ.ศ. 2504 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนในช่วงปี พ.ศ. 2504 – 2547

ปี พ.ศ.	พื้นที่ป่าชายเลน (ไร่)	การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลน			พื้นที่ป่าชายเลนที่เหลือ(ร้อยละ)
		จำนวน(ไร่)	ร้อยละ	ไร่/ปี	
2504	2,299,375.00	-	-	-	-
2518	1,954,375.00	-345,000.00	-15.00	-24,642.86	85.00
2522	1,795,675.00	-158,700.00	-8.12	-39,675.00	79.09
2529	1,228,674.00	-567,001.00	-31.58	-81,000.14	53.44
2534	1,085,049.00	-143,625.00	-13.24	-28,725.00	47.19
2536	1,054,266.00	-30,783.00	-2.83	-15,391.50	45.86
2539	1,047,390.00	-6,876.00	-0.01	-2,292.00	45.55
2543	1,525,997.67	-478,607.67	45.70	119,651.91	66.37
2545	1,579,693.47	-53,695.80	3.52	26,847.90	68.70
2547	1,460,621.86	-119,158.91	-7.5	-56,579.45	63.53

ที่มา : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, แผนแม่บทการจัดการป่าชายเลนประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2552), 31.

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลนในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2504-2547 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2550: 18) ได้รายงานว่าการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยดังกล่าว เนื่องจากกิจกรรมที่ดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นพอสรุปได้ ในรูปแบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่ป่าชายเลนได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปดำเนินกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในอัตราที่สูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนากุ้ง ทั้งกุ้งกุลาดำ และกุ้งแชบ๊วย รวมทั้งสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ เช่น ปลากะพง ปูทะเล หอยแครง ฯลฯ ทั้งนี้พบว่าในทุกจังหวัดที่มีป่าชายเลน ได้ถูกเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปดำเนินกิจกรรมนี้เฉพาะในปี พ.ศ. 2545 พบว่ามีมากถึง 466,500.80 ไร่

2. การเกษตรกรรม พื้นที่ป่าชายเลนในบริเวณพื้นที่ทะเลท่วมไม่ถึงหรือบริเวณพื้นที่สูงในทุกจังหวัด พบว่า ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปทำการเกษตรกรรมบางด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำนาข้าว การทำสวนยางพารา การปลูกปาล์มน้ำมัน การทำสวนมะพร้าว และการปลูกไม้ผลหรือไม้ยืนต้นอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2545 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนไปจำนวน 246,613.24 ไร่

3. การทำนาเกลือ พื้นที่ป่าชายเลนของบางจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางของประเทศไทย เช่น สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปทำนาเกลือ

เนื่องจากในระยะนี้ราคาเกลือมีแนวโน้มสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา และมีความต้องการใช้มากขึ้น ในปี พ.ศ. 2545 พบว่า ทั้งประเทศมีการทำนาเกลือรวมทั้งสิ้น 174,800.80 ไร่

4. การใช้ประโยชน์จากไม้ พันธุ์ไม้ในป่าชายเลนหลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้โกงกางทั้งโกงกางใบเล็กและโกงกางใบใหญ่ มีคุณสมบัติเหมาะสมในการนำมาผลิตถ่านที่ให้คุณภาพดี เป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ไม้จากป่าชายเลนยังนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีกมากทั้งการก่อสร้าง การประมง ฯลฯ ดังนั้น จึงมีการตัดฟันนำมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงการให้สัมปทานป่าไม้ที่บางแห่งขาดการควบคุม อย่างรัดกุม มีการลักลอบตัดฟันไม้ จากป่าชายเลนบางแห่งมาใช้ประโยชน์เกินที่ก้าลังการผลิตของป่า ซึ่งในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวยังคงมีอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนหลายแห่ง ทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมาก

5. การขยายตัวของชุมชน ความต้องการพื้นที่รองรับการขยายตัวของชุมชนของประเทศไทย นับวันจะมีมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดที่มีประชากรจำนวนมาก หรือมีแผนการในการพัฒนารูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรม การสาธารณสุข โภค การสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ แม้กระทั่งการใช้เป็นสถานที่รองรับขยะมูลฝอย ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนหลายแห่งถูกเปลี่ยนแปลงสภาพไปรองรับกิจกรรมดังกล่าวจำนวนมากเช่นเดียวกัน

นอกจากทั้ง 5 กิจกรรมข้างต้นแล้ว ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การทำเหมืองแร่ การสร้างท่าเทียบเรือ การสร้างถนนและสายส่งไฟฟ้า ฯลฯ ซึ่งมีการดำเนินการในพื้นที่ป่าชายเลนบางแห่งตามความเหมาะสมและความจำเป็น ซึ่งล้วนแต่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

สาเหตุการทำลายป่าชายเลน

กิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจบริเวณชายฝั่งได้ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อป่าชายเลน สนิทอักษรแก้ว (2541 : 198) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการทำลายป่าชายเลน คือ

1. การเพิ่มของประชากรทำให้เกิดการขยายตัวของการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เพื่อรองรับการใช้ประโยชน์ของประชากรที่เพิ่มขึ้น และในบรรดากิจกรรมการพัฒนาประเทศต่างๆนี้ บางกิจกรรมมีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่ป่าชายเลนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การก่อสร้างท่าเทียบเรือ การตัดถนนสู่ชุมชนชายฝั่งทะเล การสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

2. ที่ดินป่าชายเลนส่วนใหญ่ของประเทศ มีสถานะเป็นป่าสงวนแห่งชาติซึ่งการขอใช้ประโยชน์เป็นครั้งคราวสามารถกระทำได้ตามกฎหมาย โดยเสียค่าธรรมเนียมในราคาต่ำกว่าราคาที่ดินที่แท้จริงหลายเท่า ประกอบกับมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาบางประเภท เช่น อยู่ใกล้ทะเล

ทำให้ผู้ลงทุนโครงการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ลงทุนพัฒนาด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำริมทะเล เช่น กุ้งกุลาดำ นิยมใช้พื้นที่ป่าชายเลนเป็นสถานที่ดำเนินโครงการเพื่อลดต้นทุนด้านค่าที่ดิน

3. รัฐยังไม่มีกำหนดนโยบายและแผนการปฏิบัติการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนที่ชัดเจนและประสานสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลประเภทอื่นๆ เป็นผลให้เกิดความขัดแย้งจากการพัฒนาในสาขาต่างๆ เช่น การประมงพื้นบ้านกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนและการตัดฟันไม้กับการอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น

4. กฎหมายและระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนยังไม่รัดกุมเพียงพอ และบทลงโทษยังไม่รุนแรงเท่าที่ควรทำให้มีผู้ละเลยไม่ปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการให้สัมปทานมักจะละเลยจนทำให้ป่าชายเลนส่วนใหญ่ที่ผ่านการทำไม้จะอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและมักจะกลายเป็นสาเหตุอ้างในการบุกรุกป่าชายเลนหรือขอใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมอย่างอื่นต่อไป

5. การบุกรุกทำลายป่าชายเลนโดยไม่ได้รับอนุญาตตามขั้นตอนทางกฎหมาย ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากความซับซ้อนของขั้นตอนการขออนุญาตประกอบกับการที่ไม่ทราบว่าเป็นป่าชายเลนเป็นเขตสงวนห้ามบุกรุก และเมื่อมีการบุกรุกทำลายเกิดขึ้นแล้วการจับกุมยังไม่อาจกระทำได้ทั่วถึงและขั้นตอนการจับกุมลงโทษเป็นไปด้วยความยุ่งยากจนทำให้เจ้าหน้าที่ เกิดความเบื่อหน่ายและหมดกำลังใจ จึงทำให้ขาดความสนใจที่จะจับกุมอย่างจริงจัง

6. เจ้าหน้าที่ที่ทำการควบคุมดูแลพื้นที่ป่าชายเลน ไม่สอดคล้องกับเนื้อที่ป่าชายเลน ที่อยู่ในความรับผิดชอบจนทำให้ไม่อาจดูแลได้ทั่วถึง นอกจากนั้นอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการป้องกันและปราบปรามยังมีไม่เพียงพอและขาดประสิทธิภาพ โดยยังปรากฏว่าหน่วยจัดการป่าชายเลนหลายแห่งยังไม่มีเรือที่ใช้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นพาหนะประจำหน่วย ซึ่งทั้งนี้มีความสำคัญยิ่งต่อการทำงานในป่าชายเลน

7. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชายเลนยังไม่เพียงพอและยังไม่ถูกต้องนัก ในกลุ่มบุคคลระดับต่างๆ ทั้งในระดับผู้บริหารชั้นสูงโดยการพัฒนาประเทศ นักการเมืองเจ้าหน้าที่ ผู้ควบคุมดูแลป่าชายเลน ผู้ลงทุนพัฒนาโดยใช้พื้นที่ป่าชายเลน ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป เป็นผลการใช้ประโยชน์ป่าชายเลนเป็นไปอย่างไม่เหมาะสมโดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดต่อป่าชายเลนในระยะยาวมีการก่อตัวกลุ่มมวลชนขึ้นต่อต้านการควบคุมดูแลของทางราชการ และในบางครั้งหน่วยราชการบางแห่งก็กระทำการบุกรุกหรือฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนเสียเองอีกด้วย

สนธิ อักษรแก้ว (2541 : 197) ได้สรุปกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อป่าชายเลนไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. การขยายพื้นที่ป่าชายเลนเป็นที่เลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น การทำนากุ้ง และบ่อเลี้ยงปลา
2. การตัดพันธุ์ไม้ป่าชายเลน จนเกินกำลังของป่าและไม่สามารถทดแทนกันได้ตามธรรมชาติ
3. การเปลี่ยนสภาพป่าชายเลนให้เป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ โรงงานอุตสาหกรรม การสร้างท่าเทียบเรือ และการตัดถนนผ่านป่าชายเลน
4. การทำเหมืองแร่ในบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน เช่น การทำเหมืองแร่ดินบุก ในจังหวัดพังงา และภูเก็ต เป็นต้น

จากข้อมูลการลดลงของป่าชายเลนข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนที่ต้องอาศัยพึ่งพิงป่าชายเลนเป็นแหล่งทำมาหากิน โดยปัญหาพื้นที่ป่าชายเลนลดลงและเสื่อมโทรมเกิดจากการใช้ประโยชน์ที่มากเกินไป การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อหาผลผลิตจากป่าโดยตรงจนเกินขีดความสามารถของป่า ดังนั้นการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่ชุมชนต้องมีการวางแผน และดำเนินการ จัดสรรทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ฟื้นฟู เพื่อให้เกิดความสมดุล และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ความหมายของการจัดการ

การจัดการ (Management) หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซมการใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นสามารถให้ผลยั่งยืน ต่อมวลมนุษยและ ธรรมชาติ โดยหลักการแล้ว "การจัดการ" จะต้องมีแนวทางการดำเนินงานขบวนการ และขั้นตอน รวมทั้งจุดประสงค์ในการดำเนินงานที่ชัดเจนแน่นอน (อานาจ เจริญศิลป์ 2543: 1-2)

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การดำเนินงานต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดหาการเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัดและการสงวนรักษา เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้ใช้ตลอดไปอย่างไม่มี ขาดแคลนหรือมีปัญหาใดๆ (พรชัย ธรรมธรรม 2545: 19)

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง กระบวนการจัดการ แผนงานหรือกิจกรรมในการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการในระดับต่างๆของมนุษย์และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือเสถียรภาพทาง เศรษฐกิจ สังคมและ

คุณภาพ สิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างฉลาด ประหยัด และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ (จินตนา ทวีมา 2545: 19)

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปความหมาย ของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource Management) ได้ว่า หมายถึง กระบวนการที่ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเพื่อให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด รวมทั้งการสงวนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นสามารถใช้ผลอย่างยาวนาน

วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และความเป็นอยู่ของทุกคน และเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีความสำคัญ มีผู้เสนอแนวทางที่จะสามารถนำไปปฏิบัติได้ดังนี้

วิวัฒน์ คติธรรมนิษฐ์ (2546:34) กล่าวถึง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประสิทธิผลและยั่งยืนได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญ รวมทั้งเทคนิควิธี การวินิจฉัย การตัดสินใจ ต้องอาศัยหลักความเข้าใจเป็นพื้นฐานหลายประการ คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงประกอบกันเป็นระบบนิเวศเดียวกันที่เป็นเอกภาพ นับตั้งแต่พื้นที่สูงหรือภูเขา ป่า ลงมายังพื้นที่ทำการเกษตร ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง ตลอดไปจนถึงชายฝั่งทะเลและมหาสมุทร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติส่วนหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ เป็นลูกโซ่ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ รวมทั้งวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติมาโดยตลอด การประเมินผลการศึกษาถึงผลกระทบ ซึ่งไม่อาจจำกัด
2. ชีวิตของคนและชุมชน เป็นรากเหง้าของภูมิปัญญาทั้งหลาย ภูมิปัญญาเหล่านี้แอบแฝงอยู่ในรูปธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติของชุมชนไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อเป็นอาหารหรือยารักษาโรค
3. วิถีชีวิตอันมีมาในประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเป็นกระบวนการชีวิตที่มีความต่อเนื่อง การพัฒนาเปลี่ยนแปลงใดๆ ก็ตามย่อมไม่อาจปฏิเสธชีวิตในสังคมที่มีความต่อเนื่องได้ โดยเฉพาะในชุมชนชนบท

เช่นเดียวกันกับแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพ ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2549 : 235-236) คือเป็นการจัดการให้เกิดมากขึ้นใช้ได้มากที่สุดเสียแรงหรือลงทุนน้อยที่สุด ให้ทุกคนได้ใช้มากที่สุดโดยมีเป้าหมายหลักคือ ให้ทุกคนได้ใช้ทรัพยากรพร้อมกัน เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าไปใช้ทรัพยากร มีการจัดการเพื่อใช้ทรัพยากร มีกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากร ที่กระจายกันได้อย่างดี สามารถใช้ได้อย่างยั่งยืนเมื่อหมดเปลืองไปมีโอกาสงอกเงยกลับขึ้นมาใหม่

ดังนั้นเพื่อเป็นการลดสภาพปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสม รัศมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยมีแนวคิดพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ วิจัย เทียนน้อย (2543 : 20-22) สรุปได้ดังนี้

1. การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์

เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพราะจากปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่า มีพื้นฐานมาจากการที่ผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติไม่เคารพในกฎเกณฑ์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด ซึ่งกฎระเบียบนี้การที่ผู้รับผิดชอบ จะต้องมีการสร้างปรับปรุงให้มีความเหมาะสมต่อสถานะภาพ และสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท รวมทั้งผู้ที่ทำหน้าที่กำกับดูแล การใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ ต้องปฏิบัติอย่างจริงจังและเข้มงวด

2. การใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูง

ในปัจจุบันวิทยาการของโลก ในสาขาต่าง ๆ ได้มีการพัฒนาก้าวหน้าไกลมากขึ้น ดังนั้น ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงสมควรนำเครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูงมาใช้ เพื่อลดปัญหามลพิษ ที่เกิดขึ้นตามมา เช่นในปัจจุบัน มีการพัฒนาเทคโนโลยี ในการที่จะนำเอาพลังงานแสงแดด มาใช้ทดแทนพลังงานจาก ฟอสซิล ได้ดีขึ้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ต้นทุนจะสูงกว่า แต่เชื่อว่าการในอนาคตก็ยังมีการพัฒนาที่ก้าวหน้าขึ้นในที่สุด ก็จะสามารถนำมาใช้ทดแทนได้อย่างสมบูรณ์

3. การสร้างระเบียบวินัย

ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าได้มีกลุ่มองค์กร ตลอดจนหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน ได้เริ่มให้ความสนใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น นับเป็นโอกาสอันดีในการที่จะอาศัยกลุ่มผู้สนใจเหล่านี้เป็นผู้นำในการสร้างระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นเป็นจุดเริ่มต้น โดยการจัดตั้งเป็นชมรม หรือสมาคม จะเป็นตัวช่วยเสริมสร้าง ความมีระเบียบวินัยในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในวงกว้าง

4. การให้ความรู้ ให้การศึกษา

การจัดการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ให้กับประชาชนในทุกระดับ ทุกกลุ่ม ทั้งในระบบ และนอกระบบ ซึ่งการให้ความรู้ควรจะเน้นเกี่ยวกับ การทำให้เกิดทักษะความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้เกิดขึ้นเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไป ตลอดจนการเผยแพร่โดยอาศัยผ่านทางสื่อสารมวลชน ในทุกแขนงสาขา ก็จะเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นประชาชน ให้มีส่วนร่วม ในการที่จะเข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ให้บังเกิดผลที่ดีขึ้น ทั้งนี้ ทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของโลก สมควรได้รับการดูแลรักษา ประเทศชาติ จะเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงทาง

เศรษฐกิจจำเป็นต้องรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาด และเหมาะสม การที่มนุษย์ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดการ จะก่อให้เกิดผลดีต่อการบำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ

จากแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยสรุป ได้ว่า วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือการสร้างเงื่อนไข การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ การใช้เทคโนโลยี การสร้างระเบียบวินัย การให้ความรู้ ให้การศึกษาในการใช้ประโยชน์ ของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า ยั่งยืนและต่อเนื่องตลอดไป

ความหมายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

การศึกษาแนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและยั่งยืนนั้น ต้องศึกษาความหมาย เพื่อทำความเข้าใจความเข้าใจ ได้มีผู้ศึกษาและให้ความหมายของชุมชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2544:68) ให้ความหมายว่า ชุมชนหมายถึงการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่ หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกันมีความเอื้ออาทรกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และมีการจัดการ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2545:20) ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหมายถึงกลุ่มชนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่หนึ่ง มีการกระทำระหว่างกัน มีความสัมพันธ์ร่วมกันมีความผูกพันทางด้านจิตใจ กับพื้นที่ และมีศูนย์กลางบริการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่สมาชิกในชุมชนนั้น ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ชยันต์ วรรณภูติ (2546:69) ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหมายถึง การรวมกันอยู่ของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้น ในการดำรงชีวิต โดยเหตุผลที่มีกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตจึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

นิวัติ เรืองพานิช (2544: 51) ให้ความหมายของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมีส่วนร่วมว่าหมายถึง การที่ชุมชนรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและประหยัด โดยให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และสูญเปล่าน้อยที่สุด รวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์แก่ชุมชน โดยทั่วถึงกัน โดยใช้หลักการอนุรักษ์แต่ต้องเข้าใจว่าการอนุรักษ์มิได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ จะต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องเหมาะสม ตามกาลเทศะ และพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

ประเวศ วะสี (2544 :68) ให้ความหมายของ การจัดการทรัพยากรของชุมชนว่า หมายถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อที่จะให้ได้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดและยั่งยืน แก่ชน รุ่น

ปัจจุบัน และคนในรุ่นต่อไปในอนาคต ดังนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือการสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวนรักษาไว้ การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน การทดแทน และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องทั้งทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนนั้น มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2544:69) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการกระทำและเกี่ยวข้องกับมวลชน ในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคม และการจัดสรรทรัพยากร

2. ในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2543:72) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือการที่ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของชุมชน ในการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการตัดสินใจ ในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

จากการศึกษาความหมายของชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วม ผู้วิจัยสรุปได้ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มในสังคม และมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม เป็นกลุ่มทางสังคม หรือเรียกว่าชุมชน การมีส่วนร่วมโดยชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงการที่ประชาชนที่อยู่ร่วมกันมีความร่วมมือร่วมใจกันในการจัดการควบคุมการใช้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาประเด็นปัญหา หาสาเหตุของปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไขป้องกันปัญหา ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ไข ป้องกันปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการทำงานร่วมกันกับประชาชนโดยเริ่มต้นจากการศึกษา ทำความเข้าใจ ถึงวัฒนธรรม แนวคิด และวิถีชีวิตของคนในชุมชน และศึกษาลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น จากนั้นจึงให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชุมชนเมื่อชุมชนได้รับความรู้

แล้วก็จะเกิดความเข้าใจ เมื่อเข้าใจก็จะเกิดความเห็นใจ ยอมเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดและให้ความร่วมมือ ได้มีผู้ศึกษาและให้หลักการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนไว้ดังนี้

ไพรัตน์ เจริญรินทร์ (2544 : 8) ได้ให้หลักการ พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยกล่าวว่า แนวคิดนี้สามารถปฏิบัติได้ ผลมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ มากมาย ที่เกี่ยวข้องด้วย โดยมีหลักการ ดังนี้

1. ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้นเร้าความสนใจให้ ความรู้ความเข้าใจ จนประชาชนยอมรับความจำเป็น และประโยชน์ในการจัดทำกิจกรรมเหล่านั้น

2. กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่ม ในการรับผิดชอบร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม ปลูกฝังทักษะ และพฤติกรรมที่เห็นแก่ส่วนรวม ทำงานเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

3. แนวทางการพัฒนาในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่รับดำเนินการต่อไปได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอก โดยเฉพาะ ในระยะเริ่มแรก ต้องไม่ท่วมเท ในลักษณะการให้เปล่าโดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรม และต้องสามารถทำต่อไปเองได้ เมื่อการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง การช่วยตนเองและการพึ่งตนเองเป็นหลักสำคัญที่ต้องเริ่มตั้งแต่ต้น

4. กิจกรรมพัฒนา ที่นำเข้าไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ความพร้อมรับของชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงการใช้ทรัพยากรชุมชน การสอดคล้องกับ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน

5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึง ผู้นำตามธรรมชาติ ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งจากทางการ เพื่อเป็นผู้บุกเบิก และชักนำชาวบ้านต่อไป ผู้นำชุมชนโดยทั่วไป จะสามารถ ปรับทัศนคติ และการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ได้เร็วกว่า และเป็นผู้ที่ชาวบ้านมีความศรัทธา ในตัวอยู่แล้ว การเริ่มต้นจากผู้นำจึงไปได้เร็วกว่าและได้รับการยอมรับมากกว่าประชาชนทั่วไป

6. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น กล่าวคือร่วมหาข้อมูล ร่วมหาสาเหตุปัญหา ร่วมปรึกษาหารือทางแก้ปัญหา ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผนงาน ร่วมกันปฏิบัติงาน ร่วมกันติดตามผลงาน จนถึงขั้น ร่วมกันบำรุงรักษาในระยะยาว

อำนาจ แก้วทอง (2547:19) ได้กล่าวถึงหลักการ การเข้าหาประชาชนกับการรณรงค์ วัฒนธรรมชุมชน โดยได้จำแนกลักษณะพิเศษของสังคม และวัฒนธรรมไว้ 6 ประการคือ

1. สังคมไทย เป็นสังคมอนุรักษนิยม ลักษณะนี้เป็นธรรมชาติของสังคมที่มีอาชีพส่วนใหญ่ทางเกษตรกรรม แต่ตัวอาชีพเปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงความเคยชินของประชาชน จึงต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยอาศัยเวลาเป็นเครื่องช่วย

2. สังคมไทย ชอบทำงานแบบสนุกสนาน ความสนุกสนาน จะเกิดจากการมีคนหลาย ๆ คนมารวมกันเป็นกลุ่มแล้วมีอารมณ์สนุกด้วยกัน อันเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด กับช่วยสร้างความเป็นกันเองมากขึ้น ดังนั้น การทำงานกับชุมชน จึงควรทำเป็นกลุ่มและยอมให้ความสนุกสนานและความบันเทิงแทรกบ้าง

3. คนไทยสนใจสิ่งใกล้ตัวเองมากที่สุด โดยธรรมชาติของมนุษย์ มักจะให้ความสนใจกับสิ่งใกล้ตัวก่อน จากนั้นจึงเริ่มสนใจในสิ่งที่ไกลตัวออกไป ดังนั้น การเข้าหาชุมชนจึงต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่เค้าสนใจ โดยความประทับใจและให้การตอบสนอง ในลักษณะมิตรจิต มิตรใจ

4. สังคมไทย เชื่อผู้นำตามธรรมชาติ มากกว่าผู้นำแต่งตั้ง ผู้นำตามธรรมชาติ บุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือกัน เชื่อฟังโดยไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งหน้าที่ เช่น พระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชน ที่มีคุณสมบัติพิเศษโดยแท้ คือ ความโอบอ้อมอารี ความเสียสละ ความกล้าหาญเด็ดขาด ส่วนผู้นำในการแต่งตั้งนั้น หมายถึง ข้าราชการ ที่มีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบในงานปกครอง มีอำนาจตามกฎหมายอยู่ในมือ ซึ่งผู้นำในการแต่งตั้งนี้ จะได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนในชุมชนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับว่าผู้นำในการแต่งตั้งนั้น มีคุณสมบัติของผู้นำตามธรรมชาติมากน้อยเพียงใด

5. คนไทยชอบอ่อนน้อมถ่อมตน ระบบนับถืออาวุโส นั้น เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ซึ่งตรงกับธรรมชาติของคนไทย และสังคมไทย ที่นิยมการพึ่งพาอาศัยกันมาก ดังนั้นการอ่อนน้อมถ่อมตน จึงเป็นลักษณะพิเศษ ของวัฒนธรรม และประเพณีไทย เช่นการไปลามาไหว้ ฯลฯ ซึ่งการเข้าหาประชาชนควรมีลักษณะนับถืออาวุโส และมีความอ่อนน้อมถ่อมตนด้วย

6. คนไทยเชื่อในเหตุจูงใจ มากกว่าเหตุผล ลักษณะพิเศษของคนไทย จะเชื่อในบุคคลมากกว่าหลักการ เช่น คนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ นับถือพระรัตนตรัย เป็นที่รำลึก แต่ยังมีการเชื่อในเรื่องของการทรงเจ้าเข้าผีให้เห็นอยู่เป็นประจำ ตามหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่ทำงานร่วมกันประชาชน ต้องเป็นผู้ที่มีหลักการที่ดี และมีความสามารถในการจูงใจ ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

จากการศึกษาหลักการ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วม ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการต้องเข้าถึง ต้องเข้าใจ ในลักษณะของสังคม และวัฒนธรรม เพื่อมาปรับใช้ในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เป็นการทำงานร่วมกับประชาชนอย่างใกล้ชิด และ

ใช้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการเข้าหาประชาชนได้โดยตรง สำหรับการเสริมสร้างการจัดการที่เข้มแข็งของชุมชน ควรเริ่มต้นจากการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจและตระหนักถึงความจำเป็นของการเป็นชุมชน มีความสนใจร่วมและมีการดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความสนใจ และความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และความสามารถในการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร รวมทั้งการเสริมข้อมูล ช่วยประสานงานในเบื้องต้นให้เกิดการตัดสินใจความสามารถในการต่อรองและพึ่งตนเองของชุมชนให้ได้

ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

แนวคิดและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วม ได้รับความสำเร็จและถูกผลักดันให้มีการนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรมากขึ้น แต่ยังมีปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมโดยชุมชนไว้ ดังนี้

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2543:53) ได้กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วมว่า เกิดจากเจ้าหน้าที่และระบบราชการเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน 2 ด้าน คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับตัวชาวบ้านเอง ความเป็นปัจเจกบุคคล การอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ หรือพึ่งบุคคลภายนอกมากเกินไป ดูถูกฐานะตนเอง เลือกว่าผู้นำที่สามารถอุปถัมภ์ ตนเองได้
2. ปัญหาเกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่และระบบราชการ ได้แก่การกำหนดนโยบายมาจากเบื้องบน การจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลาง คำนึงถึงเฉพาะกิจกรรมที่ส่วนกลางกำหนด ขาดการประสานงานและรับปฏิบัติเฉพาะนโยบายหลัก มีความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่ ผู้น้อย มักเชื่อว่าตนเองมีฐานะสูงกว่าชาวบ้านทั่วไป ทำตัวให้พอใจเฉพาะแก่ผู้บังคับบัญชา ไม่ต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการ

สุวิทย์ บุญช่วย (2544:11-12) ได้กล่าวถึง ปัญหาความขัดแย้ง โดยกล่าวว่าระบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนในทุกพื้นที่ ล้วนแต่ตกอยู่ภายใต้แรงกดดันและเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ และความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญหลายประการ ได้แก่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรไปเป็นสินค้ารูปแบบต่างๆ (Commodification of Natural Resources) เช่น การที่สัตว์น้ำถูกกอบโกยเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ การลบล้าง การยกเลิก และการปฏิเสธระบบ หรือแนวคิดลัทธิตามธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ผลต่อเนื่องจากชุมชนในท้องถิ่นลดทอนแรงจูงใจที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม เช่น นโยบายพัฒนาประเทศ การเพิ่มประชากร กระบวนการใช้ทรัพยากรเชิงพาณิชย์ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ซึ่งมักจะส่งผลให้ระบบและวิธีการจัดการทรัพยากรชุมชนต้องปรับเปลี่ยน

หรือไม่ก็ต้องยกเลิกสูญหายไปเลย แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนที่เกิดผลกระทบจากความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรไม่เสมอภาค เช่น การนำเครื่องมือในการทำประมงที่มีขนาดใหญ่กว่าเข้ามารุกล้ำ ก็ได้มีการแก้ไขความขัดแย้งอย่างมีวิธีการและยุติธรรมด้วย การกำกับดูแลจัดการทรัพยากร ควบคุมการใช้ทรัพยากรด้วยชุมชน กระบวนการที่คนในชุมชนมีสิทธิและโอกาสในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของเขาเอง จึงได้เกิดแนวคิดในการรวมตัวของชาวบ้าน เกิดเป็นกลุ่มชุมชน องค์กรอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรอันเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการร่วมกัน

เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (2546: 139 กล่าวถึง ปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยการใช้ประโยชน์นั้นมากขึ้นเรื่อยๆจนทรัพยากรอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ร่อยหรอและหมดไปในที่สุด เพื่อแก้ปัญหาที่ชุมชนและสังคมหลายพื้นที่ พยายามคิดหาวิธีการพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรประมงขึ้นมา ด้วยวิธีการจัดการระบบการจัดการโดยชุมชน ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ เช่น คุณสมบัติ การเป็นสมาชิกกลุ่มและผู้มีสิทธิในการใช้และครอบครอง ทรัพยากรรูปแบบและกระบวนการ ประชุมตกลงหาข้อยุติและหาความเห็นร่วมกัน ใช้หลักการสืบทอดหรือโอนถ่ายสิทธิ การกำหนดผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ วิธีการบังคับใช้กฎกติกาที่ตกลงร่วมกัน การควบคุมและลงโทษ การละเมิดกติกาซึ่งวิธีการแก้ปัญหาขัดแย้งและกรณีพิพาทที่เกิดขึ้น

แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้มีผู้ศึกษาและเสนอแนวคิดไว้ ดังนี้

ชำนาญ พิกักษ์ (2540 :78-79) ได้เสนอแนวทางแก้ไข ให้ชุมชนประยุกต์ใช้แนวคิดและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน เช่น การส่งเสริมและผลักดันให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนด เป้าหมาย นโยบาย การวางแผนและการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการยอมรับ เชื่อในศักยภาพและความสามารถของชาวบ้าน สนับสนุนในการให้การเรียนรู้การใช้ประโยชน์สูงสุดจากความรู้และทักษะของชาวบ้าน ระบบการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยชุมชนไม่ได้เป็นการปฏิเสธบทบาทและอำนาจรัฐ แต่เป็นรูปแบบการร่วมมือกัน ประเด็นสำคัญคือ การใช้อำนาจร่วมกันในการวางแผนและการดำเนินการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ไม่ใช้รูปแบบการประชุมชาวบ้าน เพื่อมารับฟังแผนงานหรือนโยบายของรัฐ แต่รูปแบบการทำงานด้านทรัพยากรของชุมชน จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน แม้ว่าสภาพปัญหาความขัดแย้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและประสิทธิภาพของชุมชนจะเอื้อต่อการเผยแพร่ความคิดในการจัดการ ควบคุมดูแลทรัพยากรและสภาพแวดล้อมโดยชุมชน แต่ความเข้มแข็งของกลุ่มและองค์กรชาวบ้าน และขยายฐานสนับสนุนในชุมชนนับเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งเหล่านี้จะได้มาด้วยการเสริมสร้างศักยภาพในด้านความคิด การใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการจัดการและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยผ่าน

กระบวนการพูดคุย วิเคราะห์หาสาเหตุและค้นหาแนวทางแก้ปัญหา ตัดสินใจเลือก ตลอดจน ทบทวนหาข้อสรุปทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลวอย่างสม่ำเสมอ

จักรมนต์ ภาสูกวนิช (2546 : 51-54) ศึกษาพบว่า การแก้ไขปัญหามานagementทรัพยากรใน ชุมชน การดำเนินการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ทั่วถึงได้นั้น กรณีลำปางภาครัฐ เพียงฝ่ายเดียวจะไม่สามารถดูแลได้ จำเป็นที่ทุกภาคส่วนในสังคมควรมีบทบาทร่วมกัน ด้วยการเข้า มามีส่วนร่วมในเชิงบวกและทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense Of Belonging) จะสามารถลด ความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นและนำไปสู่การรับผิดชอบร่วมกันในการทำหน้าที่ดูแลรักษา รวมทั้ง แก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของทุกภาค ส่วนที่เกี่ยวข้องจะครอบคลุมถึงภาคประชาชน ซึ่งประกอบด้วยคนและชุมชน ภาคองค์กรพัฒนา เอกชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนภาคธุรกิจเอกชน

อนันต์ กาญจนพันธุ์ (2543 : 286) ที่มองว่าการแก้ไขปัญหามานagementทรัพยากร สิ่งแวดล้อมไม่ควรผูกขาดอยู่กับหน่วยงานทางสังคมเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น ชุมชนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ แต่ควรถือเป็นการจัดการร่วมกัน (Co-management) โดยการ สร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมาทำหน้าที่เป็นกลไกรองรับ

จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วม ปัญหาอุปสรรคและ แนวทางแก้ไข ผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการบริหารจัดการ พื้นที่ป่าชายเลน มุ่งเน้นการศึกษาถึง ประเด็นต่าง ๆ กำหนดเป็นเกณฑ์ เพื่อนำมาศึกษาถึงผลของความสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชน ด้านแนวทางการบริหารจัดการป่าชายเลนชุมชนบางตะบูน อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรีได้ ดังนี้ คือประเด็นพัฒนาการของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชายเลน ใช้แนวคิดของการเกิดกลุ่ม มาวิเคราะห์ การรวมตัวของชุมชนโดยแบ่งขั้นของพัฒนาการตามแนวคิดของ จิตติ มงคลชัย อรัญญา (2547 : 64) ดังนี้

1. ระยะแรก ขั้นการรวมตัวของชุมชน พิจารณาจากเงื่อนไขการเกิด ตระหนัก เรียนรู้และ วิเคราะห์ เงื่อนไขของการเกิดการรวมตัว
2. ระยะที่สอง ขั้นการดำรงอยู่ของกลุ่ม พิจารณาจากการที่กลุ่มมีการหยุดนิ่งหรือ เคลื่อนไหวจากการดำเนินกิจกรรมของชุมชนหรือกลุ่ม
3. ระยะที่สาม ขั้นการขยายกิจกรรมของชุมชน มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อผลในการ ดำเนินการ
4. ระยะที่สี่ ขั้นการขยายอุดมการณ์ เป็นเครื่องข่ายองค์กร หรือเกิดปัญหาล้มสลายของ องค์กร ที่จัดตั้งเป็นช่วงที่หากชุมชน สามารถแสวงหาแนวร่วมในการดำเนินกิจกรรม จากกิจกรรม ในระดับชุมชนขยายองค์กรไปสู่ชนออกชุมชน หน่วยงานหรือชุมชนต่าง ๆ เข้ามาร่วมกิจกรรม และ

กิจกรรมที่ร่วมดำเนินการสามารถเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำจะต้อง มุ่งเน้นในด้านของการจัดการให้ป่าสามารถดำรงอยู่ภายใต้การใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน อย่าง ยั่งยืน แต่หากไม่มีการขยายกิจกรรมหรือไม่มีการขยายอุดมการณ์ออกไป รวมทั้งหากชาวบ้านไม่มี แนวคิด เรื่องการรวมกลุ่มการจัดการป่าชายเลน การรวมตัวของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนก็จะ ไม่เกิดผลสำเร็จได้ กระบวนการบริหารจัดการของชุมชนป่าชายเลนของชุมชน การที่ชุมชนจะ ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชายเลน องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญที่จะสามารถศึกษาถึง ความสามารถของชุมชนได้ คือ กระบวนการที่ชุมชนใช้ในการบริหาร การจัดการป่าชายเลน

การวางแผน การดำเนินงานของชุมชน บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย

1. การจัดการองค์กร ในรูปของการรวมตัวหรือกลุ่มในการดำเนินงาน
2. การจัดการเกี่ยวกับผู้ร่วมดำเนินงาน การสรรหาสมาชิก และวิธีการเลือกคนให้เหมาะ กับบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติงาน
3. การจัดการโดยพิจารณาเรื่องภาวะความเป็นผู้นำ วิธีการประสานงานและการ ติดต่อสื่อสาร
4. การควบคุม ติดตามหรือการประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผลการปฏิบัติงานที่ เกิดขึ้นมีความสอดคล้องและตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ความสามารถของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน พิจารณาจากผลที่ชุมชนได้ดำเนินงาน โดยกระบวนการบริหารจัดการตามขั้นของการพัฒนาที่เกิดขึ้น โดยศึกษาจากกิจกรรมที่ชุมชน ได้ ปฏิบัติจนสามารถส่งผลต่อความสำเร็จในด้านการจัดการป่าชายเลน ตามลักษณะดังต่อไปนี้

1. ความสามารถในการอนุรักษ์
2. ความสามารถในการฟื้นฟู
3. ความสามารถในการดูแลอนุรักษ์
4. ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และสามารถเกิดการประสาน ประโยชน์จากการใช้ป่าชายเลนร่วมกันอย่างยั่งยืน

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสามารถของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน พิจารณาจากเหตุผล และองค์ประกอบสำคัญ ที่เกิดขึ้น และมีอิทธิพลต่อกระบวนการในการบริหารของชุมชนในการ จัดการป่าชายเลนประสบความสำเร็จ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

ความหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนคือการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ทรัพยากรป่าชายเลนสามารถเอื้ออำนวยให้มนุษย์มีใช้โดยไม่ขาดแคลน สร้างสมดุลของธรรมชาติและระบบนิเวศ มีผู้ให้ความหมาย และวัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชายเลนไว้ ดังนี้

อำนาจ เจริญศิลป์ (2542 : 3) ให้ความหมายของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ว่าการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ทรัพยากรป่าชายเลน สามารถเอื้ออำนวยให้มนุษย์มีใช้โดยไม่ขาดแคลน และมีปัญหาใด ๆ เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น จะต้องรักษาและปกป้องไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติและระบบนิเวศป่าชายเลน

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2545 : 148) ให้ความหมาย การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนว่า หมายถึง กระบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวกันขององค์กรประชาชน ในระดับชุมชน หรือในระดับเครือข่าย บริเวณพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเป็นธรรม บนฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญาและสิทธิชุมชน ซึ่งเน้นหลักทางด้านศีลธรรม และความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2545 : 150) กล่าวถึงการฟื้นฟูอนุรักษ์และการจัดการป่าชายเลนไว้ว่า มีองค์ประกอบทางด้านสังคม และนับเป็นปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดที่สำคัญในการนำไปพัฒนาป่าชายเลน ซึ่งแนวทางในการจัดการแรกเริ่มนั้นต้องอยู่ที่การทำให้คนมีจิตสำนึกในการเป็นสมาชิกคนหนึ่งๆ ของชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีประเด็นที่จะต้องพิจารณา 4 ประเด็นคือ

1. ความสำนึกในคุณค่าของป่าชายเลน
2. ทรัพยากรในสังคม
3. ผลตอบแทน
4. กลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อผลผลิตด้านป่าไม้หรือเพื่อกิจการอื่นๆ จำเป็นจะต้องให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดย สนิท อักษรแก้ว (2541 : 153) ได้สรุปวัตถุประสงค์ที่สำคัญไว้ คือ

1. เพื่อผลิตไม้ให้มีปริมาณสูงสุดอย่างต่อเนื่องและตลอดไป เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการเผาถ่าน ทำฟืน ทำเสา และผลิตภัณฑ์อื่นๆ ของประชากรในท้องที่ป่าชายเลนและใกล้เคียงและเพื่อใช้ในการอุตสาหกรรมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
2. เพื่อป้องกันและรักษาแหล่งเพาะพันธุ์และขยายพันธุ์ ตลอดจนเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่ รวมทั้งแหล่งหลบภัยของสัตว์น้ำในป่าชายเลนและบริเวณใกล้เคียง
3. เพื่อป้องกันและรักษาชายฝั่งทะเลและริมฝั่งแม่น้ำตลอดจนลำคลองจากอันตรายที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะจากความแรงของคลื่นลมและกระแสน้ำ

4. เพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการศึกษาวิจัย ฝึกอบรมในด้านนิเวศวิทยาและการจัดการป่าชายเลน

5. เป็นแหล่งให้ประชาชนได้อาศัยหาเลี้ยงชีพและรายได้ประจำวัน โดยเฉพาะพวกที่ต้องอาศัยป่าชายเลนและพื้นที่ชายฝั่งในการดำรงชีพตลอดไป

จากการศึกษาความหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เป็นข้อเสนอแนะและแนวทางในการดำเนินงานจัดการเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างเต็มที่ เพื่อให้ทรัพยากรอำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์ตลอดไป โดยไม่ขาดแคลนและไม่มีปัญหา ซึ่งการกระทำหรือการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนอันประกอบด้วย การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน นำไปสู่ความยั่งยืนที่สามารถใช้ประโยชน์ได้โดยไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้

วิธีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

ป่าชายเลน เป็นทรัพยากรที่สำคัญและให้ประโยชน์ทั้งในด้านป่าไม้ ประมง และรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน ป่าชายเลนได้ถูกทำลายลงด้วยกิจกรรมต่างๆ อยู่เป็นประจำ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืนต่อไป มีการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนดังนี้

การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

ผลผลิตจากป่าชายเลน จากพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์หลายชนิด เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยให้แก่ประเทศชาติในหลายรูปแบบ ที่สำคัญ ได้แก่

1. การใช้ประโยชน์จากไม้ในป่าชายเลน เป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงจากไม้ในป่าชายเลน ซึ่งชุมชนที่อยู่อาศัยข้างเคียงป่าชายเลนบริเวณต่าง ๆ ของทุกภูมิภาค ได้ใช้ประโยชน์ในหลายรูปแบบ ทั้งนี้ศูนย์การวิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์(2550: 142) ได้รวบรวมรายงานการศึกษาของนักวิจัยหลายท่านซึ่งดำเนินการในชุมชนของภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2526 – 2543 พบว่า ในอำเภอเมืองจังหวัดสตูล มีการใช้ไม้พื้นเฉลี่ย 1.63 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ต่อปี ส่วนในจังหวัดตรังมีอัตราการใช้ไม้พื้นเฉลี่ย 2.50 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ต่อปี ในขณะที่ชุมชนในจังหวัดปัตตานีมีอัตราการใช้ไม้พื้นเฉลี่ย 0.97 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ต่อปี ส่วนการใช้ประโยชน์ในด้านการผลิตถ่านจากป่าชายเลน ในท้องที่จังหวัดจันทบุรี ระนอง กระบี่ และพังงา พบว่ามีปริมาณเฉลี่ย 1.95 , 4.67 , 3.00 และ 1.97 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี ส่วนการใช้ประโยชน์ในรูปแบบไม้เสาเข็มและไม้ค้ำยัน ในจังหวัดสตูลมีจำนวนเฉลี่ย 2.86 และ 48.00 ต่อดันต่อไร่ต่อปี ตามลำดับ

นอกจากนี้แล้วบางชุมชนยังมีการใช้ประโยชน์จากพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ของป่าชายเลนอีกหลายรูปแบบเช่น การใช้ประโยชน์จากต้นจาก ที่ในอดีตนิยมใช้ใบจากในการทำวัสดุถุงหลังคาที่อยู่อาศัย และสิ่งก่อสร้างตลอดจนใช้ใบอ่อนในการมวนบุหรี่สูบแล้ว จิตรา หลีกภัย(2545: 91) ยังพบว่าชุมชนในอำเภอกันตัง จังหวัดตรังยังนำส่วนต่าง ๆ ของต้นจากมาใช้ประโยชน์อีกหลายด้านทั้งในด้านการงานจักสานและหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การปรุงอาหาร ทำน้ำตาล และขนมจาก วงจันทร์ วงศ์แก้วและสมบุญ เตชะภิญญรัตน์ (2538: 41) รายงานว่าชุมชนหลายแห่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีใช้เหงือกปลาหมอเป็นสมุนไพรรักษาโรคบางชนิดใช้หวายลิงเป็นอุปกรณ์เย็บจาก ใช้ดอกอ่อนของลำพูในการบริโภคและทำของเล่นให้เด็ก ในขณะที่ชุมชนบางแห่งในจังหวัดสมุทรสาครใช้หวายลิงในการเย็บจากและบริโภค ใช้ฝักถั่วขาวและปรงทะเลในการบริโภค รวมทั้งยังใช้ฝักถั่วขาวเป็นของเล่นให้เด็กแทนพลูหรือปิ่น

2. การใช้ประโยชน์ทางการประมง วิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่งทะเล ในทุกภูมิภาคของประเทศย่อมมีความเกี่ยวข้องกับการประมงในรูปแบบต่างๆ อย่างใกล้ชิดตลอดมา สำหรับการจับสัตว์น้ำจากป่าชายเลนทั้งนำมาบริโภคเองและจำหน่ายในอดีตนั้น มีการศึกษารายงานไว้มากมาย เช่น ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ (2550: 148) รวบรวมรายงานว่าชุมชนในจังหวัดตรังมีการใช้ประโยชน์ในการทำประมงปลาทะเล ได้ปริมาณปลาทะเลเฉลี่ย 118.63 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี ส่วนการทำประมงปูทะเลได้ปริมาณปูทะเลเฉลี่ย 48.24 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี นอกจากนี้ป่าชายเลนยังเป็นประโยชน์ในด้านแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน โดยสามารถประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์จากการใช้ประโยชน์ทางอ้อมของปลาวัยอ่อน จำนวน 85 บาท ต่อกิโลกรัมต่อไร่ต่อปี กุ้งวัยอ่อนจำนวน 120 บาท ต่อกิโลกรัมต่อไร่ต่อปี และปูทะเลวัยอ่อน จำนวน 258 บาท ต่อกิโลกรัมต่อไร่ต่อปี ทั้งนี้เมื่อกำนวณออกมาเป็นต้นทุนของพื้นที่ป่าชายเลนแล้วพบว่ามีความสูงมาก เช่น มูลค่าของการใช้ประโยชน์ในการเป็นที่อยู่อาศัยของปูทะเลและปลาทะเลวัยอ่อน ในจังหวัดระนอง มีมูลค่า 18,921,994.13 และ 7,968,927.25 บาทต่อปีตามลำดับ ทั้งนี้ ภูฎฐารัตน์ ปภาวสิทธิ์ (2545: 22) ได้ศึกษารายงานการวิจัยทางด้านป่าชายเลนต่าง ๆ แล้วสรุปว่า การเปลี่ยนพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งนอกจากทำให้สูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนแล้ว ยังมีแนวโน้มในการส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ลดลง ทั้งแพลงก์ตอน สัตว์หน้าดิน เช่น ปูก้ามดาบ ปูแสม หอยแครง ปลา และปูทะเล ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าชายเลนของจังหวัดจันทบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม สุราษฎร์ธานี กระบี่ และตรัง

กรมป่าไม้ (2545: 72) ได้กล่าวถึง การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน เนื่องมาจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์ที่มากเกินไป การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อหาผลผลิตจากป่าโดยตรงจนเกินขีดความสามารถของป่า ตลอดจนการอนุญาตให้เข้าตัดฟันป่าไม้ชายเลนมากเกินไป ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อป่าชายเลนโดยตรงในแง่ของการให้ผลผลิตและการบริการต่างๆดังกล่าวแล้ว

2. การแปรสภาพป่าชายเลน กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การทำบ่อปลา และการพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัย มักจะได้รับการพิจารณาว่ามีคุณค่าและได้รับการสนับสนุนให้เข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น

3. กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนที่มากเกินไป รวมทั้งกิจกรรมที่ต้องอาศัยการแปรสภาพป่าชายเลน อาจก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบด้านเศรษฐกิจสังคมสำหรับชุมชนชายฝั่งทะเลได้ ยิ่งไปกว่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ยังทำให้พืชและสัตว์หลายชนิดในป่าชายเลนต่างก็สูญพันธุ์ไปมากแล้ว

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนที่ทำให้เกิดการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนแก้ไขได้โดย การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการศึกษาวิจัยเพื่อหาวิธีการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการใช้ประโยชน์ทั้งทางด้านป่าไม้ ประมงและวิธีการผสมผสานระหว่างป่าไม้กับประมงให้มากขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้ หากทางด้านผู้ปฏิบัติการเจ้าหน้าที่ควบคุม และนักวิชาการ ได้ร่วมมือกันอย่างจริงจังแล้ว เชื่อว่าการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนจะประสบผลสำเร็จมากขึ้น โดยได้ผลิตผลสูงขึ้น และปราศจากการทำลายระบบนิเวศของตัวเอง

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ผู้วิจัยสรุปได้ว่าป่าชายเลนมีประโยชน์มากมายทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งหาอาหาร พืชผัก สมุนไพร และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยแก่ชุมชน ป่าชายเลนจะช่วยป้องกันชายฝั่งจากการพังทลายโดยคลื่นและลม เป็นแหล่งแพร่ขยายพันธุ์สัตว์น้ำ แหล่งหาอาหารของสัตว์นานาชนิดและสัตว์น้ำ นอกจากนั้นป่าชายเลนยังทำหน้าที่รักษาความสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่งที่เกื้อกูลกันทั้งสัตว์และพืช และทำหน้าที่ลดมลภาวะทางอากาศและสิ่งปฏิกูลต่างๆ เป็นต้น ป่าชายเลนในหลายๆ แห่งถูกทำลายและส่งผลให้จำนวนสัตว์น้ำลดลง ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการทำมาหากิน การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน เนื่องมาจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนของมนุษย์ที่มากเกินไป โดยไม่มีการควบคุม หากมีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่างเหมาะสม มีการอนุรักษ์ ป่าชายเลนก็จะสามารถคงความสมบูรณ์อยู่ได้

การฟื้นฟูป่าชายเลน

จากสถานการณ์ความเสื่อมโทรมและการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนดังกล่าว นอกจากส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศโดยรวม ยังส่งผลกระทบในทางลบต่อประมงพื้นบ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากวิถีชีวิตและลักษณะการประกอบ อาชีพของประมงพื้นบ้านมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนมาช้านาน ดังนั้นแนวความคิดในการที่จะฟื้นฟูป่าชายเลนให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่งจึงมีความสำคัญ โดยคนในชุมชนสามารถที่จะจัดการฟื้นฟูป่าชายเลนได้ด้วยตนเอง เพราะคนในชุมชนเท่านั้นที่อยู่อาศัยใกล้หรืออยู่กับป่าชายเลนและเห็นป่าชายเลนมาแทบทุกวัน ดังนั้นคนในชุมชนจะทราบว่าป่าชายเลนเหล่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมมากกว่าเดิมหรือไม่ ในการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน

หลักการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ปฏิญญา ปกาภิสิทธิ์ (2545: 71) ได้เสนอหลักการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยการชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นของการฟื้นฟู เช่น ตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน เพื่อให้มั่นใจว่าอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เช่น การให้ชุมชนมีความเข้าใจถึงเหตุผลว่าทำไมจึงต้องมีการฟื้นฟูป่าชายเลน การเลือกพื้นที่ที่จะทำการฟื้นฟู วิธีการฟื้นฟูที่ชุมชนจะทำได้และมีความเหมาะสม วันที่จะทำการปลูก ไปจนถึงขั้นตอนของการดูแลบำรุงรักษาและการปลูกซ่อมแซม เป็นต้น

2. การนำองค์ความรู้ดั้งเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เช่น การที่คนในชุมชนไม่ทำลายป่าชายเลน เพราะชุมชนถือว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย เป็นแหล่งหาอาหารและสมุนไพร เป็นแหล่งวางไข่และอนุบาลสัตว์น้ำตัวอ่อน เป็นแหล่งป้องกันอุบัติภัยทางธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากนั้นการใช้เครื่องมือท้องถิ่นในการทำประมง ซึ่งเป็นอุปกรณ์ประมงที่ไม่มีอานุภาพในการทำลายสูง ซึ่งเป็นระบบการจัดการตามแนวทางของชุมชน ซึ่งช่วยให้ทรัพยากรมีโอกาสในการฟื้นตัวขึ้นมา

3. การสร้างจิตสำนึกและการเสริมสร้างแรงจูงใจต่างๆ ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศและความสำคัญของป่าชายเลน และการทำให้ชุมชนทราบว่าตนเองเป็นผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์จากการฟื้นฟู เช่น ป่าชายเลนจะเป็นกำแพงธรรมชาติเป็นแหล่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นแหล่งไม้ใช้สอยในอนาคต เช่น การปลูกต้นไม้จากวันนี้เพื่อให้ชุมชนทำการเก็บเกี่ยวได้จากในวันข้างหน้าเพื่อการทำค้ำจากไวมุงหลังคาบ้าน เป็นต้น

4. การให้ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ แก่ชุมชนในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อให้มีการนำประสบการณ์เหล่านี้มาทำงานในท้องถิ่นของตนเอง เช่น การฝึกอบรมและ

หาประสบการณ์ใหม่ๆ ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการและขาด การศึกษาดูงานต่างๆ และรวมไปถึงการให้ข้อมูลทางด้านการวิจัยและทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาผสมผสานกับการทำกรอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยชุมชน ตัวอย่างเช่น ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะโลกร้อน เพื่อที่ชุมชนจะได้วางแผนและติดตามการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมในอนาคต เป็นต้น

5. การสร้างผู้นำและเครือข่ายเพื่อให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง เพื่อที่ชุมชนคนชายฝั่งจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และหาแนวทางในการที่จะสนับสนุนการทำงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนระหว่างกัน เพื่อให้มีความเข้มแข็งและประสบผลสำเร็จมากขึ้นในการร่วมมือกันในอนาคต

จากการศึกษาแนวคิดการฟื้นฟู ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันมีองค์กรต่างๆ มากมายทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตามแล้วแต่ที่ผ่านมาระดับของการมีส่วนร่วมมีมากน้อยแตกต่างกันไปตามสภาพความเหมาะสมและการทำงานของแต่ละหน่วยงาน ส่วนแนวความคิดของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าชายเลนทั้งขบวนการนับว่าเป็นแนวทางที่น่าจะได้รับการยอมรับสูงจะสังเกตได้ว่ามีชุมชนในหลายๆ แห่งประสบผลสำเร็จด้วยดีจากการจัดการของชุมชนท้องถิ่นเอง เพราะว่าชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายฝั่งล้วนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาและผูกพันกับทรัพยากรป่าชายเลนอยู่แล้ว เช่น มีภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชนในการจัดการและอนุรักษ์ป่าชายเลนในรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน หากชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนจะประสบผลสำเร็จด้วยดีตามเป้าหมายที่วางไว้

การอนุรักษ์ป่าชายเลน

นิเวศ เรื่องพานิช.(2548 : 1) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ สอดคล้องกับสภาพ อิทธิพงษ์ (2536:60) กล่าวว่า การอนุรักษ์มีความหมายครอบคลุมถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยมีการวางแผนในการใช้อย่างประหยัดเพื่อให้มีปริมาณเหลือใช้ในอนาคติให้ยาวนานที่สุด

จากคำจำกัดความของการอนุรักษ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างรู้ค่าและยาวนานมากที่สุด ให้มีการสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุดและสามารถใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

นิวัติ เรืองพานิช (2548 :43-44) ได้เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ดังนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุด และโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงห้ามใช้หรือห้ามรักษาทรัพยากรป่าชายเลนไว้เฉยๆ แต่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ (time and space)
2. การอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากรอย่างอื่นในเวลาเดียวกันด้วย ไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด
3. ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้นๆ กล่าวโดยทั่วไป การอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก
4. ไม่มีโครงการอนุรักษ์ใดที่จะประสบความสำเร็จได้ นอกเสียจากผู้ทรัพยากรป่าชายเลน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลน และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุกด้านต่อชุมชน และควรใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลายๆด้านในเวลาเดียวกันด้วย
5. การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบท ความมั่งคั่ง ความสุขสมบูรณ์ของประเทศขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากร

สุพรรณิ อิศวศิริเลิศ (2541: 26) ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนเป็นแนวทางที่ใช้ปฏิบัติเพื่อรักษาและใช้ประโยชน์ป่าชายเลนให้เกิดประโยชน์สูงสุดตลอดไป แบ่งเป็น 3 แนวทางคือ

1. การรักษาพื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่ให้คงไว้ การป้องกันการทำลายป่าชายเลนอย่างจริงจัง และการจัดการวางแผนการใช้ที่ดินชายฝั่งทะเลที่เหมาะสมเป็นแนวทางหนึ่งที่จะรักษาพื้นที่ป่าชายเลนไว้ได้ ควรมีการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นมติคณะรัฐมนตรี กฎระเบียบของกรมป่าไม้และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งเชื่อว่าหากถือปฏิบัติแล้วพื้นที่ป่าชายเลนคงจะไม่ถูกทำลายไปอย่างมากมาย นอกจากนี้การจัดพื้นที่ป่าชายเลนเป็นอุทยานและรักษาไว้เพื่อการศึกษาก็มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน

2. การพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนให้มากขึ้น แนวทางนี้สามารถปฏิบัติได้โดยช่วยกันปลูกป่าชายเลน ปัจจุบันทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็ให้ความสำคัญต่อการปลูกป่าโดยทำการปลูกป่าชายเลนบนพื้นที่ว่างเปล่าที่เสื่อมโทรมจากการทำนาเกลือ การทำเหมืองแร่ หรือการทำนาข้าว ซึ่งถูกทิ้งร้างไว้มากมาย พื้นที่เลนงอกตามชายฝั่งทะเลก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่สามารถปลูกป่าชายเลนได้ ขณะนี้ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็มีความตื่นตัวในการปลูกป่าชายเลนมากขึ้นหากทุกฝ่ายให้ความร่วมมือเชื่อว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนได้

3. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แนวทางนี้ภาครัฐโดยกรมป่าไม้ได้มีการจัดการประชุมร่วมระหว่าง เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยนักวิชาการหลายสาขาได้ศึกษาวิจัยหาวิธีการและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ผสมผสานกับด้านป่าไม้ ประมง วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้หากผู้ปฏิบัติเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องและนักวิชาการให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจังคาดว่าจะประสบผลสำเร็จมากขึ้นการอนุรักษ์ป่าชายเลนตามแนวทางดังกล่าวจะประสบผลได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและเอกชน ประการสำคัญคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนและบริเวณใกล้เคียงต้องให้ความร่วมมืออย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดไป

จากการศึกษาการอนุรักษ์และหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หากมนุษย์มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน โดยไม่มีการอนุรักษ์ นับวันแต่จะหมดไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสนใจเรื่องการอนุรักษ์ร่วมกัน หากทุกคนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนและถือว่าการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตความเป็นอยู่แล้ว ควรมีการวางแผนการใช้ประโยชน์ เพื่อที่จะใช้ทรัพยากรป่าชายเลนให้มีประโยชน์ มีความคุ้มค่ามากที่สุด และสูญเสียน้อยที่สุดตามหลักของการอนุรักษ์อย่างแท้จริง

การควบคุมและบังคับใช้กฎหมาย

การจัดการป่าชายเลนในพื้นที่ต่าง ๆ จำเป็นต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ฯลฯ รวมทั้งมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้มีการประกาศออกมาบังคับใช้เป็นระยะๆ ตามสภาพความจำเป็นและความเหมาะสมกับเหตุการณ์ที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ ทั้งนี้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชายเลนมีหลายด้านที่สำคัญ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2552:45-50) สรุปไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติเกี่ยวกับป่าไม้

เป็นกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยตรง ประกอบด้วยพระราชบัญญัติ 5 ฉบับ ซึ่งมีสาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านต้นไม้และพื้นที่และการใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติป่าไม้พุทธศักราช 2484

เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมและการอนุญาตให้ทำไม้ในป่า ซึ่งในกฎหมายฉบับนี้กำหนดไว้ว่า “ป่า” หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน “ไม้” หมายความว่า ไม้สักและไม้อื่น ทุกชนิดที่เป็นต้น เป็นกอ เป็นเถา รวมตลอดถึงไม้ที่นำเข้ามาในราชอาณาจักร ไม้ไผ่ทุกชนิด ปาล์ม หวาย ตลอดจนจันทน์ ปุ่ม ดอก เศษ ปลาย และกิ่งของสิ่งนั้นๆ ไม่ว่าจะถูกตัด ถอน เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือกระทำโดยประการอื่นใด

ทั้งนี้กฎหมายกำหนดให้ ไม้หวงห้ามมีสองประเภท คือ

ประเภท ก ไม้หวงห้ามธรรมดา ได้แก่ไม้ซึ่งการทำไม้จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่หรือได้รับสัมปทาน

ประเภท ข ไม้หวงห้ามพิเศษ ได้แก่ ไม้หายาก หรือไม้ที่ควรสงวน ซึ่งไม่อนุญาตให้ทำไม้ เว้นแต่รัฐมนตรีจะได้อนุญาตในกรณีพิเศษ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเกิดอุทกภัยอย่างร้ายแรงในอำเภอพิบูล จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปลายปี พ.ศ. 2531 ประกอบกับเกิดภาวะวิกฤตที่สืบเนื่องมาจากการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ ส่งผลให้มีการเรียกร้องจากทุกฝ่ายจนกระทั่งมีการประกาศให้ยกเลิกสัมปทานทำไม้ป่าบก ในปี พ.ศ. 2532 และยกเลิกสัมปทานทำไม้ป่าชายเลนในปี พ.ศ. 2546

2. พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

เป็นกฎหมายจัดตั้งและคุ้มครองอุทยานแห่งชาติ เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้และของป่า สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่า และภูเขา ให้คงอยู่สภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไปเพื่อประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่รัฐและประชาชน ซึ่งในกฎหมายฉบับนี้กำหนดไว้ว่า

“ที่ดิน” หมายความว่า พื้นที่ดินทั่วไป และให้ความหมายรวมถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลด้วย

“อุทยานแห่งชาติ” หมายความว่า ที่ดินที่ได้กำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติตามกฎหมายนี้

“ไม้” หมายความว่า รวมถึงพันธุ์ไม้ทุกชนิดที่เป็นต้น เป็นกอ เป็นเถา ตลอดจนส่วนต่างๆ ของไม้

ในการคุ้มครองดูแลอุทยานแห่งชาติ กฎหมายได้กำหนดข้อห้ามบุคคลกระทำการกรรมบางอย่างในเขตอุทยานแห่งชาติดังนี้

1. ยึดถือครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึงก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า
2. เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งไม้ ยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ
3. นำสัตว์ออกไปหรือทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายแก่สัตว์
4. ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพแก่ดิน กรวด หรือทราย
5. เปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมตื้นหรือเหือดแห้ง
6. ปิดหรือทำให้กีดขวางแก่ทางน้ำหรือทางบก
7. เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่ง กล้วยไม้ น้ำผึ้ง ครั่ง ถ่านไม้ เปลือกไม้ หรือมูลค้างคาว
8. เก็บ หรือทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายแก่ดอกไม้ หรือผลไม้
9. นำยานพาหนะเข้าออกหรือขับขี่ยานพาหนะในทางที่มีได้จัดไว้เพื่อการนั้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่
10. นำอากาศยานขึ้นลงในทางที่มีได้จัดไว้เพื่อการนั้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่
11. นำ หรือปล่อยปศุสัตว์เข้าไป
12. นำสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์พาหนะเข้าไป เว้นแต่จะได้รับปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติของรัฐมนตรี
13. เข้าไปดำเนินกิจการใด ๆ เพื่อหาผลประโยชน์ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่
14. ปิดประกาศ โฆษณา หรือขีดเขียนในที่ต่าง ๆ
15. นำเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์ หรือจับสัตว์ หรืออาวุธใดๆ เข้าไป เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และปฏิบัติตามเงื่อนไขซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้อนุญาตนั้นกำหนดไว้
16. ขิงปิ่น ทำให้เกิดระเบิดซึ่งวัตถุระเบิด หรือจุดดอกไม้เพลิง
17. ส่งเสียงอื้อฉาวหรือกระทำการอันอันเป็นการรบกวน หรือเป็นที่เดือดร้อนรำคาญแก่คนหรือสัตว์
18. ทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งต่าง ๆ ในทางที่มีได้จัดไว้เพื่อการนั้น
19. ทิ้งสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิงซึ่งอาจทำให้เกิดเพลิง

พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้กระทำผิดตามมาตรา 16 ออกจากเขตอุทยานแห่งชาติหรืองดเว้นการกระทำใดๆ ได้ หากมีสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่หรือมีสิ่งผิดไปจากสภาพเดิมก็อาจสั่งให้ผู้กระทำผิดทำลายหรือรื้อถอนออกไปหรือทำให้กลับสู่สภาพเดิม ผู้ที่ฝ่าฝืนกระทำความผิดอาจมีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนถึงห้าปี โทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ริบอาวุธ เครื่องมือ เครื่องใช้ และยานพาหนะที่ใช้ในการกระทำความผิดด้วย

3. พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

เป็นกฎหมายที่ออกมาใช้แทนพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า พุทธศักราช 2481 มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาสภาพป่าไม้ของป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นในบริเวณที่สงวนให้มีสภาพความอุดมสมบูรณ์ อยู่ต่อไปโดยการกำหนดเขตที่ดินให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งในกฎหมายฉบับนี้กำหนดว่า

“ป่า” หมายความว่า ที่ดินรวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย

“ป่าสงวนแห่งชาติ” หมายความว่า ป่าที่ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามกฎหมายนี้

“ไม้” หมายความว่า ไม้ทุกชนิดที่เป็นกอ หรือเถา ไม่ว่ายังยืนต้นหรือล้มลงแล้ว และหมายความรวมถึง ราก ปุ่ม ตอ หน่อ กิ่ง ตา หัว เหง้า เศษ ปลายหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของไม้ ไม่ว่าจะถูกตัด ฟัน เลื่อย ฝ่า ถาก ทอน ขุด หรือกระทำการประการอื่นใด

“ของป่า” หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในป่าเป็นต้นว่า

1. ไม้พิน ถ่าน เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ เมล็ด ผลไม้ หน่อไม้ ชันไม้ และยางไม้
2. หญ้า อ้อ พง แข่ม ปรีอ คา กก กระจุต กล้วยไม้ กูด เห็ด และพืชอื่น
3. ซากสัตว์ ไข่ หนัง เขา นอ งา กราม ขนัย กระดุก ขน รังนก ครั่ง รังผึ้ง และมูล

ค้างคาว

4. ดิน หิน กรวด ทราย แร่ และน้ำมัน

“สัตว์เลี้ยง” หมายความว่า ช้าง ม้า ลา ล่อ โค กระบือ แพะ แกะ และสุกร ที่มีเจ้าของ

“ทำไม้” หมายความว่า ตัด ฟัน กาน โคน ลิด เลื่อย ฝ่า ถาก ถอน ขุด หรือ ชั้ดลากไม้ที่มีอยู่ในป่าหรือนำไม้ที่มีอยู่ในป่า ออกจากป่าด้วยประการใดๆ

การกำหนดให้บริเวณใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติเป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่จะออกกฎกระทรวงกำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติ กฎกระทรวงดังกล่าวจะต้องมีแผนที่แสดงแนวเขตป่าที่กำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาตินั้นแนบท้ายกฎหมายด้วย

การเปลี่ยนแปลงเขตหรือการเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติป่าใดก็ต้องออกเป็นกฎหมายกระทรวง เช่นเดียวกัน

กฎหมายฉบับนี้มีบทบัญญัติห้ามมิให้ราษฎรเข้าไปยึดถือครอบครอง ทำประโยชน์ หรืออยู่อาศัยในป่าสงวนแห่งชาติ ตลอดจนห้ามก่อสร้าง แผ้วถาง เฝ้าป่า ทำไม้ เก็บหาของป่าหรือ กระทำด้วยประการใดๆ ซึ่งจะทำให้กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือไม่ได้รับอนุญาตให้ทำประโยชน์ หรืออยู่อาศัยหรือวิจัยทางวิชาการ หรือเป็นกรณีการเข้าไป ร ผ่าน หรือการใช้ทาง การนำหรือปล่อย สัตว์เลี้ยงเข้าไปตามระเบียบที่กำหนด หรือการได้รับอนุญาตให้ทำการบำรุงป่า หรือปลูกสร้างสวน ป่าหรือไม้ยืนต้นในเขตป่าเสื่อมโทรม

นอกจากนี้แล้วกฎหมายยังได้กำหนดให้มีการผ่อนผันให้ผู้ที่ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัย ในบริเวณป่าเสื่อมโทรม แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขและเสียค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดไว้อีกด้วย

4. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

เป็นกฎหมายที่ออกใช้แทนพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2503 เนื่องจาก ต้องการให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ กฎหมายกำหนด ประกอบกับจำเป็นต้องเร่งรัดการขยายพันธุ์สัตว์ป่าและต้องการให้การสงวนและ คุ้มครองสัตว์ป่าควบคู่กันไป และเนื่องจากปัจจุบันได้มีข้อตกลงระหว่างประเทศในการที่จะร่วมมือ กัน เพื่อสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าของท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญของโลก

กฎหมายฉบับนี้กำหนดให้มีคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเพื่อมีอำนาจและ หน้าที่ดังนี้

1. ให้ความเห็นชอบในการกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ ป่าและการกำหนดชนิดหรือประเภทของสัตว์ป่าที่จะห้ามล่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
2. ควบคุมให้มีหลักเขต และป้าย หรือเครื่องหมายอื่น แสดงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไว้ ตามสมควรเพื่อให้ประชาชนเห็นได้ว่าเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
3. กำหนดกิจการอันพึงกระทำ เพื่อประโยชน์ในการบำรุงรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า
4. ให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับการออกพระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง และระเบียบเพื่อ ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติ
5. กำหนดหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบและติดตามการปฏิบัติการให้เป็นไปตาม พระราชบัญญัตินี้
6. ปฏิบัติการอื่นใดที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการ

ในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปเว้นแต่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ห้ามมิให้ล่าสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือมิใช่หรือเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่า เว้นแต่จะกระทำเพื่อการรักษาหรือวิจัยทางวิชาการ และได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ ห้ามมิให้ยึดถือครอบครองที่ดินหรือปลูกหรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือตัด โคน แฝ้วถาง เผา หรือทำลายต้นไม้หรือพืชมงคลชนิดอื่น หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ หรือปล่อยสัตว์หรือสัตว์ป่า หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมตื้น เหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งประจำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนข้างต้นออกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรืองดเว้นการกระทำใด ๆ ได้

นอกจากนี้อาจมีการกำหนดพื้นที่ให้เป็นเขตหวงห้ามล่าสัตว์ป่าในบริเวณสถานที่ที่ใช้ในราชการ หรือใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าห้ามมิให้กระทำการดังต่อไปนี้

1. ล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทนั้น
2. เก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่า ซึ่งห้ามมิให้ล่า
3. ยึดถือครอบครองที่ดินหรือตัด โคน แฝ้วถาง เผา ทำลายต้นไม้หรือพืชมงคลชนิดอื่น หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมตื้น เหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดี หรือเมื่ออธิบดีได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราวๆ ในเขตห้ามล่าแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ

5. พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535

เป็นกฎหมายส่งเสริมการปลูกสวนป่าของเอกชน มีหลักการและเหตุผลเนื่องจากรัฐมีนโยบายส่งเสริมให้มีการปลูกสวนป่าเพื่อการค้าในที่ดินของรัฐและของเอกชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 ซึ่งใช้อยู่นี้มีได้มีบทบัญญัติรองรับและคุ้มครองสิทธิการทำไม้หวงห้ามที่ได้จากการปลูกสวนป่า จึงต้องออกพระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการปลูกสร้างสวนป่าดังกล่าว อีกทั้งเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพให้ประชาชนมีงานทำและผลิตไม้เพื่อเป็นสินค้า ตลอดจนเพิ่มพื้นที่ทำไม้ให้มีปริมาณมากขึ้นและเพื่อให้ผู้ที่ทำการปลูกสร้างสวนป่ามีความมั่นใจในสิทธิและประโยชน์ที่จะได้รับการปลูกสร้างสวนป่า เช่น การได้รับยกเว้นค่าภาคหลวงและกานไม้ภายใต้บังคับกฎหมายบางประการตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 เป็นต้น ซึ่งในกฎหมายนี้กำหนดให้

“สวนป่า” หมายความว่า ที่ดินที่ได้ขึ้นทะเบียนเพื่อทำการปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ที่เป็นไม้หวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้

“คันไม้” หมายความว่า คันไม้ที่ขึ้นอยู่แล้วหรือปลูกขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ และหมายความรวมถึงคันไม้ที่ขึ้นอยู่แล้วหรือปลูกขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างอื่นแต่อาจใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ได้ด้วย

“ไม้” หมายความว่า ต้นไม้ และหมายความรวมถึง

1. ส่วนใด ๆ ของต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นถูกตัด ทอน เลื่อย ใส ผ่า ถาก ขุด อัด หรือกระทำด้วยประการอื่นใดหรือไม้
2. ไม้แปรรูป สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้ หรือสิ่งอื่นใดบรรดาที่ทำด้วยต้นไม้ หรือส่วนใด ๆ ของต้นไม้

“ผู้ทำสวนป่า” หมายความว่า ผู้ได้รับหนังสือครอบครอง หรือผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์ในที่ดินจะต้องนำที่ดินไปขึ้นทะเบียน ซึ่งต้องเป็นที่ดินประเภทหนึ่งประเภทใด ดังต่อไปนี้

1. ที่ดินที่มีโฉนดที่ดิน หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน
2. ที่ดินที่มีหนังสือรับรองของทางราชการรับรองว่า ที่ดินดังกล่าวอยู่ในระยะเวลาที่อาจขอรับโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดินได้ เนื่องจากได้มีการครอบครองและเข้าทำกินในที่ดินดังกล่าวตามกฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือตามกฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพไว้แล้ว
3. ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่มีหลักฐานการอนุญาตการเช่าหรือเช่าซื้อ
4. ที่ดินที่มีหนังสืออนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติให้บุคคลเข้าทำการปลูกป่าในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ หรือเข้าทำการปลูกสร้างสวนป่าหรือไม้ยืนต้นในเขตป่าเสื่อมโทรม

เมื่อได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นสวนป่าแล้ว ผู้ทำสวนป่าสามารถดำเนินกิจกรรมการปลูกสร้างและบำรุงรักษาสวนป่าได้ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ แต่เมื่อต้องการตัด ฟืน เพื่อใช้ประโยชน์ต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเสียก่อน เพื่อออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์จากสวนป่านั้น

นอกจากพระราชบัญญัติเกี่ยวกับป่าไม้ทั้ง 5 ฉบับ ข้างต้นแล้ว ในอนาคตอันใกล้นี้ อาจมีการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างแท้จริง โดยการตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาเป็นตัวแทนดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ชุมชนหรือท้องถิ่นกำหนดขึ้นมา ร่างกฎหมายฉบับนี้ได้ผ่านความเห็นชอบให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติในการประชุมครั้งที่ 65 เมื่อวันที่ 2

พศจิกายน 2550 แล้ว แต่เนื่องจากมีผู้ยื่นคัดค้านให้ศาลรัฐธรรมนูญตีความเกี่ยวกับกระบวนการออกกฎหมาย ซึ่งถ้าไม่มีข้อขัดข้องก็จะมีการประกาศใช้อย่างเป็นทางการต่อไป

เมื่อทราบรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน รวมทั้งสถานการณ์การใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน และแนวโน้มความต้องการใช้ประโยชน์ในอนาคตแล้วก็สามารถนำมากำหนดแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนได้ โดยดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอนตามลำดับคือ (สนธิ อักษรแก้ว 2541: 229-230)

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการ โดยทั่วไปวัตถุประสงค์หรือนโยบายการจัดการป่าชายเลนคือ

1.1 เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนซึ่งประกอบไปด้วยการสงวนรักษาไว้ (Preservation) การใช้ผลผลิตให้เกิดประโยชน์ในระยะยาว (Sustainable Use) และการฟื้นฟูป่าชายเลน (Restoration)

1.2 เพื่อควบคุมและลดจำนวนกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์ป่าชายเลนซึ่งไม่ถูกหลักการอนุรักษ์และนำไปสู่การทำลายทรัพยากร ภายใต้วัตถุประสงค์หลักแต่ละข้อก็อาจจะกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นได้

2. การกำหนดกลยุทธ์ กลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจะประกอบด้วย กลยุทธ์ทางนิเวศวิทยา กลยุทธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม กลยุทธ์ทางกฎหมายและกลยุทธ์ทางการบริหาร

2.1 กลยุทธ์ทางนิเวศวิทยา การกำหนดการใช้พื้นที่ป่าชายเลนรวมถึงพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้เกิดผลอย่างต่อเนื่อง พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ หรือพื้นที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยพิจารณาบนพื้นฐานความรู้ทางนิเวศวิทยา

2.2 กลยุทธ์ทางเศรษฐกิจสังคมได้แก่ การกำหนดให้โครงการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ป่าชายเลนต้องทำการวิเคราะห์ผลกำไร-ต้นทุน (Cost Benefit Analysis) และจะต้องพิจารณากำไรต้นทุนที่ไม่อาจประเมินราคาเป็นตัวเงินได้ ซึ่งเรียกในภาษาทางเศรษฐศาสตร์ Intangible และ Externalities ด้วย

2.3 กลยุทธ์ทางกฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อเสริมจุดอ่อนของกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน จึงต้องวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกฎหมายที่มีอยู่เสียก่อน และวิเคราะห์ว่ากฎหมายที่มีอยู่จะเอื้ออำนวยการปฏิบัติตามกลยุทธ์อื่นๆ ได้เพียงใดด้วย ซึ่งบางเรื่องอาจเกี่ยวข้องในระดับกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น สนธิสัญญาต่างๆ เป็นต้น

2.4 กลยุทธ์ทางการบริหารเกี่ยวข้องกับการกำหนดงบประมาณ อัตราค่าจ้างและเครื่องมือการบริหารอื่นๆ ให้เหมาะสมกับการควบคุม บังคับ และตรวจสอบ นอกจากนั้นยังควร

กำหนดแผนงานการฝึกอบรมและงานวิจัยที่จะส่งเสริมการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนให้ชัดเจนด้วย

3. การทบทวนกลยุทธ์ เนื่องจากสถานการณ์การพัฒนาประเทศและความต้องการของประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจึงต้องมีความคล่องตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ ภายใต้กรอบแห่งวัตถุประสงค์หรือนโยบายที่กำหนดไว้ ขั้นตอนการทบทวนกลยุทธ์ประกอบด้วย

3.1 การประเมินผลการปฏิบัติตามแผนในช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม เช่น ทุก 6 เดือน หรือทุก 1 ปี เป็นต้น

3.2 การศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อหามาตรการจัดการที่เหมาะสมที่สุดภายใต้สภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปและการศึกษาความต้องการของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

3.3 การปรับปรุงแผนประสิทธิภาพของแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนขึ้นกับการยอมรับถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลนในทุกระดับตั้งแต่ผู้บริหารระดับประเทศ นักการเมือง ผู้บริหารระดับต่างๆ จนถึงประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และการให้ความรู้การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลนจึงเป็นหัวใจของความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนตามแผนที่กำหนดขึ้น

จากการศึกษาวิธีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ผู้วิจัยสรุปองค์ประกอบของการจัดการทรัพยากร จะประสบความสำเร็จได้องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญที่จะสามารถศึกษาได้คือ กระบวนการที่ใช้ในการบริหารจัดการป่าชายเลน ได้แก่ การศึกษาสถานภาพป่าชายเลนของพื้นที่ ศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การควบคุมและการบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น มีการประสานงาน และการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้าน ควบคุมติดตาม หรือการประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นมีความสอดคล้องและตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ข้อมูลพื้นที่ศึกษา

ประวัติ

ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าตำบลบางตะบูนตั้งเป็นตำบลตั้งแต่เมื่อไร แต่จากการเล่าขานของผู้เฒ่าผู้แก่ทำให้ทราบว่าตำบลบางตะบูนนั้น ตั้งชื่อตามต้นไม้ชายเลนชนิดหนึ่ง ชื่อ “ต้นบางตะบูน” ซึ่งมีมากในบริเวณที่ตั้งตำบล ชาวบ้านจึงใช้ชื่อต้นไม้เป็นชื่อของตำบลเรื่อยมา เทศบาลตำบลบางตะบูนอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบ้านแหลม ได้รับการจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2506 โดยยกฐานะตำบลบางตะบูน และตำบลบางตะบูน

ออกบางส่วนเป็นสุขาภิบาล ประกอบด้วยพื้นที่ของ หมู่ที่ 1,2,3,4,5 และหมู่ที่ 6 บางส่วน ตำบลบางตะบูน และหมู่ที่ 1,2,3,5 ตำบลบางตะบูนออก มีพื้นที่ประมาณ 7.92 ตารางกิโลเมตร และได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลบางตะบูน เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ตาม พ.ร.บ. เปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอนที่ 9 ก. ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 เทศบาลบางตะบูนมีคำขวัญประจำถิ่น คือ “ถิ่นทะเลงาม ฟาร์ม หอยแครง หลวงพ่อเฒ่า เลื่องลือนัก แดนอนุรักษ์ป่าชายเลน”

พื้นที่ป่าชายเลนบริเวณบ้านคลองลัด เป็นป่าชายเลนที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่เกิดขึ้นจากการปลูกโกงกางใบเล็กเพื่อทำถ่านในอดีต ตั้งอยู่ในเขตตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี และส่วนหนึ่งของป่าชายเลนอำเภอบ้านแหลมที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล สภาพชายฝั่งเป็นหาดโคลนเลนเกือบทั้งหมดไม่มีหาดทรายนอกจากนี้พื้นที่ป่าชายเลนในบริเวณดังกล่าวยังมีลักษณะที่โดดเด่นอันแตกต่างจากลักษณะพื้นที่ป่าชายเลนในพื้นที่อื่นๆ กล่าวคือ ชายทะเลของพื้นที่นี้มีไหล่วิปกว้างและยาวและจัดเป็นเขตทะเลตื้นๆ ของอ่าวไทยตอนบน รวมถึงบริเวณชายฝั่งทะเลของพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างพื้นที่น้ำจืด (ซึ่งไหลมาจากแม่น้ำเพชรบุรีลงสู่ทะเลด้านชายฝั่งตะวันตกของอ่าวไทยที่บริเวณปากอ่าวบางตะบูนและปากอ่าวบ้านแหลมทางตอนเหนือ) กับพื้นที่น้ำทะเล จึงทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศน้ำกร่อย (Brackish Water Ecosystem) ขึ้น อันเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีชายฝั่งทะเลอยู่บริเวณก้นอ่าวไทย นอกจากนี้การที่พื้นที่ดังกล่าวมีหาดเลนที่กว้างและยาว จึงส่งผลทำให้พื้นที่มีธาตุอาหารและอินทรีย์วัตถุค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ซึ่งพบว่าบริเวณนี้มีพื้นที่หาดเลนกว้าง ทั้งนี้หาดเลนบริเวณนี้เกิดจากตะกอนแม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำแม่กลองของจังหวัดสมุทรสงครามโดยอิทธิพลของกระแสน้ำทะเลที่นำเอาเลนโคลนมาทับถมอีกทางหนึ่ง นอกจากการพัดพาของทะเลโดยตรงแล้ว จากสภาพและลักษณะต่างๆ ของพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พื้นที่แห่งนี้จัดเป็นพื้นที่ป่าชายเลนอีกแห่งหนึ่งที่มีสภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกิดและเจริญเติบโตของป่าชายเลนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้พื้นที่ป่าชายเลนในบริเวณดังกล่าวยังมีลักษณะเป็นพื้นที่ดินเลนงอกใหม่ชายทะเลอันแตกต่างจากพื้นที่ป่าชายเลนในพื้นที่อื่นๆ ประกอบด้วยกับลักษณะพื้นที่ดังกล่าวเป็นปากอ่าวที่เป็นที่บรรจบของลำน้ำธรรมชาติที่สำคัญๆ ทั้งที่เป็นแม่น้ำ (เช่น แม่น้ำเพชรบุรี) และคลองต่างๆ หลายสาย(เช่น คลองบางตะบูน คลอง

ชุด คลองยี่สารและคลองลัด เป็นต้น) อันทำให้ลักษณะของพื้นที่มีความโดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่ป่าชายเลนแห่งอื่น

บ้านคลองลัด มีพันธุ์ไม้ป่าชายเลน จำนวนทั้งสิ้นประมาณ 15 ชนิด โดยพบว่าเสมขาว เป็นพันธุ์ไม้ที่พบมากที่สุดทั้งความโดดเด่นในด้านความหนาแน่น ความถี่ในการปรากฏและความเด่นทางด้านพื้นที่หน้าตัด ในส่วนของการแบ่งเขตพรรณพืชในพื้นที่ดังกล่าวพบว่า สังคมพืชป่าชายเลนบริเวณนี้ไม่สามารถแบ่งเขตได้ชัดเจนนัก อาจเนื่องจากป่าบางส่วนมีลักษณะของการปลูกไม้เสริมลงไป รวมทั้งยังพบสัตว์ที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวไม่น้อยกว่า 108 ชนิด นอกจากนั้นยังพบสัตว์น้ำอื่นๆ ทั้งมีกระดูกสันหลัง (สัตว์น้ำจำพวกปลา) อย่างน้อย 20 ชนิด และสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ไม่มีกระดูกสันหลังอย่างน้อย 10 ชนิด เช่น ปูพันธุ์ต่างๆ แมงดาทะเล และหอยหลายชนิด เป็นต้น จากลักษณะของสภาพภูมิประเทศและตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ดังที่ระบุข้างต้นส่งผลให้ชุมชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่มีความผูกพันและเกี่ยวข้องกับป่าชายเลนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้แก่ การเพาะเลี้ยงหอยแครงบริเวณชายฝั่ง โดยพบว่าพื้นที่แห่งนี้จัดเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงหอยแครงที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ทั้งนี้การเพาะเลี้ยงหอยแครงจัดเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นของชุมชนชาวบางตะบูน การประมงชายฝั่ง จากสภาพภูมิประเทศที่ติดกับทะเลและมีแม่น้ำไหลผ่าน จึงมีประชาชนประกอบอาชีพประมงชายฝั่งจำนวนมาก ได้แก่ โพงพาง โป๊ะ แหและอวนลาก การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ พบได้โดยทั่วไปในพื้นที่ทั้งในเขตและนอกเขตตำบลบางตะบูน (ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน 2545 : 4)

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลบางตะบูนออก อยู่ห่างจากอำเภอเมืองเพชรบุรี ไปทางทิศเหนือ ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3176 หรือสายเพชรบุรี – บ้านแหลมฝั่งตะวันตก โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบ้านแหลมทิศตะวันออก ติดต่อกับ ทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลบางครก

แผนภาพที่ 1 แผนที่ศึกษา

ที่มา : เทศบาลตำบลบางตะบูน, รายงานกิจการและผลดำเนินงานประจำปี 2553 (เพชรบุรี: เทศบาลตำบลบางตะบูน, 2552), 4.

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลบางตะบูนออกมีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม เป็นเมืองชายทะเล สภาพชายฝั่งเป็นหาดโคลนเลนเกือบทั้งหมดไม่มีหาดทราย เมื่อเวลาน้ำลงจะปรากฏหาดโคลนทอดยาวออกไปจากฝั่งทะเลดูคมไปด้วยไม้ชายเลน เช่น โกงกาง แสม ตะบูน ตะบัน เป็นต้น มีแหล่งเพาะเลี้ยงหอยแครงที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ปากอ่าวแม่น้ำมีป่าชายเลน ไม่มีแร่ที่สำคัญ พื้นที่ดินมีลักษณะเป็นดินเลน ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการประมง มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำบางตะบูน ซึ่งเป็นลำน้ำธรรมชาติไหลมาจากอำเภอแก่งกระจาน มาออกทะเลที่บริเวณปากอ่าวบางตะบูน

สภาพทางภูมิศาสตร์

ตำบลบางตะบูนออก อยู่ทางตอนเหนือสุดของอาณาเขตอำเภอบ้านแหลม โดยอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบ้านแหลมประมาณ 7 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 7.92 ตารางกิโลเมตร

สถานที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยว

1. บริเวณปากอ่าวบางตะบูน ซึ่งมีสะพานเฉลิมพระเกียรติเชื่อมต่อระหว่างตำบลบางตะบูน และบางตะบูนออก เป็นจุดชมทิวทัศน์ที่สามารถมองเห็นบริเวณปากอ่าวได้อย่างชัดเจน
2. วัดเพชรสุวรรณ สร้างใน พ.ศ. 2509 มีพระพุทธรูปศิลปะสมัยศรีวิชัย พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงามมาก ได้มาจากวัดกลางเหนือ จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งชาวบ้านทั่วไปเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “หลวงพ่อโชคชัย” และมีเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งทางวัดได้มาจากประเทศจีนแกะสลักด้วยไม้จันทร์หอม อายุประมาณ 1,000 ปี เป็นโบราณวัตถุที่มีค่าสูงยิ่ง
3. ศูนย์อนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศป่าชายเลน ซึ่งเป็นสถานที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าชายเลน พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ เช่น ต้นโกงกาง ต้นแสม ต้นถั่วขาว ต้นฝาด ต้นพังงา ห้วส้ม ต้นตาคุ่มทะเล ปลาตีน ปูก้ามดาบ (ปูเปี้ยว) ปูแสม ปูทะเล กุ้ง กุ้งดิดัน หอย ฯลฯ และเป็นสถานที่ศึกษาสำหรับศึกษาและทำปฏิบัติการเรื่องระบบนิเวศป่าชายเลน ตั้งอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียนบางตะบูนวิทยา

จำนวนประชากรและจำนวนหมู่บ้านในการปกครอง

เทศบาลตำบลบางตะบูน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 6,050 คน เป็นชาย 2,977 คน หญิง 3,073 คน จาก 1,631 ครัวเรือน มีพื้นที่ครอบคลุม 2 ตำบล ได้แก่ตำบลบางตะบูน และตำบลบางตะบูนออก ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน แยกเป็น 11 ชุมชน

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนประชากร ตำบลบางตะบูน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 1	ชุมชนบ้านเกาะแก้ว	266	267	533
หมู่ที่ 2	ชุมชนบ้านสามคลอง	422	489	911
หมู่ที่ 3	ชุมชนบ้านคลองริม	482	514	996
หมู่ที่ 4	ชุมชนบ้านคลองมอญ	133	120	253
หมู่ที่ 5	ชุมชนบ้านหน้าเหมือง	165	161	326
	รวม	1,468	1,551	3,010

ที่มา : เทศบาลตำบลบางตะบูน, รายงานกิจการและผลดำเนินงานประจำปี 2553 (เพชรบุรี: เทศบาลตำบลบางตะบูน, 2552), 16.

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนประชากร ตำบลบางตะบูนออก

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 1	ชุมชนบ้านเก่ากง	401	415	816
หมู่ที่ 2	ชุมชนบ้านโรงหมู	146	159	305
หมู่ที่ 3	ชุมชนบ้านคลองลัด	201	193	394
หมู่ที่ 4	ชุมชนบ้านคลองขุด	378	368	746
หมู่ที่ 5	ชุมชนบ้านท้องคุ้ง	95	107	202
หมู่ที่ 6	ชุมชนบ้านคลองไผ่หล้า (บางส่วน)	288	280	568
	รวม	1,509	1,522	3,031

ที่มา : เทศบาลตำบลบางตะบูน, รายงานกิจการและผลดำเนินงานประจำปี 2553 (เพชรบุรี: เทศบาลตำบลบางตะบูน, 2552), 16.

การคมนาคม

การเดินทางมายังตำบลบางตะบูนออก สามารถเดินทางได้สองเส้นทางคือ ทางรถยนต์และทางเรือดังนี้

1. จากกรุงเทพฯ เดินทางไปตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ผ่านจังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี และเพชรบุรี ระยะทางประมาณ 166 กิโลเมตร
2. จากกรุงเทพฯ เดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) ผ่านจัดจังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสงคราม แล้วแยกเข้าทางหลวงหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ไปจังหวัดเพชรบุรี ระยะทางประมาณ 123 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายผ่านตัวเมืองเพชรบุรีไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (สายเพชรบุรี-บ้านแหลม) เป็นระยะทาง 14 กิโลเมตร จะเข้าเขต ทต.บ้านแหลม แล้วจึงเดินทางต่อไปตามถนนทางหลวงชนบท สายบ้านแหลม – บางตะบูน หมายเลข พบ 4012 ประมาณ 8 กิโลเมตร ก็จะถึงเทศบาลตำบลบางตะบูน

3. เส้นทางสายรอง จากกรุงเทพไปตามถนนสายพระราม 2 บริเวณกิโลเมตรที่ 70-71 ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เลี้ยวซ้ายเข้าถนนคลองโคน – ยี่สาร – บางตะบูน ระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร จะถึงสำนักงานเทศบาลตำบล บางตะบูน โดยเส้นทางดังกล่าวกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการก่อสร้างปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นเส้นทางลัดจากกรุงเทพมหานครได้

4. การเดินทางโดยทางน้ำ โดยลงเรือที่ท่าหน้าอำเภอเมืองเพชรบุรี นั่งเรือตามแม่น้ำเพชรบุรีมาบรรจบที่แม่น้ำบางตะบูนทางด้านทิศเหนือ จนถึงท่าเทียบเรือวัดปากอ่าว (ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ต.บางตะบูนออก)

การไฟฟ้า

การให้บริการด้านไฟฟ้าของเทศบาล ดำเนินการโดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคให้บริการจ่ายกระแสไฟฟ้าครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดในเขตเทศบาล

การประปา

การให้บริการด้านการประปาในเขตเทศบาล ดำเนินการโดยการประปาส่วนภูมิภาค โดยอาศัยแหล่งน้ำดิบจากการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ในเขตเทศบาลทั้งหมด

การสื่อสารโทรคมนาคม

ชุมสายโทรศัพท์ย่อย 2 แห่ง จำนวนโทรศัพท์ส่วนบุคคล 697 หมายเลข จำนวนโทรศัพท์สาธารณะ 27 หมายเลข จำนวนโทรศัพท์ของสำนักงานเทศบาล 2 หมายเลข (หมายเลข 0-3248-9234 และ กองสาธารณสุขฯ หมายเลข 0-3248-4016) ระบบเสียงตามสายครอบคลุมพื้นที่ในเขตเทศบาลทั้งหมด ประกอบด้วย ตำบล บางตะบูนออก หมู่ที่ 1,2,3 และ 5 และตำบลบางตะบูน หมู่ที่ 1,2,3,4 ส่วนหมู่ที่ 5,6 ใช้ระบบเสียงตามสายและแบบไร้สาย

ด้านเศรษฐกิจ

ประชาชนในเขตตำบลบางตะบูนออก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประมง ประมาณ 80% เช่นการเลี้ยงกุ้ง การเลี้ยงหอยแมลงภู๋โดยใช้ไม้ปัก ฟาร์มหอยแครง การจับปลา การทำนาเกลือ ฯลฯ อาชีพการเกษตรประมาณ 10% เช่น อาชีพการพาณิชย์ และอื่นๆ ประมาณ 10% เช่นการทำป่าไม้ขายเลน ไม้โกงกาง การต่อเรือ การเลี้ยงสัตว์

การพาณิชย์กรรมและบริการ

1. สถานที่จำหน่ายอาหาร 32 ราย สถานที่สะสมอาหาร 60 ราย กิจกรรมอันตรายต่อสุขภาพ 150 ราย

2. สถานประกอบการพาณิชย์ ได้แก่ ท่าเทียบเรือ 3 แห่ง อู่ต่อเรือ 3 แห่ง

3. สถานประกอบการด้านบริการ ได้แก่ ร้านอาหาร 32 แห่ง ร้านแต่งผม 8 ร้าน ร้านค่าน้ำมัน 3 ร้าน ร้านซ่อมเครื่องยนต์ 2 ร้าน ร้านค้าแก๊ส 4 ร้าน

การอุตสาหกรรม ได้แก่ โรงงานแปรรูปสัตว์น้ำ 1 แห่ง อยู่ที่หมู่ 1 ตำบลบางตะบูนออก และอู่ซ่อมเรือ 1 แห่ง อยู่ที่หมู่ 2 ตำบลบางตะบูน

การท่องเที่ยว ได้แก่ ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนโรงเรียนบางตะบูนวิทยา มีคณะบุคคลและสื่อมวลชน แวะไปเยี่ยมชมอยู่เนือง ๆ และบริเวณปากอ่าวบางตะบูน มีผู้สนใจลงเรือชมทัศนียภาพ ของชายฝั่งทะเล และอาชีพของชุมชนในท้องถิ่น

ด้านสังคม

การตั้งบ้านเรือนในเขตเทศบาลตำบลบางตะบูน มีลักษณะเป็นชุมชนที่หนาแน่นริมแม่น้ำสายต่าง ๆ มีประชากร 5,633 คน เป็นชาย 2,757 คน หญิง 2,876 คน จำนวนครัวเรือน 1,627 หลังคาเรือน ความหนาแน่นประชากรประมาณ 724 คน/ตารางกิโลเมตร ซึ่งจัดว่ามีความหนาแน่นปานกลาง ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในเขตเทศบาลตำบลบางตะบูนมีสถาบันต่าง ๆ ดังนี้ โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ สอนนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา จำนวน 3 แห่ง (โรงเรียนวัดเกาะแก้ว โรงเรียนวัดปากอ่าว โรงเรียนวัดลัด) และสอนระดับชั้นมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบางตะบูนวิทยา วัด 4 แห่ง ศาลเจ้า 2 แห่ง สถานีอนามัย 2 แห่ง สถานีตำรวจภูธร 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเทศบาล 3 ศูนย์ (เทศบาลตำบลบางตะบูน รร.วัดลัด รร.วัดเกาะแก้ว) สถานธนาปนกิจสถาน 3 แห่ง วัฒนธรรม มีประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ คือ ประเพณีลอยกระทง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ประเพณีสงกรานต์ ที่วัดปากอ่าวบางตะบูน ในวันที่ 17 เมษายน ของทุกปี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เชิดชัย อ่องสกุล (2550) ศึกษาเรื่องการจัดการป่าชายเลนของชุมชนห้วยเขา อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการจัดการป่าชายเลนของชุมชนห้วยเขา อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านและใช้การ

สังเกต การเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ช่วงสำคัญของการเปลี่ยนแปลงแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรก ช่วงก่อนที่จะมีการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลน สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนที่มีพื้นที่ริมชายฝั่งเป็นสภาพโลนตมและน้ำกร่อย ซึ่งมีความเหมาะสมทางนิเวศของป่าชายเลน ส่งผลให้มีพืชพรรณไม้ป่าชายเลนหลายชนิดที่เจริญงอกงามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแนวชายฝั่ง และนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในเขตป่าชายเลน และบริเวณใกล้เคียง ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ได้เลี้ยงชีพด้วยการทำประมงพื้นบ้าน ต่อมาเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว ความหนาแน่นของชุมชนมีมากขึ้นตามลำดับ การขยายตัวของชุมชนมากขึ้นทำให้เกิดการรุกล้ำพื้นที่ป่าชายเลน สภาพแวดล้อมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมโทรม ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา จนมีการพูดถึงถึงปัญหาที่เกิดผลกระทบต่อชุมชนส่วนใหญ่มากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน การให้ความสำคัญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้น เป็นกลุ่มเล็กๆ และมีผู้นำกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ระยะที่สอง ช่วงที่มีการดำเนินการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลน (พ.ศ.2537-2540) สภาพชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เป็นชุมชนมากขึ้นและขยายเป็นวงกว้าง มีความพยายามที่จะขยายบ้านเรือนออกสู่พื้นที่แนวชายฝั่งมากขึ้น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนมีมากขึ้น ในช่วงนี้ได้มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ จากภายนอกได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการเสื่อมโทรม การลดลงของป่าชายเลน และมีความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูพัฒนาป่าชายเลนขึ้นมาจนกระทั่งได้เข้ามาสร้างกระบวนการร่วมกับชุมชนและเกิดการประสานร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้าน ระยะที่สาม ช่วงหลังจากที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน (2541- ปัจจุบัน) เป็นช่วงที่เกิดผลจากการจัดการป่าชายเลน ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ทำให้เกิดผืนป่าชายเลนที่ส่งผลเกื้อกูลระบบนิเวศได้คืนความสมบูรณ์ทางธรรมชาติมากขึ้น ชาวบ้านจึงได้ใช้ประโยชน์เป็นแหล่งอาหาร มีรายได้จากการทำประมง และทำให้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของป่าชายเลน มีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของป่าชายเลน และประการสำคัญคือคนในชุมชนมีความสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น

นิยม ทองเหมือน (2550) ศึกษาเรื่องการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม ของกลุ่มบริการจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ ตำบลบางวัน อ.กระบุรี จ.พังงา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษาเฉพาะกลุ่มบริการจัดการทรัพยากร

บ้านบางดิบ ตำบลบางวัน อ.คุระบุรี จ.พังงา ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ มีแนวคำถาม และใช้การสังเกตร่วม ผลการศึกษาพบว่า บริบทสภาพสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ชุมชนบ้านบางวัน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพเกษตรกรทำสวน ยางพารา รองลงมาเป็นอาชีพประมงจับสัตว์น้ำ ผลจากการจัดการป่าชายเลน ทำให้มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น และพบว่า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของการดำเนินการคือ จุดแข็ง สมาชิกในชุมชน ให้ความร่วมมือ จุดอ่อน คือ เกิดความขัดแย้ง ด้านความคิดกับหมู่บ้านใกล้เคียง โอกาสคือ มีความรู้และมีส่วนร่วมงานวิชาการมากขึ้น อุปสรรค คือ หน่วยงานที่ใช้ความช่วยเหลือ มีหลากหลาย ไม่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องอย่างยั่งยืนต่อชุมชน ข้อควรปรับปรุง กลุ่มบริหารทรัพยากรบ้านบางวันควรมีการเก็บข้อมูลพื้นฐาน อย่างเป็นระบบ ผ่านการวิเคราะห์ เป็นหมวดหมู่และบันทึกรายละเอียดไว้ตลอด สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเน้นบทบาทการสนับสนุนให้ความรู้ คำแนะนำ ไม่ควรชี้นำ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

พระพิชญ์ ปานภักดี (2550) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านบางโรง ม.3 ต.ป่าคลอก อ.กลาง จ.ภูเก็ต โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชายเลน และกระบวนการจัดการป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนบ้านบางโรง ม.3 ต.ป่าคลอก อ.กลาง จ.ภูเก็ต ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีศูนย์กลางในการดำเนินงานคือ มีมัสยิดกลางในบางโรง โดยกลุ่มแต่ละกลุ่มในชุมชน ทำงานเชื่อมโยง สัมพันธ์กัน โดยมีการแบ่งพื้นที่แนวเขตในการใช้สอยเป็น 3 พื้นที่ คือพื้นที่ให้ พื้นที่ห้ามพื้นที่หวง และมีกิจกรรมในการท่องเที่ยว เกษตรเชิงอนุรักษ์ป่าชายเลน ภายในชุมชนบ้านบางโรงในเขตป่า สงวนคลองบางโรง จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนเป็นฝ่ายจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหลักและมีหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาให้คำแนะนำปรึกษา และสนับสนุน ด้านเงินทุน งบประมาณ จากการศึกษาปัญหาความต้องการ และข้อเสนอแนะในพื้นที่คือ การบุกรุกพื้นที่ ป่าชายเลน เพื่อสร้างเป็นฟาร์มกุ้ง และกิจการอื่น ๆ ปัญหาการขาดความรู้ด้านการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรป่าชายเลน อย่างถูกต้อง ส่วนข้อเสนอแนะ ด้านความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน คือ การบูรณาการ แผน-รัฐ-ชุมชน ให้เกิดเป็นรูปธรรมให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด การใช้ความรู้ชาวบ้านด้านการจัดการหน้าที่การทำงานกลุ่ม

สมพงษ์ ทองเกื้อ (2548) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของราษฎร ตำบลบางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี ผลการโดยวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ของประชาชน ในตำบลบางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ แจกแบบสอบถามแก่ประชาชนในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทางด้านสังคมของราษฎรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุมากกว่า 50 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 5 คน มีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน 41- 50 ปี ราษฎรส่วนใหญ่เป็นคนพื้นที่เดิม การเข้าร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ เฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย การรับรู้ข่าวสารอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก ราษฎรมีอาชีพรับจ้าง และประมง มีรายได้ 30,001 – 60,000 บาทต่อปี มีที่ดินถือครองเฉพาะที่อยู่อาศัย สำหรับการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์อยู่ในระดับน้อยและมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่าระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน การเข้าร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ การรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ เป็นปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อาชีพครอง รายได้ การถือครองที่ดิน เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พรทิพย์ หาผล (2544) ศึกษาความสามารถของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านเป็ดในตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการของชุมชน ในการจัดการป่าชายเลน โดยศึกษาความสามารถของชุมชน ในการจัดการป่าชายเลน และปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดการป่าชายเลน ศึกษาชุมชนบ้านเป็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากพื้นที่โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

การศึกษาพัฒนาการของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนพบว่า ช่วงแรกของชุมชนมีการอาศัยพึ่งพาป่าชายเลน ดังนั้นชุมชนเน้นการใช้ประโยชน์จากป่า เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต ภายใต้ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ช่วงต่อมา คือ ชุมชนพบปัญหาการลักลอบบุกรุกทำลายป่าโดยนายทุนและนักการเมือง และนายทุนต่างถิ่นเข้าเลี้ยงกึ่งในชุมชน ส่งผลให้ทรัพยากร ป่าชายเลนเกิดความเสื่อมโทรมทั้งป่าไม้และสัตว์น้ำ ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจึงก่อตัวเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น มีการบริหารจัดการร่วมกัน จากการศึกษา พบสาเหตุที่ทำให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดการป่าชายเลนคือ (1) ชุมชนเกิดการรับรู้ สภาพปัญหา มีการคิด ตัดสินใจ กำหนดแนวทางแก้ไข (2) กระบวนการกลุ่มชุมชนรู้จักวิเคราะห์และหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา (3) กระบวนการมีส่วนร่วม

ร่วม ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลทุกขั้นตอน ทุกคนมีส่วนรับรู้และรับผลการปฏิบัตินั้นร่วมกัน (4) กระบวนการเรียนรู้ จากพัฒนาการทำให้ทราบว่าชุมชนเกิดปัญหาหลายด้าน และใช้ปัญหานั้นมาเป็นบทเรียน ในการวางแผนป้องกัน การเรียนรู้เกิดจาก กิจกรรมการดำเนินงาน คือ มีพัฒนาการ จากกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากร ป่าชายเลนเพียงอย่างเดียวมาสู่การเน้นการพัฒนาการ “คน” ให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันด้วย การแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด จากการพูดคุย การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และแสวงหาความรู้ทั้งจากใน และนอกชุมชน ทั้งการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การประชุมสัมมนา ร่วมในเวทีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องการจัดการป่าชายเลนของชุมชน การจัดการป่า ชายเลนแบบมีส่วนร่วม ความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ปัจจัยที่มีผลต่อ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน จะพบข้อแตกต่างใน เรื่องของพื้นที่ศึกษา วิธีการศึกษา รูปแบบและปัจจัยของแต่ละพื้นที่ศึกษา ในประเด็นเรื่องการ จัดการทรัพยากรป่าชายเลน ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการค้นคว้าด้าน เอกสาร เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ เพื่อทำการวิเคราะห์และ อธิบายผลการศึกษาต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน ศึกษาปัญหาอุปสรรคของการจัดการ และทรัพยากรป่าชายเลน รวมทั้งเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน อันจะเป็นประโยชน์แก่ชุมชน มีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม และเก็บข้อมูลจากเอกสารเป็นส่วนประกอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นองค์รวม (Holistic) และเชื่อถือได้ (Reliability) ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในสภาพทั่วไปของพื้นที่ป่าชายเลน ได้แก่ การสังเกตสภาพทั่วไปของทรัพยากรป่าชายเลนปัจจุบัน ความสะอาด ความสมบูรณ์ของป่าชายเลน และสังเกตความหลากหลายของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน สังเกตพฤติกรรมของชาวบ้าน ได้แก่ สังเกตการใช้ทรัพยากรป่าชายเลน สังเกตการทำกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟู สังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชาวบ้าน และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล โดยใช้แนวคำถามที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การใช้ประโยชน์ การควบคุม การปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ศึกษาปัญหาอุปสรรคของการจัดการ ทรัพยากรป่าชายเลน สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนของชุมชนทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการ และผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านเคารพนับถือ หัวหน้ากลุ่มองค์กรต่างๆของชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลได้จึงนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ และดำเนินการศึกษาเป็นลำดับต่อไป

การเลือกพื้นที่วิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านคลองลัด หมู่ที่ 3 ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีบริเวณพื้นที่ติดกับป่าชายเลน คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับป่าชายเลนอย่างใกล้ชิดในการดำรงชีวิต ได้แก่ การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนด้านต่างๆ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบ

นิเวศป่าชายเลนที่เป็นต้นแบบที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ เห็นได้จากการเข้ามาศึกษาดูงานจากบุคคลและองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน เยาวชนหลายคนของชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศป่าชายเลน สามารถถ่ายทอด นำเสนอให้แก่ผู้อื่นได้รับรู้ข้อมูลได้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่าชุมชนบางตะบูน บ้านคลองลัด มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การควบคุม การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนเป็นอย่างไร ในการจัดการและฟื้นฟูป่าชายเลนมีปัญหาอุปสรรคเรื่องใดเกิดขึ้นบ้าง เพื่อเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน และเพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนได้และเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินการจัดการป่าชายเลนต่อไป

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

บุคคลหลักในการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่ได้รับการไว้วางใจและเป็นที่เคารพนับถือจากชาวบ้าน ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focused Interview) เรื่องที่ต้องการข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เกี่ยวกับเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน สภาพปัญหาอุปสรรคของการจัดการ แนวทางการจัดการป่าชายเลน การควบคุม การอนุรักษ์และการฟื้นฟู สัมภาษณ์ประสบการณ์ส่วนตัวของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เรื่อง ทศนคติ ค่านิยม ในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม การเจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจะเป็นกลุ่มผู้มีบทบาทและกลุ่มผู้นำของชุมชนที่สามารถให้รายละเอียด และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการป่าชายเลนของชุมชน

2. หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focused Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่เจาะจงหัวข้อเรื่องที่ต้องการข้อมูล ได้แก่ การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน แนวทางการอนุรักษ์ ควบคุม และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน

3. กลุ่มชาวบ้าน จะทำการคัดเลือกบุคคลที่มีลักษณะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์และมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการ อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มหลายมิติ (Dimensional Sampling) ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน ได้แก่ ชาวบ้านที่อยู่ในวัยทำงาน ชาวบ้านในช่วงวัยรุ่น เยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง อาจารย์โรงเรียนบางตะบูน เพื่อชี้ให้เห็นภาพการจัดการ และสภาพปัญหาอุปสรรค การควบคุม การเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน การ

สัมภาษณ์แบบกลุ่มหลายมิติคือ การสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้ข้อมูลมีความเป็นจริงและถูกต้องที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีการจัดการป่าชายเลน การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน จากหนังสือ ตำรา เอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา มีการเตรียมลงพื้นที่ โดยการเข้าไปแนะนำตัวกับกลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายทราบถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ และเพื่อรักษาสัมพันธภาพอันดี ระหว่างผู้ศึกษา กับกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตัวกับผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากเป็นบุคคลหลักที่ทราบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ข้อมูลการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน แนะนำตัวกับอาจารย์ที่ศูนย์ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา จากนั้นอาจารย์แนะนำ ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่มีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลสภาพป่าชายเลน ให้รู้จักกับผู้วิจัยทำให้การเก็บข้อมูล สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

1. การสังเกต (Observation) โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้ศึกษาเข้าไปร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การประชุมชาวบ้าน การประชุมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนต่างๆ การร่วมทำกิจกรรมตามโครงการอนุรักษ์ของศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน เป็นต้น เพื่อการตั้งข้อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) คือ การสำรวจในเชิงสภาพทั่วไปของพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชน วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน พฤติกรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน การจัดการทรัพยากรของชุมชน การควบคุม การอนุรักษ์และการฟื้นฟู รวมถึงการแสดงออกทางพฤติกรรมตามทัศนคติของชาวบ้าน

2. การสัมภาษณ์ (Interview)การสัมภาษณ์เป็นการเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างใกล้ชิด เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง(Structural Interview) กับกลุ่มผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ใช้แนวคำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชายเลน วิธีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ปัญหาอุปสรรค การจัดสรรผลประโยชน์แก่ชุมชน และแนวทางการจัดการ การควบคุม การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน โดยสัมภาษณ์ชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน และการมี

ส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน และสัมภาษณ์หัวหน้าศูนย์หรือผู้นำโครงการ เพื่อให้ได้ข้อมูลการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสังเกต ในประเด็น เรื่องสภาพทรัพยากรป่าชายเลนปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรป่าชายเลน การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน การควบคุมระเบียบ การอนุรักษ์ และการฟื้นฟู

2. แบบสัมภาษณ์ ดังนี้

2.1. แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้นำชุมชน ในประเด็นเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน นโยบายหรือแผนงานที่มีการวางไว้ขององค์กร ต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ปัญหาและอุปสรรค

2.2. แบบสัมภาษณ์สำหรับหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ในประเด็นเรื่อง รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ศูนย์ดำเนินการอยู่ กระบวนการดำเนินงานด้านการจัดการ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ปัญหาและอุปสรรค

2.3. แบบสัมภาษณ์สำหรับชาวบ้าน ในประเด็นเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน กิจกรรมที่เข้าร่วมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ปัญหาและอุปสรรคที่พบ

3. กล้องถ่ายภาพ เพื่อบันทึกภาพ กิจกรรมต่างๆ

4. เครื่องบันทึกเสียง เพื่อบันทึกเสียงสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก

5. สมุดบันทึกภาคสนาม เพื่อจดบันทึกคำสัมภาษณ์และข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม โดยโดยการจดบันทึกลงในสมุดและบันทึกเสียงในเครื่องบันทึกเสียง ขณะสังเกต และสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมและพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา รวมทั้งเก็บภาพสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชน ภาพการแสดงออกทางพฤติกรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน

2. จัดระบบข้อมูลให้เป็นระเบียบ แยกเป็นประเด็นและหัวข้อ จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษา หากข้อมูลยังมีความไม่ชัดเจนหรือมีความบกพร่องจะดำเนินการเข้าไปศึกษาในพื้นที่เพิ่มเติม
3. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษา โดยการใช้ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอ้างอิงในการวิเคราะห์ อภิปรายและสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา
4. นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description)

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน และเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 4 ส่วน มีดังนี้ คือ

ส่วนที่ 1 สถานภาพป่าชายเลนบ้านคลองลัด

ส่วนที่ 2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน

ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน

ส่วนที่ 4 แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

ส่วนที่ 1 สถานภาพป่าชายเลนบ้านคลองลัด

จากการศึกษาสถานภาพป่าชายเลนในพื้นที่ศึกษา โดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และการสังเกต พบว่าบ้านคลองลัด เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลบางตะบูนออก มีหมู่บ้านเรียงรายไปตามแม่น้ำ ตั้งอยู่บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลของอำเภอบ้านแหลม พื้นที่นั้นเกิดจากการทับถมของตะกอนปากแม่น้ำเพชรบุรี และแม่น้ำแม่กลอง โดยประชากรส่วนใหญ่จะมีอาชีพทางการประมง เช่น เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงหอย จับปลา และอาชีพเผาถ่าน ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญของพื้นที่ ได้แก่ ทรัพยากรป่าชายเลน ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของพื้นที่ป่าชายเลนปัจจุบัน

จากการศึกษาพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณบ้านคลองลัด พบว่าเป็นป่าชายเลนที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและป่าชายเลนที่เกิดขึ้นจากการปลูกขึ้นของชาวบ้านและคนนอกชุมชนที่เดินทางเข้ามาทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนในชุมชน หาดเลนบริเวณปากอ่าวบางตะบูน ที่ตั้งของบ้านคลองลัดเกิดจากดินตะกอนแม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำแม่กลองของจังหวัดสมุทรสงคราม พื้นที่น้ำจืด ซึ่งไหลมาจากแม่น้ำเพชรบุรีลงสู่ทะเลด้าน

ชายฝั่งตะวันตกของอ่าวไทยที่บริเวณปากอ่าวบางตะบูนและปากอ่าวบ้านแหลมทางตอนเหนือกับพื้นที่น้ำทะเล จึงทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศน้ำกร่อย (Brackish Water Ecosystem) โดยอิทธิพลของกระแสน้ำทะเลที่นำเอาเลนโคลนมาทับถม ทำให้สภาพชายฝั่งเป็นหาดโคลน มีธาตุอาหารและอินทรีย์วัตถุค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่งอกใหม่ชายทะเลอันประกอบด้วยกับลักษณะพื้นที่ดังกล่าวเป็นปากอ่าวที่เป็นที่บรรจบของลำน้ำธรรมชาติที่สำคัญๆ ทั้งที่เป็นแม่น้ำ เช่น แม่น้ำเพชรบุรี และคลองต่างๆ หลายสาย ได้แก่ คลองบางตะบูน คลองขุด คลองยี่สารและคลองลัด เป็นต้น อันทำให้ลักษณะของพื้นที่มีความโดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่ป่าชายเลนแห่งอื่นคำสัมภาษณ์ที่สอดคล้อง มีดังนี้

หาดเลนแฉะนี้มันเป็นตะกอนแม่น้ำ ที่พัดเอาเลนโคลนมาทับถม ทำให้ดินเลนนี้อุดมสมบูรณ์ เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของป่าชายเลน พอป่าชายเลนมีจำนวนมาก ก็สามารถเป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำ สัตว์น้ำก็มีจำนวนมากเช่นกัน ทั้ง กุ้ง หอย ปู ปลา (ชมบุญขุ ประเสริฐจิตร 2554)

ชายฝั่งเป็นหาดโคลน เป็นเลนหมดแหละหนู ไม่มีหาดทราย ป่าชายเลนที่ขึ้นอยู่บริเวณชายฝั่งและหาดของบางตะบูน มีทั้งป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และป่าที่ชาวบ้านปลูกกันเองเพื่อเอาไว้ทำถ่าน (สมจิตร แก้วกาญ 2554)

2. ความหลากหลายของทรัพยากรป่าชายเลน

จากการศึกษาความหลากหลายของชนิดพันธุ์ไม้ป่าชายเลน บ้านคลองลัด พบว่าพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่พบของบ้านคลองลัดมี 15 ชนิด ได้แก่ แสมขาว โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ต้นจาก ต้นตะบูน โปรงขาว ปอทะเล ปลงทะเล ลำพู ลำแพน หงอนไก่ทะเล เหงือกปลาหมอ หวายลิง พังกาหัวสุมดอกแดง พังกาหัวสุมดอกขาว โดยพบว่าแสมขาวเป็นพันธุ์ไม้ที่พบมากบริเวณป่าชายเลนบ้านคลองลัด ในส่วนของการแบ่งเขตพรรณพืชในพื้นที่ดังกล่าวพบว่า สังคมพืชป่าชายเลนบริเวณนี้ไม่สามารถแบ่งเขตได้ชัดเจนนัก เนื่องจากป่าบางส่วนเกิดจากการปลูก คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

พันธุ์ไม้ที่พบในเขตพื้นที่ป่าชายเลนบางตะบูนมีทั้งสิ้น 15 ชนิด แสมขาวจะเป็นพันธุ์ไม้ที่มีมากที่สุดในพื้นที่ และมีพันธุ์ไม้อื่น ๆ อีก เช่น พวก โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ต้นจาก ต้นตะบูน ต้นชะคราม (ชมบุญขุ ประเสริฐจิตร 2554)

3. ปัญหาทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษาปัญหาทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด โดยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า ปัญหาทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด มี 3 ประการ คือ 1.การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน 2.ปัญหาการทิ้งขยะบริเวณพื้นที่ป่าชายเลนและ 3.ปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ ดังนี้

3.1 การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน เนื่องมาจากกิจกรรมของคนในชุมชน ที่มีการตัดไม้ในป่าชายเลน ถางป่า รุกกล้าพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำบ่อเลี้ยงกุ้งเนื่องจากรายได้ดีกว่า นานไปก็ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน ส่งผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่ลดจำนวนลง คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้อง มีดังนี้

ป่าชายเลนลดลงจากสมัยก่อนเยอะ เมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ พวก ลิง นก เต็มไปหมด สัตว์น้ำก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยด้วย แต่มาปัจจุบันพื้นที่ป่าลดลง เพราะคนเขาถางพื้นที่ป่า ตัดไม้ เพื่อเปลี่ยนเป็นทำบ่อเลี้ยงกุ้ง ที่มีประโยชน์มากกว่า สร้างรายได้ให้มากกว่า ตอนนี้พอขาดทุน ก็ทิ้งบ่อให้ร้าง เสียทั้งป่าชายเลน เสียทั้งสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีแต่เรื่องนี้แหละที่เป็นปัญหา (สมจิตร แก้วกาญ 2554)

3.2 ปัญหาในเรื่องการทิ้งขยะบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน โดยเฉพาะครัวเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำมักนำขยะไปทิ้ง หรือนำสัตว์ที่ตายไปทิ้ง เช่น ไก่ เป็ด ที่ตายในเล้า ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนสกปรก น้ำเน่าเสีย ส่งกลิ่นรบกวน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

ชาวบ้านเรานี้แหละมักง่าย เอาขยะไปทิ้งในป่าชายเลน ทั้งขยะที่ใช้ในบ้าน ทั้งซากสัตว์ตาย เปลือกปู เปลือกหอยที่แกะไปขายแล้ว ทำให้ป่าสกปรก มีกลิ่นเหม็น น้ำก็เน่าเสีย ขยะบางอย่างมันไม่ได้ย่อยสลาย มันก็อยู่อย่างนั้นไม่ไปไหน ไม่ทิ้งในป่าชายเลน ก็ทิ้งในแม่น้ำ (บุญช่วย เขวกลิ้น 2554)

3.3 ปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (นส.3 ก) นอกจากปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน และปัญหาชาวบ้านทำลายสภาพแวดล้อมป่าชายเลนให้เสื่อมโทรม สกปรก ปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (นส.3 ก) ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งของปัญหาทรัพยากรป่าชายเลน พื้นที่ป่าชายเลนบริเวณบ้านคลองลัด สามารถแบ่งได้ 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ส่วนที่เป็นดินเลน คือ พื้นดินส่วนที่ล้าออกมานอกเหนือไปจากบริเวณป่าที่มีพืชเติบโตอยู่ และส่วนนี้สามารถที่จะมีพื้นที่เพิ่มมากขึ้นได้ จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลหลัก อ้างว่าในแต่ละปีจะมีพื้นที่ที่ล้าออกมาได้ประมาณ 2 เมตร

ส่วนที่ 2 จะเป็นส่วนที่มีทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ขึ้นอยู่เรียกว่าบริเวณป่า ในส่วนนี้เองที่มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่นการสำรวจธรรมชาติ การค้นหาข้อมูลในทางวิชาการ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 ส่วนชาวบ้านทั้งจากในพื้นที่ และนอกพื้นที่ เป็นเจ้าของอยู่ โดยจะถือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3.ก.) จากการสำรวจพื้นที่นั้นพบว่า พื้นที่ส่วนนี้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรป่าชายเลนพอสมควร แม้จะเป็นบริเวณป่าชายเลน แต่เมื่อที่ดินมีผู้ครอบครองแล้ว การที่ชาวบ้านหรือหน่วยงานต่าง ๆ จะเข้าไปทำกิจกรรมการอนุรักษ์ย่อมเข้าไปไม่ได้ ป่าชายเลนในบริเวณดังกล่าวจึงมีความเสื่อมโทรม เนื่องจากเจ้าของที่ดิน ไม่ได้เข้าไปดูแล หรือตระหนักถึงความสำคัญ ของป่าชายเลนในพื้นที่ของตนเท่าที่ควร ตัวอย่างเช่น กรณีการเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ น.ส. 3ก. จะมีการกำจัดศัตรูของกุ้ง ด้วยการใส่สารเคมีโรยลงไปบ่อเลี้ยงกุ้ง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า การเบี้อปลา เมื่อทำตามขั้นตอนดังกล่าวนี้เสร็จแล้ว ก็จะปล่อยน้ำออกสู่พื้นที่อื่นที่มีใช้ของตนเอง ส่วนหนึ่งของน้ำที่มีการปนเปื้อนด้วยสารเคมี ได้เข้าไปในบริเวณป่าชายเลน ที่ชาวบ้านกำลังช่วยกันอนุรักษ์อยู่ ส่งผลกระทบต่อทั้งสัตว์น้ำ ตลอดจนพันธุ์พืชในบริเวณป่าชายเลนอย่างมาก และชาวบ้านหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เล็งเห็นผลกระทบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ก็มีการหาทางแก้ไข แต่ในที่สุดก็ไม่มีนโยบายออกมาสำหรับการปฏิบัติได้จริง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวนี้ผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการ มีสิทธิเต็มทีในพื้นที่ของตน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ ดังนี้

พื้นที่ป่าชายเลนจะถูกแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นดินเลนล้ำออกมานอกป่า มีล้ำออกมาปีละประมาณ 2 เมตร ส่วนป่า และส่วนชาวบ้าน ที่เป็นปัญหาก็คือในส่วนชาวบ้าน เพราะชาวบ้านถือหนังสือ น.ส.3ก.ถือว่าตนเองมีสิทธิในพื้นที่ป่า อยากจะทำอะไรก็ได้ คนภายนอกเข้าไปดูแลไม่ได้พื้นที่ป่าจึงเสื่อมโทรม (ชมภูนุช ประเสริฐจิตรี 2554)

ชาวบ้านที่ ถือหนังสือ น.ส.3 จะเป็นเจ้าของพื้นที่ การที่ชาวบ้านหรือหน่วยงานต่างๆเข้าไปทำกิจกรรมการอนุรักษ์ย่อมเข้าไปไม่ได้ เจ้าของพื้นที่ก็ไม่ค่อยตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลนบริเวณพื้นที่ของตนเองเท่าที่ควร ที่มีปัญหา คือ การถางป่าชายเลนทำบ่อเลี้ยงกุ้ง มีการกำจัดศัตรูพืชโดยการใส่สารเคมีลงไปล้างบ่อ จากนั้นปล่อยน้ำจากที่ตนเองให้ไหลไปที่อื่น ไหลเข้าไปในป่าชายเลน สัตว์น้ำ ก็ตาย พืชในป่าชายเลนก็ตาย (รวิพรรณ ธารา บัณฑิต 2554)

ส่วนที่ 2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

จากการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ใน 4 ประเด็น คือ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา และชาวบ้านชุมชนบ้านคลองลัด ผลการศึกษาสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน พบว่าชาวบ้านคลองลัด มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีสภาพพื้นที่ที่มีป่าชายเลนขึ้นอยู่ภายในชุมชน การใช้ประโยชน์ป่าชายเลนของชุมชนในปัจจุบันมี 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำ การใช้ประโยชน์จากพันธุ์ไม้ และการเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีดังนี้

1.1 การใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน ทำให้สัตว์น้ำในทะเลใช้พื้นที่บริเวณป่าชายเลนเป็นแหล่งอนุบาลตัวอ่อน สัตว์น้ำที่มีความสำคัญที่พบในป่าชายเลน ได้แก่ ปลา กุ้ง ปู พันธุ์ต่างๆ แมงดาทะเล หอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม โดยหอยแครงพบมากและบ้านคลองลัดมีการเลี้ยงหอยแครงหลายครัวเรือน ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากป่าชายเลนโดยตรง คือป่าชายเลนเป็นแหล่งอนุบาลอาหารทางทะเลที่สำคัญ ชาวบ้านส่วนใหญ่ดำรงชีพได้โดยการจับสัตว์น้ำเพื่อบริโภค และมีการจับเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ ชาวบ้านในหลายครัวเรือนของบ้านคลองลัดมีรายได้จากการจับปู มาแกะเนื้อออก ส่งขายตลาด และขายนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมี การแปรรูปสัตว์น้ำ เป็นของฝากที่มีของบ้านคลองลัด ได้แก่ หอยจ๊อปู เมื่อป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรสัตว์น้ำก็มีความสมบูรณ์ตามไปด้วย ปัจจุบันป่าชายเลนมีปริมาณลดลง เนื่องจากการถูกทำลายพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย และทำบ่อเลี้ยงกุ้ง ทำให้สัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์น้อยลง ชาวบ้านต้องออกเรือไปไกลขึ้นในการจับสัตว์น้ำ แต่ครั้งก็จับได้ปริมาณน้อยต่างจากอดีต สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ ดังนี้

ในอดีตป่าชายเลนมีมากกว่านี้ แต่เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาเห็นจะได้ มีคนถางป่ากันเยอะ ทั้ง คนบ้านเราและคนจากที่อื่น เพื่อทำบ่อเลี้ยง เพราะทำแล้วได้กำไรดี เลยทำตามกัน แต่บางคนก็สำเร็จ บางคนก็ขาดทุน เพราะช่วงเศรษฐกิจไม่ดี ต้องปล่อยบ่อเลี้ยง ปู ปลา

ครัวเรือนที่ยังนำใบจากมาเย็บเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนของตนเองอยู่ ได้แก่ การใช้มุงหลังคา โรงเรือนเก็บของ คำสัมภาษณ์ของ ป้าพร เรื่องของอาชีพเย็บจาก ดังนี้

เมื่อสมัยก่อนบ้านของป้ามีอาชีพเย็บใบจากขาย โดยมีผู้มารับใบจากที่เย็บเป็นดับแล้วไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง การเย็บจากมุงหลังคาจะใช้ใบจากที่เก่ามาเย็บเป็นดับจาก โดยตัดใบที่ต้องการแล้วปล่อยให้เหลือใบไว้เลี้ยงกอ 3 - 4 ใบ การเย็บจากนิยมใช้ไม้ดับยาว 1 เมตร โดยใช้ใบย่อยของ จาก 2 ใบซ้อนให้ทับกันแล้วเย็บร้อยให้ติดกัน ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ได้แก่ เชือกกล้วยหรือเถาหวายลิง ซึ่งพบได้ทั่วไปในป่าจากเป็นเชือกเย็บร้อย สำหรับไม้ดับนั้นก็ได้จากก้านใบหรือ "ทางจาก" ตากแห้ง จากมุงหลังคา ส่วนมากจะมีความคงทนอยู่ได้นานถึง 7 - 8 ปี แต่ถ้าหากเย็บจากโดยใช้ใบ 3 ใบ ซ้อนทับกันจะอยู่ได้นานไม่น้อยกว่า 10 ปี ในปัจจุบันตลาดมีความต้องการจากมุงหลังคาเพื่อใช้ในธุรกิจร้านอาหาร หรือทำโรงเรือนต่าง ๆ เพราะทำให้ไม่ร้อนอบอ้าว การเย็บจากสามารถทำได้ตลอดปี ขนาดของดับจากจะมี 2 ขนาด คือขนาด 1 เมตร และขนาด 1.20 เมตร แต่ที่นิยมคือขนาด 1 เมตร เรียกว่า จาก 2 สอก ราคาขายจะอยู่ที่ประมาณดับละ 1.50 บาท ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพนี้สามารถเย็บจากได้ 80 - 160 ดับต่อคนต่อวัน มีรายได้ประมาณ 120 - 150 บาทต่อคนต่อวัน (พร รุ่งเจริญ 2554)

1.2.3 การประกอบอาหารจากพืชพันธุ์ไม้ป่าชายเลน พืชที่นิยมรับประทานได้แก่ ชะคราม สามารถนำใบ และยอดอ่อน มาปรุงอาหารรับประทานได้หลายประเภท ทั้ง ผัด แกง ทอด ชาวบ้านนิยมเก็บมาปรุงอาหารรับประทานเอง และมีการเก็บขายให้ร้านอาหารในชุมชน เนื่องจากเป็นหลายกรอาหารที่ได้รับความนิยมเมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมักจะสั่งอาหารที่มีใบชะครามเป็นส่วนประกอบ เพราะความแปลกในรสชาติ และเป็นพืชที่หารับประทานยาก เป็นพืชที่ขึ้นบริเวณป่าชายเลนเท่านั้น ยอดอ่อนของโกกงางชาวบ้านจะนำมารับประทานเป็นผักสด เป็นผักจิ้ม น้ำพริก รับประทานกับลาบหรือพล่า ถ้ารับประทานสดๆจะได้รสชาติฝาด สามารถดับกลิ่นคาวจากอาหารได้ดี หากนำไปต้มจะมีรสฝาดน้อยลง ใบขลุ่ยสามารถนำมาต้ม ชงดื่ม แทนชาได้ ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย ช่วยลดน้ำหนักด้วย ดันจาก ใช้ประโยชน์จากผลนำไปเชื่อมเป็นของหวาน และใช้ประโยชน์จากใบของดันจาก เย็บสำหรับมุงหลังคาบ้าน โรงเรือน และใช้ห่ออาหารปิ้งย่าง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ ดังนี้

ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ก็ตอนต้องการเก็บยอดดันไม้ไปทำอาหาร หาเค็ดเองง่าย ก็พวกยอดใบชะคราม เอาไปแกงได้หลายอย่าง ทั้งผัด แกง ใส่ไข่เจียว ก็อร่อย ร้านอาหารยังมา

รับซื้อเลย บ้านไหนเก็บได้เยอะเอาไปขายที่ร้านอาหารเขาซื้อหมด เพราะนักท่องเที่ยวเขาชอบ มันหาकिनยาก มีแค่ในป่าชายเลนเท่านั้น (บุญชู ใจดี 2554)

พืชที่กินได้ในป่าก็มี เช่น พวกลูกแสม ใบชะคราม เอามาทำอาหารได้หลายอย่าง กินกันมานานแล้ว ตอนนี้ก็ยังนิยมกินอยู่ ปลุกเองเลยดันชะครามขึ้นง่ายอยู่แล้ว ก็เหมือนผักทั่วไป ถ้าเป็นต้นใหญ่ เช่น พวกโกง แสม ตะบูน ก็ใช้ไม้เผาถ่านกินส่วนใหญ่ ตัดมาใช้ค้ำยันข้างตามโรงเลี้ยงเป็ด ไก่ (พร รุ่งจรัญ 2554)

ชะคราม ที่ขึ้นอยู่ในป่าชายเลน นิยมกินกัน รสชาติจะออกเปรี้ยว เค็ม ช้า ก่อนจะนำไปปรุงอาหารต้องลวก น้ำร้อนบีบเอาความเค็มของมันออกบ้าง ทานสดๆก็อร่อยนะ เป็นทั้งพืชสวนครัว และพืชสมุนไพร (รวิพรรณ ธาราบัณฑิต 2554)

การประกอบอาหารเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ ได้แก่ การนำผลของลูกแสมและลูกลำแพนมาแปรรูปเป็นขนม คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้อง มีดังนี้

ขนมลูกแสมกรรมทำคล้ายขนมหนึ่ง เช่น ขนมกล้วย และนำมาแสมมาทวนเป็นท็อฟฟี่ ก็ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ขนมลูกลำแพนนำมาทวนสุกแล้ว ทั้งเนื้อขนมและรสชาติมีลักษณะคล้ายกับพุทราทวน แต่เนื้อเนียนนุ่มกว่าและมันกว่า พื้ทำแล้วให้แฟนที่ทำงานอยู่สถานีป่าชายเลน ที่คลองโคนเอาขายให้นักท่องเที่ยว หรือตอนออกเป็นวิทยากร ก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวดี แต่ทำคนเดียว ทำได้น้อย พอได้กำไรนิดหน่อย (รวิพรรณ ธาราบัณฑิต 2554)

1.2.4 การใช้พืชพันธุ์ไม้ป่าชายเลนเป็นยารักษาโรค ชาวบ้านคลองลัด มีการนำพืชพันธุ์ไม้จากป่าชายเลนมาปรุงและใช้สรรพคุณในการบำบัดรักษาโรค โดยได้รับการถ่ายทอดในเรื่องสรรพคุณมาจากบรรพบุรุษ รุ่นพ่อแม่ ปู่ตาตาย จากนั้นมีการเรียนรู้จากการทดลองนำพืชในป่าชายเลนที่มีสรรพคุณรักษาโรคมาใช้ประโยชน์ด้านนี้ พืชพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่ชาวบ้านมีการนำมาเป็นพืชสมุนไพรรักษาโรค ได้แก่ โกงกาง ใช้เปลือกต้มน้ำเป็นยาสมาน แก้ท้องร่วง คลื่นเหียน อาเจียน แก้บิดเรื้อรัง บำบัดเบาหวาน แก้โรคน้ำเหลือง สามารถนำเปลือกของโกงกางมาตำพอกบาดแผลห้ามเลือดได้ ต้นขลุ ใช้ลำต้นต้มน้ำรับประทานขับปัสสาวะ ช่วยย่อย แก้โรคเบาหวาน ใบมีกลิ่นหอม ใช้ต้มน้ำแทนน้ำชา เพื่อลดน้ำหนัก แก้ปวดเมื่อย ขับระดูขาว และต้มน้ำอาบบำรุงประสาท เป็นยาขับมดลูก ต้มผสมเกลือกินแก้ปากเหม็น ระบายคลื่นตัว รากใช้ตำพอกแผลที่อักเสบ ต้นเหงือกปลาหมอ ต้นและราก ต้มอาบแก้ไข้หวัด ผื่นคัน โรคผิวหนัง ต้นตะบูน ใช้เมล็ด

รับประทานแก้มท้องร่วง ใบต้นจากใช้ขับเสมหะ ถั่วดำใช้รักษาโรคทางเดินอาหารอักเสบในเด็ก คำ
สัมภาษณ์ที่สอดคล้องเรื่องภูมิปัญญาเป็นยาสมุนไพร มีดังนี้

ยังมีการใช้ทำยาสมุนไพรอยู่บ้าง ก็มี พวกใบต้นขลุ ใบจะมีกลิ่นหอมๆ ใช้ต้มแล้วกินน้ำ
หอม สดชื่นดี กินแทนชาเลย กินแล้วมันช่วยลดอาการปวดเมื่อยได้ ถ้าใครอยากผอม ก็ใช้ชง
กิน ลดไขมันได้ ใช้พอกแผลสดก็มี เปลือกโกงกางก็เอามาตำปะที่แผลห้ามเลือดได้ ถ้า
เอามาต้ม แก้มท้องร่วง แก้มเบาหวาน (บุญชู ใจดี 2554)

สมัยนี้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยนิยมใช้กันแล้ว แต่บ้านที่ยังใช้อยู่บ้าง หาก็ง่ายเพราะปลูกไว้
ในบ้านด้วย ก็มี พวกต้นเหงือกปลาหมอ ใช้รากกะตัน มันมาต้มอาบ แก้มโรคผิวหนัง คัน บางครั้ง
เป็นลมพิษเอามาต้มอาบก็หาย เมล็ดต้นตะบูนเอามากินแก้มท้องร่วงได้ ริมน้ำก็มีต้นจาก กิน
ลูกมันได้นำเชื่อม เป็นของหวาน แต่ต้องเอามาต้มก่อน ใบจากใช้ห่อขนม (รวิพรรณ ธาธา
บัณฑิต 2554)

1.2.5 การเปลือกไม้จากป่าชายเลนทำสีย้อมผ้า ชาวบ้านคลองลัดมีการใช้
ประโยชน์จากพันธุ์ไม้ป่าชายเลนทำสีย้อมผ้าจากเปลือกไม้ หรือใบไม้ของพืชป่าชายเลน โดยนำ
เปลือกไม้หรือใบไม้มาต้มให้ได้น้ำสีเข้มข้น ใช้ย้อมผ้า เป็นผ้ามัดย้อมที่มีความสวยงาม นำไปใช้เอง
และนำไปจำหน่ายเป็นรายได้ของครัวเรือน คำสัมภาษณ์ของชาวบ้านที่สอดคล้อง มีดังนี้

การทำผ้ามัดย้อมจากเปลือกตะบูน จะลอกเปลือกไม้ออกก่อน แต่อย่าให้รอบต้น เพราะ
จะทำให้ต้นไม้ตาย หรือนำโคลนไปพอกไว้แทนเปลือกไม้ที่ลอกออกเพื่อให้เกิดการงอก
เปลือกใหม่ นำเปลือกตะบูนที่ลอกออกมาทุบ และตากแห้ง และนำมาต้มโดยใช้อัตราส่วน
โดยประมาณ คือ น้ำ 3 ส่วน เปลือกไม้ 1 ส่วน เคี่ยวให้ได้สีเข้มตามต้องการ น้ำผ้าฝ้าย หรือ
ผ้าทอธรรมชาติ มาซักน้ำเพื่อเอาแป้งออก ถ้าผ้าชิ้นไหนไม่มีแป้งก็นำมาผูกมัดโดยใช้เชือก
ฟางให้แน่นและเกิดลวดลาย นำผ้ามาแช่น้ำเปลือกไม้ที่ต้มได้ที่ประมาณ 7 วัน หรือนำมา
ต้มกับน้ำ ประมาณ 4 ชั่วโมง นำผ้าที่ต้ม หรือแช่น้ำเปลือกไม้ มาซักและผึ่งลมให้แห้ง ถ้านำ
ตากแดดจะทำให้สีไม่เสมอกัน ถ้าต้องการให้สีเข้มขึ้น ก็นำปูนแดงใส่ในน้ำที่ต้มจะได้สีเข้ม
ที่ต้องการ พักทำขายอยู่เรื่อยๆ เป็นเสื้อ ผากแฟนไปขายบ้าง ผากให้ศูนย์ที่โรงเรียนบ้าง ก็ขาย
ได้ (รวิพรรณ ธาธาบัณฑิต 2554)

ที่โรงเรียนมีการสอนทำผ้ามัดย้อมจากเปลือกไม้ในป่าชายเลน ที่เคยทำก็ใช้เปลือกต้น
ตะบูน ต้นเสม มาต้มจะเกิดสีที่ได้จากเปลือกตะบูน เปลือกเสม เลือกว่าตามชอบ อาจเป็น

ผ้าเช็ดหน้า หรือเสื้อก็ได้ ตามชอบ มาดัดกับน้ำเปลือกไม้ที่เคี้ยวไว้ ผ้าจะติดสีสวยงาม ครู
สอนทำ แล้วให้สาธิตให้ผู้เดินทางมาศึกษาดูงานดู (สาธิตี เสวทัต 2554)

1.3 การเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ จากการศึกษาพบว่านอกจากการใช้ประโยชน์
ทางตรงจากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ชาวบ้าน ยังได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน
ทางอ้อม ในเรื่องของการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เนื่องจากป่าชายเลนมีลักษณะพิเศษหลายอย่าง
ได้แก่ มีบรรยากาศร่มรื่น มีใบ ดอก ผลสวยงาม เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ชนิดต่าง ๆ บางชนิดมีสีสัน
สวยงาม เช่น ปูก้ามดาบ กุ้งคุดช้น การเป็นแหล่งท่องเที่ยว สามารถสร้างรายได้ สร้างงานให้กับ
ชาวบ้าน นอกเหนือจากการประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก ชาวบ้านมีการจัดการพื้นที่บริเวณบ้าน
ของตนให้เป็นที่พักของนักท่องเที่ยว ในรูปแบบของโฮมสเตย์ สามารถจำหน่ายสินค้าของชุมชน
หรือสัตว์น้ำที่จับมาได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางเนื่องจากนักท่องเที่ยวเดินทางเข้า
มาท่องเที่ยวในชุมชนอย่างเสมอ มีธุรกิจการค้าเกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจเรือนำ
เที่ยว ร้านขายอาหารทะเลสด ร้านของฝาก ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้ เกิดเป็นอาชีพ โดยไม่
ต้องเดินทางไปทำงานนอกชุมชน การท่องเที่ยวที่น่าสนใจของบ้านคลองลัด คือ การล่องเรือ โดยมี
เรือให้เช่าจากหมู่บ้านใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ในเส้นทางหลัก คือ ล่อง เรือตามร่องน้ำออกไปดู
การประกอบอาชีพต่างๆบริเวณปากอ่าวจะแตกต่างกันไปตามความลึกของระดับน้ำเส้นทางนี้จะได้
พบกับคอกเลี้ยงหอยแครง ลีกลงไปอีกจะเป็นอวนโพงพาง และที่ปักหอยแมลงภู่ กลับจากทะเลเรือ
จะพาเลียบฝั่งป่าชายเลน แล้วแล่นกลับเข้าไปในคลองบางตะบูน สามารถแวะชมเตาเผาถ่านของลุง
บุญช่วย เขยกลั่น ซึ่งเป็นเตาดั้งเดิม เผาถ่านไม้โก้งกางมา 100 ปี นอกจากนี้ยังสามารถซื้อของฝาก
จำพวก กะปิ กุ้งแห้ง และไข่เค็ม ได้ตามเส้นทางนี้ ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ของ
โรงเรียนบางตะบูนวิทยา ได้ จัดให้ด้านหลังของโรงเรียนซึ่งเป็นป่าชายเลนที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์
พื้นที่ ประมาณ 40 ไร่ ทางโรงเรียนได้จัดทำสะพานไม้และสะพานคอนกรีตยาวประมาณ 150 เมตร
เข้าไปในป่าชายเลนเพื่อให้ได้ศึกษาสภาพนิเวศของป่าชายเลนได้อย่างใกล้ชิด คำสัมภาษณ์ของ
ชาวบ้านเกี่ยวกับ ประโยชน์ของป่าชายเลนด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

มีป่าชายเลนทำให้นักท่องเที่ยวสนใจมาเที่ยวที่หมู่บ้านของเรา ถือเป็นจุดเด่น เพราะคน
มาเที่ยวชอบธรรมชาติ พักผ่อนในวันหยุด ที่มากจะนั่งเรือมาเที่ยวชมการเลี้ยงหอยแครง
ดูอวน ดูที่ปักหอย บางคนก็สนใจโรงเผาถ่าน ก็มีเข้าไปดู ทำให้มีรายได้เกิดขึ้นเยอะ คนแถว
นี้เขาได้ขายอาหารทะเลให้กับคนที่มาเที่ยว เขาชอบกันทั้งนั้นเพราะมันสด พวกของแห้งก็มี
(พิชัย นิลสลับ 2554)

ขณะนี้ กลุ่มชาวบ้านได้มีการจัดทำเป็นหมู่บ้านโฮมสเตย์ กันบ้างแล้ว ซึ่งสามารถดึงดูด
นักท่องเที่ยวให้แวะชมกันมากขึ้น หรือนักท่องเที่ยวกลุ่มใดประสงค์ที่จะค้างคืนเพื่อชม

ทิวทัศน์ในการล่องเรือ หรือ ตกปลา ที่หมู่บ้านคลองลัดมีบริการทุกรูปแบบ นักท่องเที่ยวสามารถชมทัศนียภาพที่งดงามของสองฝั่งแม่น้ำ อีกทั้งยังสามารถศึกษาขนบธรรมเนียมของคนในท้องถิ่นได้อีกด้วย นับว่าเป็นการสร้างรายได้หรือเป็นอาชีพเสริมได้ไม่แพ้การประมงเลยทีเดียว (สุณี หงส์ทอง 2554)

2. การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน

จากการศึกษาเรื่องการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชนในพื้นที่บ้านคลองลัดด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า กฎระเบียบของชุมชน เป็นข้อบังคับให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตามกฎระเบียบเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบของชุมชนในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เกิดขึ้นเพื่อเป็นข้อบังคับให้คนในชุมชนปฏิบัติตามในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน และการไม่รบกวนพื้นที่ป่าชายเลน กฎระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน เกิดขึ้นจากกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน โดยหัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ ได้แก่ ลุงจิตร เป็นผู้ริเริ่มและนำเสนอต่อที่ประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนและการช่วยกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เพราะเห็นว่าทรัพยากรป่าชายเลนเริ่มมีสภาพเสื่อมโทรม ชาวบ้านมีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อสร้างบ้านเรือนและทำบ่อเลี้ยงกุ้ง เมื่อสมาชิกของกลุ่มเห็นชอบถึงกฎระเบียบที่ลุงจิตรเสนอ จึงมีการกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการวางแนวทางปฏิบัติแก่ชาวบ้าน การดำเนินการแบ่งเป็น 2 แบบ ได้แก่ แบบเป็นทางการ คือการกำหนดร่วมกันของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เป็นลายลักษณ์อักษร มีการบังคับใช้และลงโทษ และแบบไม่เป็นทางการ คือการใช้การประนีประนอม ตามจารีตประเพณี อธิบายดังนี้

2.1 กฎระเบียบของชุมชนแบบเป็นทางการ

กฎระเบียบของชุมชนแบบเป็นทางการ มีลายลักษณ์อักษร ได้แก่ กฎระเบียบการตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชน คือ ห้ามตัดไม้ในเขตป่าชายเลน แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องทำตามระเบียบดังนี้

2.1.1 ต้องขออนุญาตขออนุญาตจากสมาชิกส่วนมากก่อน

2.1.2 ให้ตัดไม้ไปใช้ประโยชน์ได้ในครัวเรือน เท่านั้น ห้ามตัดเพื่อการค้าหรือวัตถุประสงค์อื่น

2.1.3 การตัดต้นไม้ในป่าชายเลนทุกครั้ง ตัดไม้แล้วต้องปลูกคืนด้วย เมื่อตัด 1 ต้น ต้องปลูกคืน 20 ต้น จะปลูกวันนั้นเลยก็ได้ หรือจะปลูกตอนทำกิจกรรมก็ได้

บทลงโทษของผู้ที่ทำผิดจะถูกควบคุมตัวนำส่งตำรวจ เพราะนอกจากจะเป็นการทำผิดกฎระเบียบของชุมชนแล้ว ยังเป็นการทำผิดต่อพระราชบัญญัติป่าไม้ โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่มีผู้ทำผิด ถ้าชาวบ้านมีความต้องการใช้ไม้จากป่าชายเลนจำนวนมาก ชาวบ้านจะมีการปลูกเองบริเวณพื้นที่ของตน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมี ดังนี้

ข้อตกลงร่วมกันของคนในหมู่บ้านคือการตัดไม้ป่าชายเลนไปใช้เมื่อตัด 1 ต้น ต้องปลูกคืน 20 ต้น จะตัดได้ต้องขอความเห็นชอบจากชาวบ้านส่วนใหญ่ก่อน เป็นกฎที่มีเขียนไว้ให้ทุกคนถือปฏิบัติ ลุงจิตรเป็นคนริเริ่ม จากการพูดคุยกันในกลุ่มอนุรักษ์ แรกเห็นว่าป่าชายเลนเหลือน้อย แล้วก็เสื่อมโทรมสกปรก แล้วย่นามาเสนอชาวบ้านเมื่อมีการประชุม ชาวบ้านก็เห็นด้วย ถือปฏิบัติ เพราะมีพวกคนนอกหมู่บ้านมาแอบลักตัดบ้าง ช่วยกันสอดส่องดูแล (พิชัย นิลสลับ 2554)

กฎระเบียบก็เหมือนที่อื่น ห้ามบุกรุกพื้นที่ป่าที่สงวนไว้ตามกฎหมาย ใครฝ่าฝืนก็จัดการไปตามกฎหมาย กฎระเบียบในชุมชนก็มีแค่เรื่องการตัดต้นไม้ในป่าชายเลนไปใช้ ถ้าตัดไปใช้ตัดไปได้ แต่ต้องเอาไปใช้เอง ห้ามเอาไปขาย แล้วตัดไปก็ต้องปลูกใช้คืนด้วย ลุงก็ไม่เคยทำผิดกฎ เพราะถ้าจะใช้ส่วนมากเอามาเผาถ่าน ปลูกไว้เองบริเวณบ้าน (สุณี หงส์ทอง 2554)

2.2 กฎระเบียบของชุมชนบ้านคลองลัดแบบไม่เป็นทางการ

กฎระเบียบของชุมชนแบบไม่เป็นทางการ คือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ใช้วิธีการประนีประนอม ตามจารีตประเพณี ซึ่งเมื่อมีการทำผิดเกิดขึ้นจะใช้วิธีนี้ก่อน ได้แก่ เรื่องการช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณป่าชายเลนไม่ทิ้งขยะ และสิ่งของเน่าเสียในบริเวณพื้นที่ป่า และให้ชาวบ้านทุกคนช่วยกันสังเกตพฤติกรรมของครัวเรือนอื่น หากพบเห็นมีครัวเรือนทิ้งขยะบริเวณป่าชายเลนให้แจ้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน การลงโทษจะใช้หลักการประนีประนอม พูดจาตักเตือน โดยหัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ คือลุงจิตร หากมีการปฏิบัติผิดซ้ำ จะทำการปรับเป็นจำนวนเงินตามสมควร โดยชาวบ้านบางครัวเรือนยังมีการทำผิดกฎระเบียบเรื่องนี้อยู่บ้าง เพราะถือความสะดวกในการดำเนินชีวิตของตนเป็นหลัก เมื่อมีชาวบ้านพบเห็น ผู้ใหญ่บ้านจะเข้าไปพูดคุยขอความร่วมมือและอธิบายให้เห็นผลของการทิ้งขยะ และสิ่งของเน่าเสียในป่าชายเลน ชาวบ้านจะเกิด

ความเข้าใจและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

มีการว่ากล่าวตักเตือน ในตอนแรกก่อน ถ้ารู้ที่บ้านไหนทิ้งขยะลงแม่น้ำ ลงทะเล หรือเข้าไปทิ้งขยะในป่าชายเลน ก็มีบ้างที่ชอบทิ้งขยะลงแม่น้ำ เพราะเห็นว่าสะดวก เป็นนิสัยง่าย แต่พอมีการตักเตือนกัน ก็เลิกทำไป อาจด้วยความอายของคนอื่น ถ้ายังมีการฝ่าฝืนทำอีกก็ต้องมีการปรับ ลงเป็นตัวแทนว่ากล่าวตักเตือนเอง บางครั้งก็ให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนตักเตือน (สมจิตร แก้วกาญ 2554)

มีกฎหมายเรื่องป่าชายเลนอยู่แล้ว เรารู้ว่าพื้นที่ป่าชายเลนเป็นป่าสงวน ก็ไม่ค่อยมีคนทำผิดกันเท่าไร ถ้าเขาจะใช้ไม้กันเยอะ ก็มักจะปลูกเอง มีบ้านที่เขาปลูกป่าชายเลนไว้ตัดขายเพื่อเผาถ่าน เขาก็ปลูกที่พื้นที่ดินตัวเอง ไม่ได้รื้อกล้าเขตหลวง ในหมู่บ้านก็ไม่ค่อยเกิดปัญหาเรื่องนี้ (วิไลลักษณ์ สุขโต 2554)

นอกจากกฎระเบียบของชุมชนที่มีการควบคุมและบังคับใช้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน ชาวบ้านต้องมีการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ได้แก่ มาตรการการควบคุมเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ควบคุมการทำบ่อเลี้ยงกุ้ง การตัดไม้เพื่อใช้ประโยชน์ ด้วยข้อกำหนดและกฎหมาย รักษาสภาพภูมิประเทศและลักษณะดินของป่าและร่องน้ำให้อยู่ในสภาพธรรมชาติ รักษาแบบแผนทางด้านเวลาและด้านกายภาพของความเต็มของน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน รักษาแบบแผนธรรมชาติและวงจรการขึ้นลงของกระแสน้ำ และการไหลของน้ำ จี๊ดออกสู่ทะเลให้คงอยู่ตลอดไป รักษาความสมดุล ทางธรรมชาติระหว่างการงอก การกัดเซาะ และการตกตะกอน เป็นกฎหมายของประเทศที่ชาวบ้านทุกคนถือปฏิบัติ

3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษาการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่าชาวบ้านคลองลัดมีการดำเนินการด้านการอนุรักษ์โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การดำเนินงานของภาครัฐ การดำเนินงานของภาคประชาชน โครงการด้านการอนุรักษ์ อธิบายได้ดังนี้

3.1 การดำเนินของภาครัฐ

จากการศึกษาพบว่าหน่วยงานของภาครัฐที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด ได้แก่ เทศบาลตำบลบางตะบูน มีนโยบายในการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดย

จัดทำประชาคมในทุกหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ป่าชายเลน กระบวนการในการเชิญชวนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนกับองค์การบริหารส่วนตำบลได้แก่ การจัดอบรมให้ความรู้ เรื่องความสำคัญของป่าชายเลน ประโยชน์ของป่าชายเลน สภาพการพัฒนาพื้นที่ชายเลน และผลกระทบของป่าชายเลนที่เกิดจากการกระทำของชาวบ้าน การจัดกิจกรรมและรณรงค์การปลูกป่าชายเลนในพื้นที่บ้านคลองลัดให้ชาวบ้านและนักเรียนในพื้นที่ร่วมกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ และวันสิ่งแวดล้อมโลก ส่งเสริมความรู้ ทักษะ การเป็นวิทยากรแก่ชาวบ้านด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน ทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลแก่คณะศึกษาดูงานที่มาเยี่ยมชม มีการจัดสถานที่ป่าชายเลนสำหรับสถาบันการศึกษาให้เข้ามาศึกษาดูงาน ได้แก่ พื้นที่บริเวณ โรงเรียนบางตะบูนวิทยาเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับการดำเนินของภาครัฐในการอนุรักษ์ป่าชายเลน มีดังนี้

เทศบาลก็สนับสนุนในการจัดโครงการต่างที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อให้ป่าชายเลนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน เป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งนอกเหนืออาชีพประมงเป็นหลัก มีการจัดให้ชาวบ้านไปศึกษาดูงานตามงานต่างๆที่มีหลายๆชุมชนมาเข้าร่วม เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ ตอนนี้ได้เข้ามาว่า อบต.มีโครงการทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติริมทะเลเชื่อมกับเส้นทางเดิมที่มีอยู่หลังโรงเรียนบางตะบูนวิทยา ก็จะทำให้บ้านคลองลัดมีแหล่งท่องเที่ยวชม ป่าชายเลนที่สวยงาม (จิรนาฏ สงวนทรัพย์ 2554)

หน่วยงานท้องถิ่น มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ทั้งป่าชายเลน สัตว์น้ำ มีกิจกรรมให้ร่วมกันปลูกป่าชายเลน ในโอกาสสำคัญต่างๆ ได้แก่ วันพ่อ วันแม่ หรือกิจกรรมทำความสะอาดชายฝั่งที่ติดป่าชายเลน และแม่น้ำ (พิชัย นิลสลับ 2554)

ภาครัฐ ได้แก่เทศบาลตำบลบางตะบูน ได้จัดให้มีการอบรมให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์ของป่าชายเลน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนชาวบ้านทั้งหมด พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าชายเลน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2540-2545 ธุรกิจการเลี้ยงกุ้งได้รับความนิยมและมีผลกำไรในการเลี้ยงสูงทำให้ชาวบ้านทั้งในคลองลัดและคนอื่นนอกพื้นที่เข้ามาประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งมากมาย ทำให้

เกิดการบุกรุกทำลายป่าชายเลนอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้สภาพป่าชายเลนของบ้านคลองลัดมีสภาพเสื่อมโทรม สัตว์น้ำที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลงและการประกอบอาชีพประมงได้รับผลกระทบ เนื่องจากปริมาณสัตว์น้ำตามธรรมชาติขาดแคลน ทำให้ชาวบ้านคลองลัดขาดรายได้ เกิดการว่างงานสูง เนื่องจากพื้นฐานเดิมของชาวบ้านประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก

3.2 การดำเนินงานของภาคประชาชน

การศึกษาการดำเนินงานของภาคประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนพบว่าชาวบ้านหลายคนตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรป่าชายเลน ได้มีการรวมตัวกันอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าชายเลน เกิดศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร ป่าชายเลน ดังนี้

3.2.1 ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา

จากการศึกษาศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา พบว่า ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา เป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการอนุรักษ์ พ.ศ. 2532 ได้มีการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนขึ้นภายในโรงเรียนบางตะบูนวิทยา และเริ่มเปิดให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปมากขึ้น ปัจจุบันทางศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน จัดเป็นสถานที่สำหรับการอนุรักษ์และศึกษาสิ่งแวดล้อมด้านป่าชายเลน พร้อมทั้งเปิดให้บริการให้ความรู้แก่นักเรียนนักศึกษา รวมทั้งประชาชนภายในและภายนอกชุมชนในลักษณะของการจัดกิจกรรม เพื่อรองรับนักเรียนนักศึกษาตลอดจนประชาชนทั่วไปที่สนใจด้านป่าชายเลน ลักษณะของกิจกรรมเช่นการเดินชมสภาพป่าชายเลน การรับฟังบรรยายเรื่องป่าชายเลน การสาธิตภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องของหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน นักเรียนที่ทำหน้าที่มัคคุเทศก์น้อยและชาวบ้านเกี่ยวกับกิจกรรมของศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา มีดังนี้

สะพานศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนที่นี่ใช้เวลาเดินชมประมาณ 30-45 นาทีครับ มีต้นไม้ลักษณะการแตกกิ่งก้านสาขาของรากอันแปลกประหลาดที่หาชมได้ยากมากจาก ป่าชายเลนในพื้นที่อื่นๆ เช่น ต้นโกงกาง รากโค้งลงดิน ส่วนต้นแสม ให้สังเกตว่าจะมีรากแหลมๆ แทงขึ้นบนอากาศ และต้นตะบูน ก็เป็นต้นไม้ที่ขึ้นในป่าชายเลนที่เรา นำเปลือกมาต้มให้ได้สีน้ำตาล แล้วนำผ้ามาดย้อมให้เป็นลวดลายเป็นผลิตภัณฑ์ไอทีของโรงเรียน ผืนละ 20 บาท เท่านั้นละ (ธีรวัฒน์ วิเชียรฉาย 2554)

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนประจำตำบล จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ม.1 ถึง ม.6 มีนักเรียน ร้อยกว่าคน ด้านหลังโรงเรียนเป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่ยังมีสภาพอุดมสมบูรณ์ ไม่น้อยกว่า 30 ไร่ จัดตั้งเป็นศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา มีผู้สนใจจากสถาบันต่างๆ เข้าเยี่ยมชมศึกษาหาความรู้ในศูนย์จำนวนมาก โดยเฉพาะปีนี้ ทราบมาว่า มีผู้มาเยี่ยมชมทั้ง 365 วัน มัคคุเทศก์น้อยปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นอย่างดี สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน ป่าชายเลน และชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนรอบๆ โรงเรียน (พิชัย นิลสลัก 2554)

ด้วยปัญหาที่ป่าชายเลนถูกเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากการทำนาเกลือ และการใช้พื้นที่ป่าชายเลนในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็ว การให้ความรู้แก่เยาวชนนับเป็นหนทางหนึ่งในกระบวนการแก้ปัญหา การเรียนรู้จากสภาพจริง เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มนักเรียนที่เป็นวิทยากรจากศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน เจ้าของสถานที่ถ่ายทอดประสบการณ์ ป่าชายเลนถูกทำลายโดยคนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นคนบำรุงรักษาจึงต้องเป็นคนในท้องถิ่น เมื่อปี 2519 ประเทศไทยมีผืนป่าชายเลนมากกว่าสองแสนไร่ มาถึง ปี 2522 เหลือแค่สองหมื่นกว่าไร่ โดยส่วนใหญ่มีการตัดไม้โกงกางไปเผาเป็นถ่าน การร่วมด้วยช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรจึงเป็นเรื่องสำคัญของคนในชุมชน เพราะถือได้ว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่มีผืนป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ ระบบนิเวศป่าชายเลนที่แสนอุดมสมบูรณ์ของโรงเรียนบางตะบูนวิทยา ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางบรรยากาศธรรมชาติสวยงาม กว่า 20 ไร่ จึงเป็นสถานที่ศึกษาแบบ "ห้องเรียนธรรมชาติ" ที่นำมาเล่าเรียนที่สดในประเทศไทยถือว่าได้ ล่าสุด ก็เพิ่งได้รับรางวัลโรงเรียนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดีที่สุดในประเทศไทยให้ ทั้งครูและนักเรียนหน้าบานด้วยความภาคภูมิใจไปตามๆ กัน (ชมภูนุช ประเสริฐจิตร 2554)

ปัจจุบันศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนประสบปัญหาในเรื่องบุคลากรที่มีน้อยจึงต้องมีการฝึกอบรมเด็กนักเรียนเพื่อให้มีทักษะในการเป็นมัคคุเทศก์แก้ปัญหาที่พบคือ เมื่อมัคคุเทศก์เหล่านั้น สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ทางโรงเรียนต้องคัดเลือกเด็กรุ่นใหม่มาทำหน้าที่ทดแทน เด็กนักเรียนบางคนมีความสามารถแต่ผู้ปกครองไม่ต้องการมาทำหน้าที่มัคคุเทศก์เพราะต้องทำงานวันหยุด ผู้ปกครองต้องการให้ช่วยประกอบอาชีพทำประมงซึ่งมีรายได้มากกว่า จึงทำให้นักเรียนมัคคุเทศก์ตกอยู่ในความรับผิดชอบของอาจารย์ผู้ดูแลศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน รวมทั้งการเชิญวิทยากรภายในชุมชน มาให้ความรู้แก่ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชม ถึงอย่างไรทางศูนย์ได้รับการสนับสนุน และมีผลตอบรับกลับมามีอย่างดี ทำให้นักอนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา เป็นที่รู้จักและมีบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานถึงระบบนิเวศป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก อย่างสม่ำเสมอ สำหรับแนวทางการพัฒนาศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนในอนาคต ได้มีการจัดทำโครงการใช้คอมพิวเตอร์เป็นสื่อกลางในการเรียนการสอน

จากครูผู้แต็กนักเรียน จากนักเรียนผู้แต็กนักเรียนด้วยกันเอง และจากนักเรียนผู้บุคคลภายนอก โดยมีแผนการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน(Blended Learning) เรื่องป่าชายเลนผ่านทางเว็บไซต์ที่ทางโรงเรียนได้ร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ คือ www.mangrove.bopp.go.thซึ่งขณะนี้กำลังจัดทำเว็บไซต์อยู่

3.2.2 กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด

จากการศึกษากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด พบว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนให้คงอยู่ เพื่อการใช้ประโยชน์ต่อไปอย่างยาวนานของชุมชน บทบาทของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการดำเนินงานที่ผ่านมาของกลุ่มต่อชุมชน คือทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ พูดคุยทุกเวทีที่มีโอกาส เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านคลองลัด เช่น การประชุมหมู่บ้านประจำเดือน ลุงจิตร หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน จะเข้าร่วมประชุม และจะมีประเด็นข่าวสารเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งพูดคุยร่วมกับชาวบ้าน ตลอดจนงานเทศกาลต่างๆ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างจิตสำนึก และสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ให้ความรู้ในเรื่องประโยชน์ของป่าชายเลนและผลกระทบจากการทำลายป่าชายเลน ลุงจิตรเคยเข้าฝึกอบรม เดินทางไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านการอนุรักษ์กับชุมชนอื่นๆ ที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน โดยการจัดตั้งเป็นเครือข่ายชุมชนที่มีพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ ชุมชนบางยี่สาร ชุมชนคลองโคน ชุมชนบางขุนไทร ชุมชนแหลมผักเบี้ย โดยมีการประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งร่วมวางแผนแก้ปัญหาหารือกัน สามารถนำประสบการณ์ของแต่ละชุมชนมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบ้านคลองลัด เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ทางกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ได้ขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมการอนุรักษ์ต่างๆในชุมชน

ผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน คือ ลุงจิตร แก้วกาญจน์ แกเป็นคนชักชวนคนในหมู่บ้านเข้าร่วมกลุ่ม เพราะป่าชายเลนเริ่มเสื่อมโทรมลง คนบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำบ่อกุ้ง และสร้างที่อยู่อาศัยมากขึ้น แกชักชวนคนในกลุ่มอนุรักษ์ร่วมเดินทางไปกับแก ไปฟังสัมมนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน และแกคอยเสนอโครงการต่างๆ (สมคิด สว่างอารมณ์ 2554)

โครงการที่เข้าร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์มีหลายโครงการด้วยกัน เช่น โครงการทำความสะอาดพื้นที่ป่าชายเลน โครงการโปงพางผักขะ โครงการเยาวชนพิทักษ์ป่าชายเลน โครงการการ

จัดการนำชุมชนวัดอุปประสงค์ของการจัดโครงการหรือจัดกิจกรรมเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความรู้ความเข้าใจ มีภาวะผู้นำ มีการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ทำให้ชุมชนมีกำลังเข้มแข็งขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (สมจิตร แก้วกาญ 2554)

ได้เป็นสมาชิกในกลุ่มอนุรักษ์เพราะการชักชวนของลุงจิตร เห็นความสำคัญของป่าชายเลน และเห็นว่าป่าชายเลนกำลังเสื่อมโทรม ได้ติดตามลุงจิตรไปฟังบรรยายให้ความรู้เรื่องป่าชายเลนที่ชุมชนอื่น ที่อื่นเขาตื่นตัวกันมากเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านเรายังเฉยๆ ได้เข้ามาทำกิจกรรมก็ดี ได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจากคนบ้านอื่น ได้รู้จักคนที่อื่นเพิ่ม มีอะไรก็ปรึกษาหารือกันได้ ที่เคยไปเข้าประชุมร่วมก็มีที่บางขุนไทร คลองโคน แหยมผักเบี้ย (วิไลลักษณ์ สุขโต 2554)

3.3 โครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

จากการศึกษาโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด พบว่ามีโครงการที่สำคัญ ได้แก่ โครงการโพงพางคักขะ โครงการแนวทางการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนโดยประชาชนมีส่วนร่วม และโครงการอื่นๆ อธิบายได้ดังนี้

3.3.1 โครงการโพงพางคักขะ

จากการศึกษาโครงการโพงพางคักขะของบ้านคลองลัด พบว่า ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลบางตะบูนออกซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล มีสภาพชายฝั่งเป็นหาดโคลนเกือบทั้งหมด และมีแม่น้ำสายหลักคือแม่น้ำบางตะบูน ซึ่งไหลจากต้นแม่น้ำในเขตอำเภอแก่งกระจานลงสู่อ่าวไทยบริเวณปากอ่าวบางตะบูน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเช่น การลอยอวนปู อวนปลา อวนกุ้ง การเลี้ยงหอยแครง หอยแมลงภู่ การเลี้ยงกุ้ง เป็นต้น จากการที่ที่ตั้งของบ้านคลองลัดอยู่บริเวณปลายน้ำ จึงเป็นพื้นที่รองรับขยะที่ไหลมาจากพื้นที่ต้นน้ำ จากอำเภอแก่งกระจาน ประกอบกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่ยังทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง และพื้นที่สาธารณะ จึงทำให้เกิดปัญหาการสะสมของขยะ บริเวณชายฝั่งและได้นำเป็นจำนวนมาก ขยะเหล่านั้นนอกจากส่งผลต่อคุณภาพของน้ำในแหล่งน้ำนั้นๆ แล้ว ยังส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพประมงแก่ชุมชน ทำให้จับสัตว์น้ำและได้ผลผลิตลดน้อยลงชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองลัดเล็งเห็นปัญหาดังกล่าวและได้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาล้างแ่งล่อม จึงได้เกิดการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกจิตสำนึก

ของคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม บริเวณแม่น้ำลำคลองรวมทั้งเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีและเหมาะสม คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

กลุ่มโพงพางดั๊กขะมีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวประมงที่ใช้โพงพาง เป็นเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำมีลักษณะเป็นตาข่ายแนวยาวและปลายเป็นรูปทรงกระบอก ผูกตรึงกับเสาขวางกลางลำน้ำเพื่อดักจับสัตว์น้ำนอกจากสัตว์น้ำจะมาติดโพงพางแล้ว ยังมีขยะที่ถูกพัดพามาจากน้ำติดมาด้วยจำนวนมากซึ่งในอดีตผู้ประกอบการอาชีพโพงพางจะคัดเลือกเฉพาะสัตว์น้ำที่จะนำไปขายเท่านั้น ส่วนขยะที่ติดมากับโพงพางก็จะทิ้งลงสู่แม่น้ำบางตะบูนตามเดิม แต่เมื่อมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มแล้ว จึงมีแนวคิดว่า ควรใช้โพงพางให้เป็นประโยชน์ในการช่วยดั๊กขะที่ลอยมากับน้ำด้วย จึงได้ริเริ่มในการใช้โพงพางดั๊กขะมาตั้งแต่เดือนเมษายน 2549 เป็นต้นมา กลุ่มโพงพางดั๊กขะมีสมาชิกทั้งสิ้น 35 คน สมาชิกแต่ละคนจะเก็บรวบรวมขยะที่ติดมากับโพงพางใส่ลงในถุงดำที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดไว้ให้ โดยจะทำการจดบันทึกปริมาณน้ำหนักรวบรวมขยะที่เก็บได้ในแต่ละครั้งลงในสมุดบันทึกที่องค์การบริหารส่วนตำบลจัดทำให้ และนำถุงขยะที่เก็บได้มาตั้งไว้บริเวณท่าน้ำเพื่อให้เทศบาลเก็บไปกำจัดอีกต่อหนึ่ง โดยทางกลุ่มได้กำหนดให้มีการประชุมเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอทุกเดือนในวันขึ้น หรือแรม 8 ค่ำ เพื่อรายงานผลปริมาณขยะที่เก็บได้ในแต่ละวันต่อที่ประชุม ซึ่ง องค์การบริหารส่วนตำบลบางตะบูน ได้รวบรวมข้อมูล ปริมาณขยะที่จะเก็บได้เป็นรายเดือนเพื่อติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้วย ผลจากการดำเนินงานของกลุ่มโพงพางดั๊กขะที่เริ่มดำเนินการดักเก็บขยะจากแม่น้ำลำคลองมาตั้งแต่เดือนเมษายน 2549 พบว่าในปีดังกล่าวสามารถเก็บขยะขึ้นได้ทั้งหมดประมาณ 3 ตัน ส่วนในปีถัดมาคือปี พ.ศ. 2550 ถึง 2553 มีปริมาณขยะที่เก็บได้ประมาณปีละ 4.1 – 5.5 ตัน (จิรนาฏ สงวนทรัพย์ 2554)

ทุกปีซึ่งนอกจากกลุ่มโพงพางดั๊กขะนี้จะดำเนินการเก็บขยะตามปกติทุกวันแล้ว ยังได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดกิจกรรมรณรงค์เก็บขยะตามแม่น้ำลำคลองในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม และ 5 ธันวาคม วันอนุรักษ์แม่น้ำเพชร วันสิ่งแวดล้อมโลก เป็นต้น รวมทั้งได้จัดกิจกรรม Big Cleaning Day ในแม่น้ำลำคลองเดือนวันเดือน

โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางตะบูน เป็นผู้สนับสนุนอาหารกลางวัน และอาหารว่างแก่สมาชิกกลุ่มโพงพางดัชชะที่มาร่วมกิจกรรม

3.3.2 โครงการแนวทางการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนโดยประชาชนมีส่วนร่วม

จากการศึกษาโครงการแนวทางการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน โดยประชาชนมีส่วนร่วมบ้านคลองลัด พบว่าเป็นการดำเนินงานโดยสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน เกิดขึ้นเนื่องจากป่าชายเลนในประเทศไทยมีสภาพแตกต่างกันทั้งในด้านพืชพรรณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ลักษณะสังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ จึงมีสภาพปัญหาแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ แนวทางการแก้ปัญหาจึงแตกต่างกัน โดยบางพื้นที่ป่าชายเลนมีสภาพเป็นป่าและมีการใช้ประโยชน์โดยชุมชน บางพื้นที่ป่าชายเลนบางส่วนถูกบุกรุกเพื่อใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานานยากแก่การแก้ปัญหาให้ราษฎรออกจากพื้นที่ จึงต้องหาแนวทางดำเนินการในแต่ละพื้นที่เป็นการเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่นๆ อีก เช่นป่าชายเลนบริเวณอ่าวไทย ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ที่เอกชนมีเอกสารสิทธิ์ครอบครอง ขณะนี้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพที่เคยใช้ประโยชน์ตามธรรมชาติ เช่นปลูกป่าชายเลนนำไปขายให้กับนายทุน เนื่องจากผลตอบแทนการปลูกป่าได้ไม่คุ้มทุน ตลอดจนการเลี้ยงกุ้งประสบปัญหาขาดทุน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการกัดเซาะจากชายฝั่งเข้ามาในพื้นที่เป็นระยะทางหลายกิโลเมตร คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน โดยส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน ได้จัดทำโครงการแนวทางการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน โดยประชาชนมีส่วนร่วม พื้นที่ชุ่มน้ำป่าแม่น้ำบางตะบูน และดำเนินการแล้วตั้งแต่ปีงบประมาณ 2547 ที่ผ่านมามีการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ข้าราชการและราษฎรในพื้นที่บ้านคลองลัด ตลอดจนสำรวจข้อมูลทรัพยากรและสภาพเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ และร่วมวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกันของข้าราชการและราษฎรในพื้นที่บ้านคลองลัด ที่เป็นไปในรูปของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนให้คงความอุดมสมบูรณ์ ส่งเสริมให้ประชาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนอย่างยั่งยืน เสริมสร้างความตระหนักของประชาชนและชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายการดูแลรักษาป่าชายเลนส่งเสริมการเรียนรู้

และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนแก่ชุมชน โรงเรียน องค์การส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการ
อื่น ๆ (จีรนาฏ สงวนทรัพย์ 2554)

ชาวบ้านมีการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ เช่น การฟัง สาธิตการจัดการทรัพยากรป่า
ชายเลน การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน การเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนส่งเสริมให้
ประชาชนที่มีเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่ที่สภาพเป็นป่าชายเลน ให้ร่วมให้การใช้ประโยชน์ที่ดิน
ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง (สมคิด สว่างอารมณ์
2554)

3.3.3. โครงการอนุรักษ์อื่นๆ

จากการศึกษาโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนอื่นๆของบ้านคลอง
ลัด ได้แก่ โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชุมชนมีการเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำในแม่น้ำบางตะบูน
โดยเฉพาะปูม้า เพื่อให้ชุมชนได้มีสัตว์น้ำให้จับอย่างต่อเนื่องและสร้างรายได้แก่ชาวบ้าน จึงมีการ
จัดกลุ่มอนุรักษ์และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำโดยการสนับสนุนกระชังและอาหารสัตว์น้ำจากเทศบาลตำบล
ชาวบ้านมีการดูแลกระชังของชุมชนและบริหารจัดการโครงการด้วยการแบ่งหน้าที่ภายในกลุ่ม ทำ
ให้สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนได้ โครงการบางตะบูนเมื่อนำอยู่ชุมชนน่าอยู่ เป็นโครงการ
ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเมืองโดยมีชาวบ้านชุมชนบ้านคลองลัด เข้าร่วม
เป็นพลังขับเคลื่อนในการวางแผนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กิจกรรมสัญจรณรงค์
ความสะอาดซึ่งหมุนเวียนไปทุกชุมชน กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในวันสำคัญ กิจกรรมประเพณี
การส่งเสริมอาชีพและรายได้ นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลให้เข้าร่วม
การประชุมอบรม ศึกษาดูงานยังหน่วยงานภายนอกชุมชนที่มีการดำเนินการเรื่องเมื่อนำอยู่
โครงการพัฒนาพื้นที่ริมชายฝั่งทะเล เทศบาลมีแผนที่จะดำเนินการก่อสร้างลานริมน้ำสำหรับการทำ
กิจกรรมต่าง ๆ ลานอเนกประสงค์ พิพิธภัณฑ์ ลานป่าชายเลน และทางเดิน ร้านค้า บริเวณปากอ่าว
บางตะบูน ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของชุมชนบ้านคลองลัด เนื่องจากบริเวณของชุมชนบ้านคลองลัด มี
ทัศนียภาพที่สวยงาม และเป็นสถานที่ที่ใช้จัดกิจกรรมหลากหลาย เช่น การแข่งขันเรือยาวประเพณี
สงกรานต์ เทศกาลกินหอย ดังนั้นหน่วยงานของรัฐจึงมีแนวคิดในการพัฒนาริมฝั่งทะเล เพื่อ
กิจกรรมสาธารณะประโยชน์ และศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวเพื่อเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและแหล่ง
ท่องเที่ยวของประชาชน

4. การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน

จากการศึกษาการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่าบ้านคลองลัด มีการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม และบทบาทของศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนในการส่งเสริมสนับสนุน ดังนี้

4.1 การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่า บ้านคลองลัดมีการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน 2 วิธี คือ การปลูกป่าชายเลน และการฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม สามารถอธิบายได้ ดังนี้

4.1.1 การปลูกป่าชายเลน

จากการศึกษาการปลูกป่าชายเลนบ้านคลองลัด พบว่าชาวบ้านมีการจัดกิจกรรมการปลูกป่าและปรับปรุงสภาพป่าชายเลนในโอกาสต่างๆ เนื่องจากชาวบ้านเห็นการสูญเสียป่าชายเลนและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีพของชุมชน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

ชาวบ้านคลองลัดมีส่วนร่วมในโครงการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน เช่น กิจกรรมปลูกเสริมและปรับปรุงสภาพป่าชายเลน 1,450 ไร่ จากการสนับสนุนของสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 (เพชรบุรี) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยพัฒนาเพิ่มชนิดพันธุ์ไม้เข้าไปในป่าแสมเดิมเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์และ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ไม้ ทั้งที่ หมู่ 3 หมู่ 4 ต.ปากทะเล หมู่ 2 หมู่ 6 หมู่ 8 หมู่ 10 ต.บางขุนไทร หมู่ 1 หมู่ 7 หมู่ 8 หมู่ 9 ต.บ้านแหลม หมู่ 3 หมู่ 5 ต.บางตะนูนออก อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี กิจกรรมจัดทำและดูแลเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์สัตว์น้ำ ชาวบ้านดูแลพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ มีอาสาสมัครของชุมชนเป็นชุดปฏิบัติการออกไปตรวจสอบควบคุมดูแล ทั้งทางเรือและรถยนต์ เพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าชายเลน กิจกรรมจัดหาและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ทำการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำได้แก่ปูทะเลและหอยแครงในพื้นที่ป่าชายเลนร่วมกับสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 (เพชรบุรี) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อเพิ่มปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นการเพิ่มอาชีพและรายได้ ชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่มฟื้นฟู จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม ตั้งแต่เริ่มต้นของการฟื้นฟู เช่น ตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน กิจกรรม การแบ่งหน้าที่กันทำงานในกลุ่ม การกำหนดวันทำกิจกรรม และการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน (สมคิด สว่างอารมณ์ 2554)

การปลูกป่าชายเลนเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลจึงเป็นการนำเอาพันธุ์ไม้ป่าชายเลนมาดำเนินการปลูกให้สอดคล้องกับระบบนิเวศของพื้นที่เพื่อพัฒนาป่าชายเลนให้มีสภาพสมบูรณ์ อำนวยผลประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ การสังเกตและศึกษาถึงปัจจัยแวดล้อมและสังคมพืชที่อยู่ในบริเวณที่จะทำการปลูกจะช่วยให้ผู้ปลูกสามารถดำเนินการไปได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2533 และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2534 ไม่ควรปลูกพันธุ์ไม้ชนิดที่ไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่หรือปลูกแล้วไม่มั่นใจเนื่องจากไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับไม้ชนิดนั้นมาก่อนจะทำให้มีอัตราการเสี่ยงต่อการตายสูงการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจในพื้นที่ที่ปัญหาก่อนที่จะดำเนินการในพื้นที่กว้างใหญ่จะช่วยประหยัดงบประมาณและทำให้การปลูกเป็นไปอย่างได้ผลต้องตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมให้มีการปลูกป่าชายเลนเพื่อพัฒนาระบบนิเวศชายฝั่งเพื่อความมั่นคงของชาติต่อไป และเมื่อปลูกแล้วจะต้องคอยตรวจสอบดูแลรักษาให้คงไว้ซึ่งสภาพป่าที่สมบูรณ์ และส่งเสริมให้ชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาตามแนวทางแลกรูระเบียบต่างๆ ที่รัฐกำหนดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชน บนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนยั่งยืนตลอดไป (ชมภูนุช ประเสริฐจิตรี 2554)

4.1.2 การฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม

จากการศึกษาการฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม พบว่าชาวบ้านคลองลัดนำองค์ความรู้ดั้งเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เช่น คนในชุมชนไม่ทำลายป่าชายเลน เพราะชุมชนถือว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย เป็นแหล่งหาอาหารและสมุนไพร เป็นแหล่งวางไข่และอนุบาลสัตว์น้ำตัวอ่อน เป็นแหล่งป้องกันอุบัติภัยทางธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากนั้นการใช้เครื่องมือท้องถิ่นในการทำการประมง ซึ่งเป็นอุปกรณ์ประมงที่ไม่มีอำนาจในการทำลายสูง ซึ่งเป็นระบบการจัดการตามแนวทางของชุมชน ซึ่งช่วยให้ทรัพยากรมีโอกาสในการฟื้นตัวขึ้นมา

บ้านคลองลัดเป็นชุมชนในตำบลบางตะบูนออก ซึ่งตำบลบางตะบูนออกเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความสำคัญมาแต่โบราณ ตำบลบางตะบูน ตั้งชื่อตามต้นไม้ชายเลน ชนิดหนึ่ง ชื่อต้นตะบูน ต้นตะบูนเป็นพันธุ์ไม้ยืนต้น ลักษณะ โคนต้นมีรากแผ่ออกเป็นพูพอน พูพอนคือรากที่ยื่นขนาดใหญ่ ที่ยื่นออกนอกลำต้นทางโคนของต้นไม้ ผลมีขนาดและรูปร่างคล้ายมะตูม เมื่อผลแห้งจะแตกออกมีเมล็ด ขนาดใหญ่อยู่ภายใน ลักษณะใบเรียวยาวเล็กมีจำนวน

มาก แหล่งที่พบ พบอยู่ตามริมฝั่งทะเลหรือที่มีน้ำทะเลท่วมถึง พบขึ้นอยู่ทางป่าดงในถัดจากโคงทางเข้าไปซึ่งเป็นเขตตะบูน และโปรง ตะบูนเป็นพืชน้ำเค็ม ชาวบ้านในบริเวณ ที่มีต้นตะบูนขึ้นจะนำต้นตะบูนมาใช้ประโยชน์ ตามความรู้ที่เคยมีสะสมกันมาตั้งแต่ครั้งอดีต เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมา ชาวบ้านจะนำต้นตะบูนที่แก่ได้ขนาดแล้วนำมาเผาทำเป็นถ่าน จะได้ถ่านที่มีคุณภาพดี ปริมาณก็เ้าค่า เพื่อใช้ในประกอบอาหารและเพื่อจำหน่าย ซึ่งจะได้ราคาที่ดีรวมทั้งเป็นที่นิยมของท้องตลาดเนื่องจากความร้อนที่ได้จากถ่านไม้ตะบูนให้ความร้อนที่ดีและแรงมากกว่าไม้อื่น ๆ ส่วนผลของต้นตะบูนนั้นเมื่อแก่จัดชาวบ้านจะโดยจะให้สื่อน้ำตาลเปลือกไม้สื่อนหรือเข้มข้นแล้วแต่ความแก่ของผลตะบูน ซึ่งเป็นสัจจากธรรมชาติสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่นนั้น เป็นการแสดงถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (สมจิตร แก้วกาญ 2554)

ด้วยวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับป่าชายเลน และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ที่สั่งสมมา ยาวนาน ทำให้ชาวบ้านคลอเคล้าเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ยินดีเข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูต่างๆ เช่น กิจกรรมปลูกป่าชายเลนในโอกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา 5 ธันวาคม 12 สิงหาคม วันสิ่งแวดล้อมโลก และกิจกรรมปลูกป่าร่วมกับองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เดินทางเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน นอกจากนี้ผู้นำและกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ยังมีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สร้างจิตสำนึกและการเสริมสร้างแรงจูงใจต่างๆ ให้กับชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศและความสำคัญของป่าชายเลน และทำให้ชาวบ้านทราบว่าตนเองเป็นผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์จากการฟื้นฟู ได้แก่ ป่าชายเลนจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ชาวบ้านก็สามารถประกอบอาชีพอื่นที่เป็นรายได้นอกเหนือจากอาชีพประมง เช่น การแปรรูปอาหารทะเล การทำโฮมสเตย์ที่พัก การนำเที่ยวทางน้ำ เป็นต้น ป่าชายเลนเป็นแหล่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นแหล่งไม้ใช้สอยในอนาคต เช่น การปลูกต้นจากวันนี้เพื่อให้ชุมชนทำการเก็บเกี่ยวใบจากในวันข้างหน้า เพื่อการทำด้ายจากไผ่หลังคาบ้าน การปลูกต้นโคงทาง เพื่อใช้ไม้เป็นไม้ค้ำโรงเรือน หรือเผาถ่าน เป็นต้น เป็นการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนและความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับป่าชายเลนที่มีมาในครั้งอดีต เพื่อให้ชาวบ้านเกิดตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าชายเลน

เวลาที่มีการรวมตัวงานไหนเกิดขึ้นในชุมชน ก็จะใช้เวลานั้น เป็นที่กระจายเสียงข้อมูล ข่าวสาร ให้ชาวบ้านรับรู้ทั่วกันว่าตอนนี้หมู่บ้านของเรา จะมีกิจกรรมพื้นฟูอะไร ก็พวก ปลุกป่าชายเลนโอกาสวันสำคัญต่างๆ มีที่จัดประจำปี ก็มีวันพ่อ วันแม่ วันสิ่งแวดล้อมโลก ให้ชาวบ้านที่มีเวลาว่างมาเข้าร่วม ก็จะพูดถึงประโยชน์ของป่าชายเลนตลอด ชาวบ้าน จะมารวมตัวกัน ก็ ตอนประชุมประจำเดือน มีงานประจำปีที่วัด (สมจิตร์ แก้วกาญ 2554)

4.2 บทบาทของศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน

จากการศึกษาการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด พบว่าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ แก่ชุมชนในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อให้ชาวบ้านมีการนำประสบการณ์เหล่านั้นมาทำงานในท้องถิ่นของตนเอง เช่น การฝึกอบรมและหาประสบการณ์ใหม่ๆ ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการและขาด การศึกษาดูงานต่างๆ และรวมไปถึงการให้ข้อมูลทางด้านการวิจัยและทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาผสมผสานกับการทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยชุมชนเช่น ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะโลกร้อน เพื่อที่ชุมชนจะได้วางแผนและติดตามการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าชายเลนได้อย่างเหมาะสมในอนาคต คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

ทางศูนย์มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านอยู่เรื่อยๆ โดยให้ชาวบ้านที่สมัครใจเข้าร่วมฟังบรรยาย หรือเยาวชนอาสาสมัคร มีสาธิตการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกับชุมชน พัฒนาการด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน เห็นคุณค่า การจัดกิจกรรมศึกษาดูงานในพื้นที่อื่น ก็มีการส่งอาสาสมัครไป บางครั้งก็เป็นสมาชิกในกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ไปดูว่าชุมชนอื่นๆมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างไร ถ้าแนวทางไหนดีก็นำมาปรับใช้กับชุมชนเราได้ (เจ้าหน้าที่สถานีป่าชายเลน 2554)

ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

จากการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูน อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น 4 ข้อ คือ การขาดแคลนงบประมาณ ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน และขาดผู้นำที่มีศักยภาพ อธิบายได้ ดังนี้

1. การขาดแคลนงบประมาณ

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ในเรื่องของงบประมาณ เนื่องจากโครงการที่ชาวบ้านจัดขึ้นต้องผ่านการเห็นชอบจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องใช้เวลาในการพิจารณาค่อนข้างนาน งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนก่อนลำดับต้นๆจะเป็นงบประมาณด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆอีกทั้งงบประมาณที่ได้รับมายังไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรม เนื่องจากมีการจัดกิจกรรมหลายครั้ง ทำให้ขาดความต่อเนื่อง ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณจึงเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการจัดการ คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้อง มีดังนี้

งบประมาณที่ได้รับมาไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรม ในบางกิจกรรมที่ต้องดำเนินการต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมการอบรมอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชายเลน ที่ต้องจัดให้มีเป็นประจำทุกปี และปีหนึ่งๆ จะมีหลายครั้ง เป็นการอบรมต่อเนื่อง จะได้งบประมาณแค่ใน 1-2 ครั้งแรก จากนั้น ก็ไม่มีการจัดสรรงบประมาณอีก ทำให้ขาดความต่อเนื่อง ไม่เป็นผลสำเร็จ งบประมาณที่ใช้ก็ เช่น เป็นค่าเสียสละเวลาของวิทยากร ค่าอาหาร ค่าอุปกรณ์ต่างๆ (สมจิตร แก้วกาญจน์ 2554)

งบประมาณส่วนใหญ่ที่หน่วยงานท้องถิ่นนำมาใช้ สังเกตได้ว่า ไม่ค่อยมุ่งเน้นในเรื่องการดูแลอนุรักษ์ป่าชายเลน จะเน้นไปที่เรื่องการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน พวกสร้างถนน ทำบ่อน้ำชุมชน ซึ่งมันก็เป็นเรื่องสำคัญ แต่เรื่องทรัพยากรธรรมชาติก็สำคัญเหมือนกัน น่าจะเน้นในเรื่องนี้บ้าง เพราะเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญเลย (บังอร วอทอง 2554)

ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือเรื่องเงินในการจัดกิจกรรมต่างๆ เดี่ยวนี้เงินสำคัญ คำนุ่นนี้ต้องใช้เงินหมด ไม่มีใครจะยอมเสียเวลามาทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนร่วมบ่อยๆ ที่หมู่บ้านไม่ค่อยประสบความสำเร็จในการจัดกิจกรรม เพราะไม่ค่อยมีงบประมาณสนับสนุน (ชื่น ใจดี 2554)

บ้านคลองลัดเป็นชุมชนที่หน่วยงานภาครัฐได้สนับสนุนในเรื่องงบประมาณที่ใช้สำหรับการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยให้เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 เป็นผู้ประสานงานให้การสนับสนุน มีการคัดเลือกอาสาสมัครเข้าร่วมในโครงการอบรม จำนวน 50 คน ทั้งตำบล ภายหลังการอบรม ภายหลังการอบรมผู้รับการอบรมมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้แก่ชาวบ้าน แต่การจัดสรรจากภาครัฐได้สนับสนุน

ให้มีการจัดโครงการ หนึ่งถึงสองครั้งต่อปีเท่านั้น งบประมาณสำหรับกิจกรรมจึงมีจำกัด ไม่เพียงพอทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการ (ชมภูนุช ประเสริฐจิตรี 2554)

2. ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน โดยเฉพาะเรื่อง การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ จนถึงการร่วมลงมือในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน พบว่าชาวบ้านคล่องแคล่วยังไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรม หรือโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน เต็มที่ เป็นเพียงบางกลุ่มคนเท่านั้นที่มีการรวมตัวกันเพื่อกิจกรรมเพื่อทรัพยากรป่าชายเลน ทั้งนี้ เนื่องจากชาวบ้านเห็นถึงประโยชน์ของการเข้าร่วมน้อย นึกถึงผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก เมื่อมีการขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมหรือร่วมโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลน ชาวบ้านจะอ้างในเรื่องของการไม่มีเวลาเข้าร่วม ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ หากไม่ประกอบอาชีพ ก็จะขาดรายได้ เนื่องจากชาวบ้านบางคนต้องออกไปทำงานรับจ้าง ค้าขาย ออกทะเลจับสัตว์น้ำ เมื่อมีการจัดอบรมหรือขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ชาวบ้านบางส่วนจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร และไม่มีความรู้ความเข้าใจ ไม่รู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชุมชน บางครอบครัวเห็นว่าป่าชายเลนเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน มีดังนี้

ชาวบ้านบางคนยังไม่เห็นถึงประโยชน์และคุณค่าของป่าชายเลน เพราะบางคนไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนโดยตรง ไม่ได้ใช้ไม้จากป่าชายเลน ไม่ได้ทำประมงแล้ว จึงไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมเมื่อมีการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ หรือขอความร่วมมือทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน (สมจิตร แก้วกาญ 2554)

ปัญหาที่สำคัญของเวลาจัดกิจกรรมก็คือ ชาวบ้านไม่ค่อยสนใจ เข้าร่วม เวลาที่มีประชุมก็ไม่เข้าประชุม อ้างเรื่องต้องไปประกอบอาชีพ สร้างรายได้ อยากเข้าร่วมแต่ไม่มีเวลาจริงๆ เวลาที่มีการนำเรื่องป่าชายเลนไปพูด ก็ไม่ได้อยู่ฟัง (ชื่น ใจดี 2554)

เวลาที่มีการจัดกิจกรรมอะไรในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ไม่ได้เข้าร่วมทั้งหมดหรอก เพราะเขาต้องออกไปทำมาหากินกัน นอกจากพวกว่างงานจริงๆ หรือคนมีใจรักในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ก็รู้ว่ามีค่าสำคัญ แต่เราก็ต้องเลือกการหารายได้ก่อน เพราะถ้าขาดรายได้ไปครอบครัวเราก็ลำบาก ต้องกินต้องใช้ บางครั้งเวลาเราลำบากก็ต้องพึ่งตัวเอง ไม่มีใครมาช่วยเราได้ (บังอร วอทอง 2554)

การมีส่วนร่วมของประชาชน มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่ระดับผู้ใหญ่เท่านั้น หากแต่จะต้องมีการเปิดโอกาสให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ด้วย ประเด็นนี้ถือว่าเป็นจุดเด่นในการอนุรักษ์ของบ้านคลองลัดเพราะมีการนำนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการเป็นมัคคุเทศก์ให้กับนักท่องเที่ยว คอยให้ความรู้ควบคู่ไปกับความสนุกสนาน แต่เมื่อเด็กเหล่านี้โตขึ้น ก็ต้องมีความจำเป็นจะเข้าศึกษาในโรงเรียนอื่น ไม่ว่าจะเป็นในระดับมัธยมศึกษา หรือระดับมหาวิทยาลัย โดยโรงเรียนบางตะบูนวิทยาลัย ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีหลักสูตรไม่เพียงพอต่อความต้องการของเด็ก ทำให้เด็กต้องออกไปหาที่เรียนที่อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้นโยบายในการอนุรักษ์โดยใช้เด็กเป็นพลังขับเคลื่อน กระทำได้ยาก อีกทั้งผู้ปกครองบางส่วนยังไม่เห็นด้วยกับการเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนของเยาวชน เพราะต้องการให้เด็กๆ ช่วยเหลืองานที่บ้าน เพราะสามารถสร้างรายได้ให้มากกว่าการเป็นอาสาสมัครที่โรงเรียน จึงเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้เยาวชนไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้องมีดังนี้

พ่อหนูเขาไม่ค่อยชอบให้มาช่วยงานที่โรงเรียนเท่าไร เพราะไม่ได้อยู่ช่วยงานพ่อดอน วันหยุด ที่โรงเรียนจะมีคนมาทำกิจกรรมตลอด หนูต้องไปช่วยเป็นวิทยากร แนะนำเกี่ยวกับป่าชายเลน ครูมีค่าจ้างให้ด้วย แต่พ่อบอกว่าเสียเวลา ไปช่วยพ่อขายของได้เงินเยอะกว่า พ่อเขาเห็นว่ายังเรียนอยู่โรงเรียนนี้เลยให้ทำ ถ้าจบ ม.6 ไปแล้ว พ่อคงไม่ให้มาช่วยครูต่อ ความจริงหนูก็อยากทำต่อ (ธีรวัฒน์ วิเชียรฉาย 2554)

พอนักเรียนที่เป็นมัคคุเทศก์ของโรงเรียนเราเรียนจบออกไป ก็จะมีการไปเรียนต่อที่อื่นบ้าง ออกไปช่วยที่บ้านทำงานบ้าง ดังนั้นเยาวชนของหมู่บ้านจึงขาดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมของโรงเรียน กิจกรรมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน (ชมภูณัฐ ประเสริฐจิตร 2554)

ที่บ้านหนูก็สนับสนุนให้มาช่วยงานที่โรงเรียน เพราะว่าครูก็ให้ตั้งค้ด้วยเวลามาช่วยงาน แต่ถ้าหนูเรียนจบม.6 หนูคงไม่ทำแล้ว เพราะว่าอาจไปเรียนที่อื่น แล้วที่บ้านอยากให้ทำงานดีกว่านี้ อยากให้ทำงานในเมือง จะได้ไม่ลำบาก (สาธิตี เสวะทัต 2554)

3. ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน พบว่าชาวบ้านคลองลัดมีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยจะเห็นได้ว่าในอดีต ชาวบ้านมีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรป่าชายเลน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบ

อาชีพทำการประมงเป็นหลัก หาเลี้ยงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำในทะเลจำหน่ายและบริโภคในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันได้หันมาซื้ออาหารมาบริโภค และคนรุ่นใหม่ชุมชนเกิดค่านิยมในการออกไปประกอบอาชีพรับจ้าง ทำงานนอกชุมชนมากกว่าการอยู่ในชุมชนเพื่อสืบทอดกิจการประมง การปลูกสวนป่าและการเผาถ่านของครอบครัว จากค่านิยมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าชายเลนลดลง เนื่องจากมีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนน้อยลง ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาในอดีตไม่มีการสืบทอด เช่น ภูมิปัญญาเรื่องยาสมุนไพรที่ได้จากป่าชายเลน ชาวบ้านเห็นว่าเป็นวิธีการที่ยุ่งยาก หากเปรียบเทียบกับ การซื้อยาตามท้องตลาด การเผาถ่านที่ไม่นิยมในปัจจุบัน เนื่องจากมีแก๊สใช้หุงต้ม การเห็นในประโยชน์ของทรัพยากรป่าชายเลนลดลงของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆลดลง ทำให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนไม่ได้รับความสนใจ ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้อง มีดังนี้

สมัยก่อนพ่อกับแม่เคยใช้ดินเห้งือกปลาหมอ เอรากมาต้มอาบแก้หวัด แก้ผื่นคัน แต่เดี๋ยวนี้ไปซื้อยาที่ร้านขายยาอย่างสะดวกกว่า ไม่ต้องเสียเวลามาต้ม เพราะตอนนี้ดินเห้งือกปลาหมอก็คือหายาก แล้วก็เวลาน้อยลงเพราะเดี๋ยวนี้พี่ไม่ได้ออกไปจับหอย จับปลา ขายแล้ว ไม่มีเวลาอยู่บ้าน พี่ไปรับจ้างขายของที่ตลาดบ้านแหลม (บุญชู ใจดี 2554)

แต่ก่อนทุกบ้านเผาถ่านใช้กันเอง ก็ต้องใช้ไม้จากในป่าชายเลนเป็นหลัก แต่ยุคสมัยนี้ไม่ต้องเผา เขาใช้แก๊สกันหมดแล้ว บ้านที่ยังเผาอยู่ ก็คือบ้านที่มีที่ดินเยอะ เขาเผาถ่านขายเป็นอาชีพ ส่วนบ้านอื่นก็ซื้อถ่านเอาถ้าจะใช้ (ชื่น ใจดี 2554)

ไม่มีใครชอบพื้นที่บ้านของตัวเองอยู่ใกล้กับป่าชายเลน เพราะว่าถ้ามีป่าชายเลน มีลิงชอมมาขโมยของ พื้นที่บ้านดูรก คิดว่าป่าชายเลนไม่ค่อยมีประโยชน์ ส่วนใหญ่ก็จะตัดให้ราบเตียน มันจะทำให้บ้านดูไม่รก ลิงไม่เข้ามาวุ่นวาย บ้านที่ยังอยู่ติดป่า ก็จะเป็นบ้านที่เผาถ่านขาย เพราะเขายังใช้ประโยชน์จากป่าอยู่ แต่ก็มีบ้านที่เปลี่ยนมาทำบ่อกุ้งเขอะเหมือนกัน (บังอร วอทอง 2554)

4. ขาดผู้นำที่มีศักยภาพ

จากการศึกษาปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน พบว่าสาเหตุหนึ่งมาจากขาดผู้นำที่มีศักยภาพ เนื่องจากผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล มุ่งเน้นพัฒนาให้มีความสำคัญด้านอื่น เช่น โครงสร้างพื้นฐาน ไฟฟ้า น้ำประปา แต่ไม่ได้ให้

ความสำคัญในเรื่องทรัพยากรป่าชายเลน เมื่อมีการพูดคุยกับชาวบ้านถึงผู้นำที่ชาวบ้านยอมรับ เชื่อถือ ไว้วางใจ และมีส่วนสำคัญในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ที่ไม่ใช่ผู้นำชุมชน ชาวบ้านจะตอบว่าไม่เห็นมีใคร เพราะมีบางคนที่ยพยายามจะทำโครงการต่างๆเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ของงบประมาณไป ไม่ได้ ก็ยกเลิกไม่มีการสานต่อ หากถามเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ชาวบ้านจะให้ไปถามหัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน คือ ลุงจิตร ลุงจิตรจะเป็นผู้ริเริ่มในโครงการต่างๆ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่ม เนื่องจากเคยผ่านการฝึกอบรมเรื่องทรัพยากรป่าชายเลน การศึกษาดูงานนอกชุมชน ชาวบ้านยอมรับในความเสียสละของลุงจิตรในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูต่างๆ แต่ลุงจิตรยังไม่สามารถทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าร่วมในกิจกรรมได้ ชาวบ้านแบ่งกันเป็นกลุ่ม ยังต่างคนต่างทำงาน ไม่มีส่วนร่วมในชุมชน อีกท่านที่เป็นผู้นำที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน คือ ครูชมพูนุช หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอด ให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ครูชมพูนุช ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วม ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรป่าชายเลน แต่ไม่ได้ส่งเสริมภาพรวมของคนทั้งชุมชน เป็นการส่งเสริมแค่กลุ่มเยาวชนภายในโรงเรียน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้อง มีดังนี้

พี่ก็เห็นเขาทำๆกันนะ บางครั้งก็มาเชิญชวนให้ไปปลูกป่า ก็เห็นทำกันแป๊บๆแล้วก็หายไป ไม่เห็นมีอะไรนิ ลองไปถามบ้านอื่นดูนะ พี่ก็ไม่รู้เหมือนกัน แต่ผู้ใหญ่บ้าน เทศบาล เขาก็ดินะทำถนน หนทาง ให้เดินทางสะดวก แต่เรื่องป่าชายเลน นานๆที เขาก็จะเชิญชวนไปปลูกป่านะ (บังอร วอทอง 2554)

ถ้าจะถามเรื่องป่าชายเลน เรื่องการอนุรักษ์ต้องไปถามลุงจิตร เพราะลุงแกเป็นคนริเริ่ม จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน ลุงเค้าจัดโครงการอยู่เรื่อยๆ ก็มีชาวบ้านเข้าร่วมบ้าง ไม่เข้าร่วมบ้าง ส่วนใหญ่ก็หน้าเดิมๆ แหะละที่เข้าร่วม แก่ก็จัดอยู่ประจำแหละ อีกที่ก็ต้องไปที่โรงเรียน ที่โรงเรียนเค้าทำเกี่ยวกับป่าชายเลนอยู่ให้เด็กในโรงเรียนเป็นผู้ช่วย (สุพจน์ นิคุณารถ 2554)

ส่วนที่ 4 แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษาแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ พบว่า ทั้งส่วนของผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ และหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษา

ระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา จะมีทิศทางเดียวกันใน 2 ประเด็น คือ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม

การศึกษาแนวทางการแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน พบว่าภาครัฐ มีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยใช้วิธีการจัดทำประชาคม การรวมกลุ่มชาวบ้าน การสนับสนุนงบประมาณในการทำโครงการแก่ประชาชนในพื้นที่ การปลูกป่า การมอบหมายให้โรงเรียนบางตะบูนวิทยาดำเนินการเป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้เรื่องป่าชายเลน แต่ปัญหาที่สำคัญคืองบประมาณในการสนับสนุนนั้นไม่ต่อเนื่องทำให้การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งการปล่อยให้หน่วยงานบางแห่งต้องดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ด้วยตนเอง เช่น กิจกรรมการอบรมมัคคุเทศก์ของโรงเรียนบางตะบูนวิทยา โดยไม่ได้พิจารณาว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ทำให้เกิดปัญหาในการสร้างมัคคุเทศก์รุ่นใหม่มาทดแทนรุ่นเก่าที่จบการศึกษาไปจากโรงเรียน แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชนนั้นได้พยายามรวมกลุ่มจัดเครือข่ายอนุรักษ์แต่ปัญหาที่สำคัญคืองบประมาณในการดำเนินโครงการและชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน โดยเห็นประโยชน์ในเรื่องของการหารายได้เป็นหลัก เพราะการเข้าร่วมกิจกรรมต้องเสียสละเวลามาร่วมทำกิจกรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ ดังนี้

เทศบาลตำบลบางตะบูนได้ใช้แนวทางการบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกัน มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ชายเลน โดยการจัดฝึกอบรมความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน การเป็นมัคคุเทศก์ชุมชน รวมทั้งจัดตั้งกลุ่มต่างๆขึ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมปลูกป่าอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนนำทรัพยากรป่าชายเลนมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เทศบาลบางตะบูน มีโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณป่าชายเลน ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี โดยก่อสร้างสะพานเชื่อมโยงจากบริเวณปากอ่าวบางตะบูนถึงศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมนิเวศป่าชายเลนได้อย่างทั่วถึง (จิรนาถ สงวนทรัพย์ 2554)

2. การสร้างจิตสำนึก พบว่ามีการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนผ่านโครงการและกิจกรรมต่างๆ ด้วยวิธีการให้ความรู้ ความเข้าใจ ที่จะก่อให้เกิดจิตสำนึกและเห็นความจำเป็นในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ซึ่งให้เห็นสิ่งจูงใจ ในประโยชน์ที่ชาวบ้าน จะได้รับจากการคุ้มครองป้องกันและฟื้นฟูดูแลรักษาป่าชายเลน รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ และความช่วยเหลือทางด้านอื่น ๆ ที่จำเป็น ซึ่งจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการ บริหารป่าชายเลนของชุมชน ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการปลูกและฟื้นฟูป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในที่ดินเขตสงวนและที่ดินของชาวบ้านเอง โดยให้มีการขยายพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่มีความหลากหลาย ทั้งชนิดที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและชนิดที่หายากหรือใกล้จะสูญพันธุ์ เพื่อดำรงความอุดมสมบูรณ์ของ ป่าชายเลน และความหลากหลายทางชีวภาพไปด้วย เพื่อให้ชุมชนและทรัพยากรป่าชายเลนอยู่ร่วมกันได้อย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งชาวบ้านและป่าชายเลน คำสัมภาษณ์ที่สอดคล้อง มีดังนี้

แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัดคือ การสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านทุกคนให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งป่าไม้ สัตว์น้ำ สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลน รวมทั้งบำบัดฟื้นฟูให้มีสภาพดีขึ้น ส่งเสริมการปลูกป่าชายเลนของชุมชน เพื่อให้ทรัพยากรป่าชายเลนมีความสมบูรณ์ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน (สมคิด สว่างอารมณ์ 2554)

จุดแข็งที่สำคัญของพวกเราบ้านคลองลัด คือ มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ทั้งทรัพยากรป่าชายเลน ทรัพยากรสัตว์น้ำ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้และในหมู่บ้านยังมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญ คือ ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา อีกทั้งเส้นทางที่ผ่านบ้านคลองลัดเป็นเส้นทางที่จังหวัดเพชรบุรีจะพัฒนาเป็นเส้นทางที่เชื่อมสู่แหล่งท่องเที่ยวอื่นที่สำคัญของจังหวัด แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน คือต้องให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์ของทรัพยากรป่าชายเลน ว่าจะสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ต้องมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนให้มีความสมบูรณ์ เป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยว อีกทั้งการรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ล้วนเป็นสิ่งมีคุณค่าที่คนจากนอกต้องการมาสัมผัส เรียนรู้ การจัดการกับจุดอ่อนและอุปสรรคของชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญควบคู่ไปกับการส่งเสริมจุดแข็ง จุดอ่อนคือทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลาย ขาดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็น

ระบบ มีการบูรณาการพื้นที่สาธารณะตามลำคลอง และการขาดความร่วมมือจากชาวบ้านอย่างเต็มที่ในการดำเนินงานต่างๆ (สมจิตร แก้วกาญ 2554)

แม้จะมีการตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่ง แต่ก็พบว่ายังมีส่วนสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งขาดหายไป นั่นคือการให้ความรู้แก่เยาวชนและประชาชนที่ถูกต้องชัดเจน สามารถนำความรู้ความเข้าใจ ไปช่วยขยายผลให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตน แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา คือการส่งเสริมให้เยาวชนในบ้านคลองลัด เรียนรู้เกี่ยวกับป่าชายเลน โดยเริ่มจากเด็กที่โรงเรียนบางตะบูน สามารถถ่ายทอดไปสู่เยาวชนอื่นนอกชุมชน ที่มีการเดินทางมาศึกษาดูงานที่ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา เป็นการสร้างเครือข่ายของเยาวชนในการอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรป่าชายเลน อีกทั้งช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่าซึ่งจะเป็นผลให้ป่าชายเลน สามารถอำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างยั่งยืน ไม่มีที่สิ้นสุด (ชมภูณัฐ ประเสริฐจิตรี 2554)

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน และเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาภาคสนาม ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา กลุ่มชาวบ้านคลองลัด จากนั้นได้นำข้อมูลมาจัดระเบียบและวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นความเป็นเหตุเป็นผล และนำเสนอในลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 สถานภาพทรัพยากรป่าชายเลน

จากการศึกษาทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด พบว่า ทรัพยากรป่าไม้ของป่าชายเลนบ้านคลองลัดยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ป่าชายเลนประมาณ 15 ชนิด มีทั้งพันธุ์ไม้ที่เกิดขึ้นเอง และพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้านหรือคนจากนอกชุมชนร่วมกันปลูก การกระจายของพื้นที่ป่าชายเลนส่วนมากจะขึ้นอยู่บริเวณปากอ่าวบางตะบูน ริมตลิ่ง และหลังโรงเรียนบางตะบูนวิทยา ต้นแสมขาวเป็นพันธุ์ไม้ที่มีมากที่สุดในป่าชายเลน จะสังเกตพบเห็นก่อนพันธุ์ไม้อื่น ในขณะที่ต้นโกงกางใบเล็กเป็นพันธุ์ไม้ที่มีจำนวนรองลงมา ซึ่งต้นโกงกางใบเล็กเป็นพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้านนิยมปลูกเป็นสวนป่าเพื่อผลิตถ่านจำหน่าย และในพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนยังพบว่ามีต้นแสมดำและแสมทะเลขึ้นกระจายอยู่ในพื้นที่ พื้นที่บริเวณริมฝั่งและปากอ่าวของบ้านคลองลัด ที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลโดยในอดีตถูกปกคลุมด้วยสภาพป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าปัจจุบันมาก่อน แต่เมื่อประชากรในชุมชนเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้มีความต้องการทรัพยากรและพื้นที่เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ประกอบอาชีพ ตลอดจนการพัฒนาในรูปแบบต่างๆจึงมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ป่าชายเลนไปดำเนินกิจกรรมอื่นๆ เช่น ทำบ่อเลี้ยงกุ้ง ทำฟาร์มหอย ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนจึงได้แก่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนของชาวบ้าน เพื่อทำบ่อเลี้ยงกุ้ง

สร้างที่อยู่อาศัยปัญหาการทิ้งขยะ ซากสัตว์ตาย บริเวณป่าชายเลน และปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (นส.3 ก) ชาวบ้านเป็นเจ้าของพื้นที่ ดำเนินการในพื้นที่ป่าชายเลน ในสิทธิของตนเอง ส่งผลเชื่อมโยงโดยตรงต่อสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยป่าชายเลนด้วย เพราะป่าชายเลนเป็นทั้งแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย และเป็นแหล่งผสมพันธุ์ของกุ้ง หอย ปู ปลา เมื่อป่าชายเลนถูกทำลาย สัตว์น้ำก็ลดจำนวนลง ปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับได้ก็ลดน้อยลง ซึ่งเป็นผลให้บางครัวเรือนไม่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้เพียงพอเหมือนอย่างแต่ก่อน ชาวบ้านได้เริ่มเรียนรู้แล้วว่าเมื่อมีการทำลายป่าก็เปรียบเหมือนกับการทำลายแหล่งรายได้ด้วย จึงเริ่มมีการรวมกลุ่มปรึกษาหารือและหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งการรวมกลุ่มครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะรักษาป่าชายเลนของหมู่บ้านไว้

ส่วนที่ 2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

จากการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่าการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด มีรูปแบบการจัดการ คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การควบคุมและการบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน

จากการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ป่าชายเลนเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพมาช้านานตั้งแต่อดีต ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ป่าเพื่อความเป็นอยู่ การใช้ประโยชน์ทางตรง ได้แก่ การจับกุ้ง หอย ปู ปลา และการใช้ประโยชน์จากไม้ในป่า สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย ใช้เป็นไม้ค้ำยัน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนมีการสังสัมพันธ์กันมาจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น การเผาถ่าน อาชีพหนึ่งที่ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาแต่โบราณ ไม้ที่ใช้ในการเผาถ่านเป็นไม้ในพื้นที่ที่มีหลายชนิด แต่ที่เผาแล้วได้ถ่านไม้คุณภาพดีคือไม้โกงกาง อาชีพเผาถ่านสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การนำพืชพันธุ์ไม้ป่าชายเลนมาประกอบอาหาร เช่น นำผลของลูกแสมมาทำขนมลูกแสม นำต้นชะคราม ซึ่งเป็นพืชน้ำเค็มขึ้นตามป่าชายเลน มีลักษณะใบอวบน้ำ โดยเด็ดไปยำ แกงส้ม หรือนำไปเป็นผักจิ้มน้ำพริก การนำเปลือกไม้ เช่น เปลือกของต้นแสม ต้มทำผ้ามัดย้อม และมีการใช้พันธุ์ไม้จากป่าชายเลนเป็นสมุนไพร เช่น ต้นเหงือกปลาหมอ ใช้ต้นและราก ต้มอาบแก้ไข้หวัด ผื่นคัน โรคผิวหนัง ต้นโกงกาง ใช้เปลือกต้มน้ำรับประทานเป็นยาแก้ท้องร่วง คลื่นเหียนอาเจียน แก้บิดเรื้อรังประโยชน์ทางอ้อมคือ ทรัพยากรป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ของบ้านคลองลัดเป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน ได้แก่ รายได้จาก การจองสินค้าน้ำจากทะเล สินค้าน้ำประปา การสร้างที่พักแบบโฮมสเตย์

รายได้จากการนำเที่ยว นอกจากนี้การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรร่วมกันของชาวบ้าน จะให้ชาวบ้านเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลน

2. การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน

จากการศึกษารูปแบบการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า กฎระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน เกิดขึ้นจากกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน โดยหัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ คือ ลุงจิตร เป็นผู้ริเริ่มและนำเสนอต่อที่ประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนและการช่วยกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เพราะเห็นว่าทรัพยากรป่าชายเลนเริ่มมีสภาพเสื่อมโทรม ชาวบ้านมีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อสร้างบ้านเรือนและทำบ่อเลี้ยงกุ้ง กฎระเบียบของชุมชน กฎระเบียบที่สำคัญ คือ การตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชน ห้ามตัดไม้ในเขตป่าชายเลน แต่ถ้ามีความจำเป็น ต้องขออนุญาตขออนุญาตจากสมาชิกส่วนมากก่อน ตัดไม้ไปใช้ประโยชน์ได้ในครัวเรือนเท่านั้น และการตัดต้นไม้ในป่าชายเลนทุกครั้ง ตัดไม้แล้วต้องปลูกคืนด้วย เมื่อตัด 1 ต้น ต้องปลูกคืน 20 ต้น บทลงโทษของผู้ที่ทำผิดจะถูกควบคุมตัวนำส่งตำรวจ เพราะนอกจากจะเป็นการทำผิดกฎระเบียบของชุมชนแล้ว ยังเป็นการทำผิดต่อพระราชบัญญัติป่าไม้ โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่มีผู้ทำผิด ถ้าชาวบ้านมีความต้องการใช้ไม้จากป่าชายเลนจำนวนมาก ชาวบ้านจะมีการปลูกเองบริเวณพื้นที่ของตน

3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ชาวบ้านหลายคนตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรป่าชายเลน ได้มีการรวมตัวกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนไว้ เกิดเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่าชาวบ้านคลองลัด มีการประชุมวางแผนการดำเนินงาน มีการระดมความคิด และแสดงความคิดเห็นภายในกลุ่ม ในการดำเนินงานที่ต้องอาศัยชาวบ้านซึ่งมีความรู้เรื่องป่าชายเลน บทบาทของการอนุรักษ์จากหน่วยงาน องค์กร โครงการที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนให้คงอยู่ เพื่อการใช้ประโยชน์ต่อไปอย่างยาวนานของชุมชน บทบาทของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการดำเนินงานที่ผ่านมาของกลุ่มต่อชุมชน คือ ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ พูดคุยทุกเวทีที่มีโอกาส เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านคลองลัด เช่น การประชุมหมู่บ้านประจำเดือน ลุงจิตร หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน จะเข้าร่วมประชุม และจะมีประเด็นข่าวสารเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งพูดคุยร่วมกับชาวบ้าน

ตลอดจนงานเทศกาลต่างๆ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างจิตสำนึก และสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ให้ความรู้ในเรื่องประโยชน์ของป่าชายเลนและผลกระทบจากการทำลายป่าชายเลน โครงการโพงพางคักขะเกิดจากการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมบริเวณแม่น้ำลำคลองรวมทั้งเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีและเหมาะสม องค์การของบ้านคลองลัดที่มีบทบาทสำคัญ คือ ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา เป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เป็นศูนย์การเรียนรู้ทั้งจากคนในชุมชนและนอกชุมชน กิจกรรมการอนุรักษ์ที่สำคัญ ได้แก่ การเดินชมสภาพป่าชายเลน การรับฟังบรรยายเรื่องป่าชายเลน การสาธิตภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน โดยมีเยาวชนจากโรงเรียนบางตะบูนวิทยา เป็นวิทยากร และเป็นมัคคุเทศก์คอยบรรยายให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษาดูงาน

4. การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษาการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนเป็นแนวทางหนึ่งที่ได้รับการสนใจของชาวบ้านคลองลัด จากเหตุการณ์ในอดีต ที่มีการบุกรุกฟื้นป่าชายเลนเพื่อทำบ่อเลี้ยงกุ้ง และสร้างที่อยู่อาศัย ทั้งจากคนภายนอกชุมชนและคนในชุมชนเอง มีการตัดไม้ป่าชายเลนเพื่อประโยชน์ต่างๆ จำนวนมากโดยไม่มีการปลูกขึ้นทดแทน ปัจจุบันนี้ชาวบ้านมีการปลูกป่าชายเลนทดแทนป่าที่เสื่อมโทรมมากขึ้น ชาวบ้านมีการเข้าร่วมปลูกป่าชายเลน และปล่อยสัตว์น้ำลงสู่ทะเลและแม่น้ำ ในวันสำคัญต่างๆ ได้แก่ วันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 12 สิงหาคม โดยได้รับการสนับสนุนจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 (เพชรบุรี) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง นำกล้าไม้มาให้ ดูแล เป็นวิทยากร และชาวบ้านยังมีการฟื้นฟูในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับป่าชายเลนมาตั้งแต่ครั้งอดีต คือ ชาวบ้านไม่ทำลายป่าชายเลน เพราะชาวบ้านถือว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย เป็นแหล่งหาอาหารและสมุนไพร เป็นแหล่งวางไข่และอนุบาลสัตว์น้ำตัวอ่อน เป็นแหล่งป้องกันอุบัติภัยทางธรรมชาติ โดยมีศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา เป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เริ่มสูญหาย ได้แก่ การทำผ้ามัดย้อมจากเปลือกไม้ในป่าชายเลน การนำพืชพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนไปประกอบอาหาร การสร้างงานประดิษฐ์จากวัสดุในป่าชายเลน นอกจากนี้ยังมี

การสาธิตจากการประกอบอาชีพจริงในชุมชน ได้แก่ อาชีพเผาถ่าน เย็บจากขาย แปรรูปผลิตภัณฑ์จากป้าชายเลนเป็นขนม

ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป้าชายเลน

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรป้าชายเลนบ้านคลองลัด ด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่าปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรป้าชายเลน ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน และขาดผู้นำที่มีศักยภาพ ดังนี้

1. การขาดแคลนงบประมาณ

จากการศึกษาการขาดแคลนงบประมาณ สรุปได้ว่า ปัญหาเรื่องงบประมาณ คือการจัดสรรงบประมาณที่ล่าช้าในการจัดทำโครงการ แต่โครงการที่ชาวบ้านเสนอไปนั้นจะไม่ได้รับการตอบสนองทันที เนื่องจากภาครัฐจะต้องนำโครงการไปวิเคราะห์ว่าจะสามารถปฏิบัติได้หรือไม่ และส่งผลกระทบต่อป้าชายเลนในด้านใดบ้างเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และงบประมาณขาดแคลนในการดำเนินการต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยส่วนใหญ่กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป้าชายเลน เป็นผู้เสนองบประมาณไปเพื่อใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป้าชายเลน ค่าใช้จ่ายที่สำคัญ ได้แก่ ค่าวิทยากร ค่าเอกสารการดำเนินงาน ค่าอุปกรณ์ ค่าอาหาร เป็นต้น บางโครงการต้องมีความต่อเนื่อง เช่น โครงการฝึกอบรมอาสาสมัครพิทักษ์ป้าชายเลน ต้องมีการอบรมในแต่ละปีหลายรุ่น หลายครั้ง เพื่อสร้างเครือข่าย และความต่อเนื่อง แต่งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมีจำกัดให้มีการจัดอบรมได้เพียง 1-2 ครั้งต่อปี

2. ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาปัญหาชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่า ชาวบ้านคลองลัดยังไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรม หรือโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชนเต็มที่ เป็นเพียงบางกลุ่มคนเท่านั้นที่มีการรวมตัวกันเพื่อกิจกรรมเพื่อทรัพยากรป้าชายเลน ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านเห็นถึงประโยชน์ของการเข้าร่วมน้อย นึกถึงผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก เมื่อมีการขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมหรือร่วมโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป้าชายเลน ชาวบ้านจะอ้างในเรื่องของการไม่มีเวลาเข้าร่วม ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ หากไม่ประกอบอาชีพ ก็จะขาดรายได้ และมีบางครอบครัวที่ไม่สนับสนุนให้บุตรหลานของตน ในระดับเยาวชนเข้าร่วมโครงการกับ ศูนย์

อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา ที่มีการฝึกเยาวชนเป็นมัคคุเทศก์ และวิทยากร โดยต้องใช้เวลาในช่วงวันหยุดเสาร์ อาทิตย์เพื่อร่วมกิจกรรม ผู้ปกครองบางคนเห็นว่าเป็นการเสียเวลา หากมาช่วยทางบ้านประกอบอาชีพจะเกิดประโยชน์มากกว่า ส่งผลถึงการปลูกฝังเยาวชนไม่ให้เข้าร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน

3. ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน

จากการศึกษาปัญหาเรื่องค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน สรุปได้ว่า การบริโภคของชาวบ้านที่เดิมเคยออกรเรือไปจับสัตว์น้ำหรือเข้าป่าชายเลนเพื่อหาพันธุ์พืชมาประกอบอาหาร ได้หันมาซื้ออาหารมาบริโภคแทน การประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกิดค่านิยมในการออกไปทำงานนอกชุมชนมากกว่าการอยู่ในชุมชนเพื่อสืบทอดกิจการประมง การปลูกสวนป่าและการเผาถ่านของครอบครัว ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาในอดีตไม่มีการสืบทอด เพราะชาวบ้านไม่ได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิต เช่น ภูมิปัญญาเรื่องยาสมุนไพรที่ได้จากป่าชายเลน ชาวบ้านเห็นว่าเป็นวิธีการที่ยาก หากเปรียบเทียบกับ การซื้อยาตามท้องตลาด การเผาถ่านที่ไม่นิยมในปัจจุบัน เนื่องจากมีแก๊สใช้หุงต้ม ผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจากค่านิยมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าชายเลนลดลง ทำให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนไม่ได้รับความสนใจ ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม

4. ขาดผู้นำที่มีศักยภาพ

จากการศึกษาปัญหาการขาดผู้นำที่มีศักยภาพ สรุปได้ว่า บ้านคลองลัดขาดผู้นำตามธรรมชาติอย่างชัดเจนในเรื่องการจัดการป่าชายเลน มีผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เทศบาลบางตะบูนก็มุ่งเน้นพัฒนาให้มีความสำคัญด้านอื่น มากกว่าการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ผู้นำที่มีอยู่ในชุมชนไม่สามารถชักจูงให้คนส่วนใหญ่เข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มได้ เมื่อมีการพูดคุยกับชาวบ้านถึงผู้นำที่ชาวบ้านยอมรับ เชื่อถือ ไว้วางใจ และมีส่วนสำคัญในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ชาวบ้านจะตอบว่าไม่เห็นมีใครทำจริงจัง เพราะมีบางคนที่พยายามจะทำโครงการต่างเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ของงบประมาณไป ไม่ได้ ก็ยกเลิกไม่มีการสานต่อ

ส่วนที่ 4 แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษาแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนทั้งของผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ และหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา จะมีทิศทางเดียวกัน คือ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนผ่านโครงการและกิจกรรมต่างๆ ด้วยวิธีการให้ความรู้ ความเข้าใจ ที่จะก่อให้เกิดจิตสำนึกและเห็นความจำเป็นในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ซึ่งให้เห็นถึงจุดใจ ในประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากการคุ้มครองป้องกันและฟื้นฟูดูแลรักษาป่าชายเลน รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ และความช่วยเหลือทางด้านอื่น ๆ ที่จำเป็น ซึ่งจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการ บริหารป่าชายเลนของชุมชน ส่งเสริม ให้มีการปลูกและฟื้นฟูป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในที่ดินเขตสงวนและที่ดินของชาวบ้านเอง และการสร้างเครือข่าย โดยการให้ความรู้แก่เยาวชนและประชาชนที่ถูกต้องชัดเจน สามารถนำความรู้ความเข้าใจ ไปช่วยขยายผลให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตน

แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา คือการส่งเสริมให้เยาวชนในบ้านคลองลัด เรียนรู้เกี่ยวกับป่าชายเลน โดยเริ่มจากเด็กที่โรงเรียนบางตะบูน สามารถถ่ายทอดไปสู่เยาวชนอื่นนอกชุมชน ที่มีการเดินทางมาศึกษาดูงานที่ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา เป็นการสร้างเครือข่ายของเยาวชนในการอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรป่าชายเลน

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษา การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี สามารถนำมาอภิปรายผลการศึกษา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์อ้างอิงจากทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้ดังนี้

1. การศึกษาสถานภาพทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด พบว่าทรัพยากรป่าไม้ในป่าชายเลนของบ้านคลองลัด มีความหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ มีพืชพันธุ์ไม้ที่พบทั้งสิ้น 15 ชนิด เช่น แสมขาว โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ถั่วขาว แสมทะเล ฝาดดอกขาว ตาตุ่มทะเล และชะคราม เป็นต้น โดยพบว่าแสมขาวเป็นพันธุ์ไม้ที่พบบ่อยที่สุดและมีความโดดเด่นในพื้นที่มากที่สุด ทั้งความโดดเด่นในด้านความหนาแน่น ความถี่ในการปรากฏ ในส่วนของการแบ่งเขตของพันธุ์พืชของบ้านคลองลัดพบว่า สังคมพืชป่าชายเลนบริเวณบริเวณนี้ไม่สามารถแบ่งเขตได้ชัดเจนนัก อาจเนื่องมาจากป่าบางส่วนมีลักษณะของการปลูกไม้เสริมลงไป เกลิมชัย โชติกมาศ

(2539) ได้มีการแบ่งโซนพื้นที่ป่าชายเลนในเขตอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี คือ แบ่งโซนพันธุ์ไม้ในพื้นที่ตามลักษณะการกระจายตัวจากชายฝั่งทะเลเข้าสู่ ป่าออกเป็น 4 โซน คือ กลุ่มแสม กลุ่มโกงกาง กลุ่มตะบูน/โปรงแดง/พังการหัวตุ้มดอกแดง และกลุ่มเสม็ด ด้านทรัพยากรสัตว์ พืชสัตว์หลายชนิดที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลนของบ้านคลองลัด สัตว์ที่พบเป็นจำนวนมา ได้แก่ ปลาตีน กุ้ง คีดข้น ปูก้ามดาบ ลิง แสม สอดคล้องกับการศึกษาของศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศน์ป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา (2545) ที่พบว่าสัตว์ที่อยู่อาศัยในป่าชายเลนมีไม่น้อยกว่า 108 ชนิด ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มสัตว์เลื้อยคลานด้วยนม จำนวน 4 ชนิด กลุ่มนก จำนวน 93 ชนิด กลุ่มสัตว์เลื้อยคลาน จำนวน 9 ชนิด และกลุ่มสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก จำนวน 2 ชนิด สัตว์น้ำที่ พบมากในป่าชายเลนบริเวณ โรงเรียนบางตะบูนวิทยาและบริเวณใกล้เคียง มีทั้งที่เป็นสัตว์ที่มีกระดูกสันหลัง ได้แก่ สัตว์จำพวกปลา ซึ่งมีอยู่ถึง 20 ชนิด ส่วนใหญ่จะเป็นปลาน้ำเค็ม สัตว์น้ำที่ไม่มีกระดูกสันหลัง เช่น ปูชนิดต่างๆ ได้แก่ ปูก้ามดาบหรือปูผู้แทน ปูแสม และกุ้งคีดข้นและแมงดาทะเล

2. การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน พบว่าบ้านคลองลัด มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกันของชุมชน การควบคุมและการบังคับใช้ระเบียบของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนและการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ดังนี้

2.1 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน พบว่าชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรป่าชายเลนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การใช้ประโยชน์โดยตรง คือ การใช้ประโยชน์ ป่าชายเลนเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพจับสัตว์น้ำ ป่าชายเลนจึงเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่สำคัญเพราะตัวอ่อนของสัตว์น้ำหลายชนิด ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา จะมาฝักตัวอ่อนบริเวณป่าชายเลนเพราะมีอาหารสำหรับตัวอ่อนที่อุดมสมบูรณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ (2550) ที่รวบรวมรายงานว่าชุมชนในจังหวัดตรังมีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการทำประมง โดยป่าชายเลนเป็นที่อยู่อาศัยของปูทะเลและปลาทะเลวัยอ่อน เป็นมูลค่าการให้ประโยชน์สูง ป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์จะประกอบไปด้วยแพลงก์ตอน สัตว์หน้าดิน เช่น ปูก้ามดาบ ปูแสม หอยแครง ปลา และปูทะเล การใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนเพื่อเป็นไม้ค้ำยัน เพื่อประกอบอาหาร เกิดภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ อาชีพเผาถ่าน การใช้พืชพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนเป็นยาสมุนไพรรักษาโรค การใช้เปลือกพันธุ์ไม้ย้อมสีผ้า และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนโดยอ้อมของชุมชน ได้แก่ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ ส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มจากการจำหน่ายสินค้า และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว สอดคล้องกับการศึกษาของ คณะวนศาสตร์

(2550) ได้ศึกษามูลค่าการใช้ประโยชน์ของป่าชายเลน ในบริเวณป่าชายเลนที่ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทย พบว่า มูลค่าการใช้ประโยชน์โดยตรง ได้แก่ การใช้ไม้ป่าชายเลนเป็นไม้ฟืน เผาถ่าน ไม้ก่อสร้าง การหาของป่า และการจับสัตว์น้ำ การใช้ประโยชน์โดยอ้อม ได้แก่ ธาตุอาหาร การเก็บกักคาร์บอน การบำบัดน้ำเสีย การป้องกันคลื่นลม การเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน เป็นต้น อาชีพที่ต้องพึ่งพาในผลผลิตด้านพืช ได้แก่ อาชีพเผาถ่าน การทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร

2.2 การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน จากการศึกษาพบว่าบ้านคลองลัดมีการตั้งกฎระเบียบของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันต่อการตัดไม้ในป่าชายเลนไปใช้ประโยชน์ มีการระบุเป็นลายลักษณ์อักษร ระบุข้อปฏิบัติ มีบทลงโทษชัดเจน และมีการใช้การควบคุมแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการว่ากล่าวตักเตือนหากชาวบ้านฝ่าฝืนการควบคุม ชาวบ้านคลองลัดถือกฎระเบียบในการปฏิบัติเป็นอย่างดี การบังคับใช้ระเบียบของชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด สอดคล้องกับ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2550) ที่มีแนวนโยบายเร่งรัดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน มีการปรับปรุงและบังคับใช้กฎหมายตลอดจนกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลนอย่างเคร่งครัด โดยเร่งปราบปรามการทำลายทรัพยากรป่าชายเลน และทรัพยากรชายฝั่งอย่างจริงจัง รวมทั้งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกกฎระเบียบของชุมชนเองเพื่อเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งการแก่งแย่งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่เหลือน้อยและมีสภาพเสื่อมโทรมด้วยการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบจึงมีความสำคัญ

2.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน เป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด เป็นการป้องกันการทำลายป่าชายเลนทั้งภาครัฐและภาคประชาชนต่างเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เนื่องจากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนลดน้อยลงและมีสภาพเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากิน จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในชุมชน และกิจกรรมต่างๆของชาวบ้าน ได้แก่ การถางป่าชายเลนเพื่อทำบ่อเลี้ยงกุ้ง เพื่อสร้างบ้านเรือน มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านขึ้น เพื่อทำกิจกรรมการอนุรักษ์ ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนของโรงเรียนบางตะนูนวิทยา เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยความสมัครใจของชาวบ้านเพื่อร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน นิวัติ เรืองพานิช (2548) ให้ความเห็นที่สอดคล้องว่า โครงการอนุรักษ์ใดจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ ผู้ใช้ทรัพยากรป่าชายเลนได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุกด้านต่อชุมชน และการวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน จะต้องไม่แยก

มนุษย์ออกจากป่าชายเลน เพราะว่ามนุษย์ได้พัฒนาตนเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน การอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิต

2.4 การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน เป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนที่พบ ได้แก่ การปลูกป่าชายเลนทดแทนป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมและลดน้อยลง การฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาป่าชายเลน โดยมีศูนย์อนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะนูนวิทยา เป็นศูนย์กลางทั้งการนำชาวบ้านและผู้สนใจปลูกป่าชายเลน และการฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน โดยมีวิทยากรเป็นเยาวชนจากบ้านคลองลัดที่กำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเป็นผู้แนะนำ เพื่อให้ชาวบ้านเห็นถึงคุณค่าและเกิดการมีส่วนร่วม มีจิตสำนึกในการฟื้นฟูป่าชายเลน เพราะชาวบ้านมีความใกล้ชิดกับป่าชายเลน ย่อมเห็นถึงการเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับ ณีฐวรรณ์ ปภาวสิทธิ์ (2545) ที่กล่าวว่าหลักของการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟู เพื่อให้อยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง การเลือกพื้นที่ที่จะทำการฟื้นฟู วิธีการฟื้นฟูที่ชุมชนทำได้ เหมาะสมรวมทั้งการประยุกต์ใช้การฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน เช่น การที่ชาวบ้านไม่ทำลายป่าชายเลน เพราะถือว่าเป็นแหล่งไม้ใช้สอย เป็นแหล่งหาอาหารและสมุนไพร ซึ่งเป็นระบบการจัดการตามแนวทางของชุมชน

3. การศึกษาปัญหาอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด ยังไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนเนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการ ดังนี้

3.1 การขาดแคลนงบประมาณของบ้านคลองลัด จากการศึกษาพบว่า เป็นการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนการทำโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนจากภาครัฐ เนื่องจากภาครัฐเน้นให้ความสำคัญต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่า ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถทำกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนได้อย่างเต็มที่ ไม่ต่อเนื่อง เพราะบางโครงการต้องใช้เงินทุนในการจัดการ เป็นปัญหาในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด สอดคล้องกับแนวคิดของ เจมส์คีย์ ปิ่นทอง (2543) ที่กล่าวว่า นอกจากปัญหาจากตัวชาวบ้านเองที่ทำให้เกิดปัญหาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงานราชการ ได้แก่ การกำหนดนโยบายมาจากเบื้องบน การจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลาง คำนึงเฉพาะกิจกรรมที่ส่วนกลางกำหนด ขาดการประสานงานรับปฏิบัติเฉพาะนโยบายหลัก มักเชื่อว่าตนเองมีฐานะสูงกว่าชาวบ้านทั่วไป ไม่ต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการ

3.2 ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม ปัญหาชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านคลองลัดหลายคนยังไม่เห็นคุณค่า และประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ยังไม่มีความเข้าใจในความสำคัญของการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเป็นการเสียเวลาประกอบอาชีพ หากเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นการแก้ไขปัญหาต้องทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วม ชำนาญ พิทักษ์ (2540) ได้เสนอแนวทางแก้ไข ให้ชุมชนประยุกต์ใช้แนวคิดและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน เช่น การส่งเสริมและผลักดันให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผนและการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการยอมรับ เชื่อในศักยภาพและความสามารถของชาวบ้าน ความเข้มแข็งของกลุ่มและองค์กรชาวบ้าน ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการพูดคุย วิเคราะห์สาเหตุและค้นหาแนวทางแก้ไข องค์กรอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนจะเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

3.3 ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงของชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรป่าชายเลนน้อยลง เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนลดลง ชาวบ้านเน้นความสะดวกสบายขึ้น เลือกรูปแบบอาชีพที่ไม่ต้องพึ่งพาป่าชายเลน เช่น จากเดิม จับสัตว์น้ำ เผาถ่านขาย เปลี่ยนอาชีพเป็น รับจ้าง ค้าขาย ทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าชายเลนลดลง สอดคล้องกับงานวิจัยของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2550) ได้ศึกษาในชุมชนป่าชายเลนหลายพื้นที่พบว่าปัญหาการเปลี่ยนแปลงไปของราษฎรในหลายพื้นที่ ที่ต้องการความสะดวกสบาย ทั้งวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนชายฝั่งในการประกอบอาชีพประมง อพยพครอบครัวย้ายถิ่นฐาน หรือ คนใดคนหนึ่งในครอบครัวเดินทางเข้าเมืองเพื่อประกอบอาชีพใหม่ เป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการทำงานที่สะดวกขึ้น ไม่ต้องกังวลกับสภาพดินฟ้าอากาศ หรือความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

3.4 ขาดผู้นำที่มีศักยภาพ ปัญหาการขาดผู้นำที่มีศักยภาพ จากการศึกษาพบว่าบ้านคลองลัดขาดผู้นำในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง มีผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการแต่มุ่งเน้นพัฒนาด้านอื่น ทำให้การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัดยังไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากผู้นำเป็นบุคคลสำคัญในการส่งเสริมและกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับ ชีรพงษ์ แก้วหาญ (2543) ที่กล่าวถึงชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการว่าต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือมีผู้นำที่มีศักยภาพ ผู้นำมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ผู้นำของชุมชนที่มีการจัดการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบ

ความสำเร็จมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ผู้นำในชุมชนประเภทแรกจะคอยแต่ปกป้องสถานะของตนเองและควบคุมการกระทำและไม่กระทำต่อคนอื่นอย่างเข้มงวด ส่วนผู้นำชุมชนประเภทหลังพร้อมเสมอที่จะปล่อยให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า และมีวิสัยทัศน์กว้างและไกล มองปัญหาชุมชนทั้งชุมชน ไม่รีบร้อนในการแก้ปัญหาเพื่อกระตุ้นให้ปัญหาใหม่ก่อเกิด และเป็นผู้ที่พร้อมเรียนรู้จากความล้มเหลว ชุมชนที่ประสบความสำเร็จประกอบด้วยผู้นำที่หลากหลาย ผู้นำไม่แตกต่างจากชาวบ้านคนอื่นคือไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตาม แต่เป็นผู้นำที่ฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบเนียน และทำประโยชน์เพื่อชุมชน

4. แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

เมื่อได้ข้อค้นพบจากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัดโดยชุมชน ได้ดังนี้

4.1 การจัดกิจกรรมการรวมกลุ่มของชุมชน เป็นกิจกรรมที่สำคัญของคนในชุมชน เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สมาชิกของชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจ แสวงหากิจกรรม ดำเนินกิจกรรม และเกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเองของชาวบ้าน ทั้งนี้มองผลประโยชน์ของชาวบ้านและชุมชนเป็นหลัก (ประเวศ วะสี 2546: 38) กลุ่มที่เกิดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านคลองลัด มีการรวมกลุ่มแล้ว แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่ม เนื่องจากชาวบ้านไม่เห็นประโยชน์และความจำเป็นของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ปัจจัยที่มีส่งเสริมในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านคลองลัด ได้แก่ การใช้ทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกัน บ้านคลองลัดมีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่สมบูรณ์ ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยทรัพยากรทางทะเลในการยังชีพ โดยการประกอบอาชีพประมง ทุกคนจึงมีความผูกพันในทรัพยากรป่าชายเลน แต่เนื่องจากปัจจุบันการประกอบอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอต่อรายได้ ชาวบ้านจึงหันไปประกอบอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับจ้าง ดังนั้นการรวมกลุ่มต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับ ด้วยพื้นที่บ้านคลองลัดเป็นชุมชนที่เป็นเส้นทางผ่านไปสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น ตัวเมืองเพชรบุรี ชายหาดชะอำ มีรถสัญจรผ่านไปมาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติของบ้านคลองลัดมีความสวยงาม มีจุดเด่นเรื่องการประมง ทรัพยากรป่าชายเลน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่มของชุมชนในเรื่องการท่องเที่ยวสามารถเป็นแนวทางหนึ่ง ที่สามารถปรับใช้กับบ้านคลองลัดได้ เป็นการรวมกลุ่มทางอาชีพ ได้แก่ กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มบริการนักท่องเที่ยว โดยต้องมีการแบ่งผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน อาจเป็นรูปของการถือหุ้น สมาชิกทุกคนต้องมีความจริงใจ เห็นความสำคัญของการมีกลุ่มว่า ถ้ามีแล้วเพิ่มประโยชน์อะไรบ้าง ทั้งที่เป็นของส่วนตัวและส่วนรวม ต้องมีความอดทน เพราะในบางครั้ง ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นในกลุ่มได้ สมาชิกต้องอดทนต่อความ

ขัดแย้ง สอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544: 69) ได้พูดถึงเรื่องการรวมกลุ่มของชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ว่าเกิดขึ้นได้เนื่องจากการตระหนักเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการรวมกลุ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาทางเศรษฐกิจ มีการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มทุกคน ผลประโยชน์ที่ได้จากการดำเนินงานตามกลุ่มกิจกรรมมีการจัดสรรอย่างเป็นธรรมตามสัดส่วนที่ได้กำหนดไว้ตามกติกาของชุมชน ชาวบ้านจะเกิดความรัก ห่วงเห่นในทรัพยากรป่าชายเลนและชายฝั่งเพราะเป็นแหล่งสร้างรายได้ ทำให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเกิดประโยชน์ และเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้ทั้งจากการสังเกตของตนเองและการพูดคุยสนทนากับผู้อื่นว่า มีระบบของความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การทำลายธรรมชาติย่อมหมายถึงการทำลายตัวมนุษย์เอง จิตสำนึกนี้ย่อมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน ซึ่งก็หมายถึงการดำรงอยู่ของชุมชน ตัวอย่างของชาวบ้านที่เคย แอบตัดต้นไม้ และทิ้งขยะ หรือสิ่งปฏิกูลลงทะเล เมื่อเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนก็สามารถเลิกการกระทำดังกล่าวลง โดยไม่มีผู้ใดขอร้องหรือบังคับ

4.2 สร้างผู้นำ ผู้นำที่ต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ อาจเป็นผู้ตามธรรมชาติ โดยผู้นำจะเกิดขึ้นได้จากกิจกรรมการรวมกลุ่มหรือองค์กร ผู้นำจะมีลักษณะมีความรับผิดชอบ กล้าพูด กล้าแสดงออก มีความเสียสละ เป็นต้นแบบที่ดีของชุมชน และได้รับความนับถือไว้วางใจจากชาวบ้าน ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำตามโอกาสต่างๆ สอดคล้องกับ ชีระพงษ์ แก้วหาญ (2543: 27) ได้อธิบายองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนให้ประสบความสำเร็จว่า การที่ชุมชนจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีทุนทางทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้นำที่มีอยู่ มีความหลากหลายในชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำเป็นกลไกทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้ประชาชนหลุดพ้นจากสภาวะไม่พึงประสงค์ไปสู่ชีวิตที่ดีท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผู้นำที่ดีจะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษาหารือ ให้ข้อเสนอแนะ โดยไม่มีการครอบงำทางความคิดในการตัดสินใจปัญหาความขัดแย้งการใช้เสียงส่วนใหญ่ ทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่น กล้าแสดงความคิดเห็น ยอมรับและให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

4.3 การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการชุมชนของมิติทางด้านสังคม สามารถพิจารณาได้จากความสามารถของชุมชนที่จะจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน ให้เอื้อต่อการที่สมาชิกในชุมชน จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สุข เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (ประเวศ วะสี 2546: 47) ทั้งนี้บ้านคลองลัด มีกฎเรื่องการตัดไม้จากป่าชายเลน คือ การตัดไม้จากป่าชายเลนไปใช้ ต้องตัดไปใช้เฉพาะงานในครัวเรือนเท่านั้น เมื่อตัด 1 ต้น ต้องมีการปลูกทดแทนจำนวน 20 ต้น เป็นกฎที่มีการตั้งขึ้นโดย กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เป็นกฎที่ชาวบ้านบางส่วนยังไม่รับรู้ ดังนั้นการออกกฎควรเป็นที่รับรู้ของคนทั้งหมด และต้องมีความเห็นของชาวบ้าน เพื่อแสดงการมีส่วนร่วม และเป็นการออกกฎเพื่อใช้ในการควบคุมตนเอง การมีกฎระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่ม อาจเป็นระเบียบของการเป็นสมาชิกกลุ่ม ระเบียบของการปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม จะทำให้ชาวบ้านรับรู้ร่วมกัน ปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ชุมชนเกิดความสงบสุขเรียบร้อย

4.4 ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน มีเวทีแห่งการเรียนรู้ร่วมกันเช่น การร่วมประชุม เพื่อให้โอกาสแก่สมาชิกในการแสดงและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีการปรึกษาหารืออยู่เป็นประจำ กิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนได้สร้างให้ผู้คนได้มีส่วนร่วม ช่วยกันคิด ช่วยกันวางแผน และช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยความรู้สึที่ดี และเอื้ออาทรต่อกัน ย่อมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมจนเกิดเป็นความผูกพัน ความปรารถนาที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันด้วยความตระหนักในความรับผิดชอบที่ตนเองต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง เป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นในการกำหนดชะตากรรมของตนเองและชุมชน โดยอาศัยคุณค่าที่ได้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาให้ประสบผลสำเร็จ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆของชุมชนร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มอาชีพแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน ใช้เวทีพูดคุย ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นกันของคนในชุมชนเป็นกลไกการแก้ไขปัญหา มีการดึงผู้นำชุมชนที่มีทักษะในเรื่องต่างๆมาเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรม ดึงภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวคนในชุมชนทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ต่างๆมาใช้ มีวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความเห็นอกเห็นใจกันมาใช้ในการทำกิจกรรมกลุ่ม สอดคล้อง กับ ประเวศ วะสี (2546: 42) ที่กล่าวว่า ชุมชนเข้มแข็งต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยความเป็นมิตร มิตรภาพ และความรัก เมื่อคนในหมู่บ้านอื่นได้พบเห็นและได้นำไปเป็นแบบอย่าง มีการเชิญกลุ่มแกนนำไปให้คำแนะนำเป็นวิทยากร เป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนอื่นที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน นักศึกษา นักท่องเที่ยว เดินทางมาศึกษาดูงานที่ศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะนูนวิทยา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนและคนต่างชุมชนอยู่เสมอ ยิ่งทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่น มีความมั่นใจมากขึ้นที่จะแก้ไขปัญหา และดำเนินกิจกรรมของกลุ่มในชุมชน โดยไม่ต้องรอให้หน่วยงานหรือคนนอกชุมชนมาช่วยแก้ไขปัญหา ก่อน ดังที่ สีลาภรณ์ บัวสาย (2547: 28) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองของชุมชนจะทำให้เกิดความพินความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรีและความมั่นใจที่ชุมชน

จะตัดสินใจหรือเลือกเส้นทางเดินของชุมชนเองได้ เมื่อชุมชนมีการเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก ก็จะทำให้เกิดความร่วมมือที่หลากหลาย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน เพราะแต่ละชุมชนย่อมมีข้อจำกัดในเรื่องต่างๆ ความร่วมมือกับภายนอกจึงเป็นหนทางหนึ่งในการลดข้อจำกัดเหล่านั้น และเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ผลักกำลังในการดำเนินกิจกรรมและแก้ไขปัญหา ตลอดจนเสริมสร้างภูมิปัญญา พัฒนาศักยภาพการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนได้

การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนจะประสบความสำเร็จเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในชุมชนเอง ได้แก่ การมีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ ในเรื่องการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน สร้างสำนึกการมีส่วนร่วมในชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้และการพึ่งตนเองให้กับชุมชน เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการจัดตั้งองค์กรชุมชน เน้นแนวทางการพึ่งตนเองจากทรัพยากรของชุมชนเป็นหลัก เช่น การเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน นำจุดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมการประกอบอาชีพประมง และทรัพยากรป่าชายเลน เป็นจุดพัฒนาสร้างรายได้เพิ่ม เกิดเป็น กิจกรรมการท่องเที่ยว การแปรรูปสัตว์น้ำจากทะเล การประดิษฐ์ของที่ระลึกจำหน่าย เป็นต้น แนวทางการจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน กฎและกติกาของชุมชน เพื่อดูแลผลประโยชน์ของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก จะทำให้ชุมชนบ้านคลองลัดเป็นชุมชนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการตนเอง สมาชิกให้การมีส่วนร่วม เป็นชุมชนมีการเรียนรู้ ทำให้การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนมีความเข้มแข็ง สอดคล้องกับสถานการณ์ในโลกปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาโดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางบริหารจัดการตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านสถานภาพทรัพยากรป่าชายเลน ชุมชนบ้านคลองลัด มีจุดเด่นในเรื่องพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์หลากหลายประมาณ 15 ชนิด ทั้งพันธุ์ไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ และพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้าน และบุคคลภายนอกชุมชนร่วมกันปลูก แต่พันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2550) สำรวจพบว่ามีถึง 74 ชนิด ดังนั้นเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางพันธุ์ไม้มากยิ่งขึ้นควรมีการปลูกพันธุ์ไม้ป่าชายเลนชนิดอื่นเพิ่ม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ด้านระบบนิเวศของผู้ที่สนใจเมื่อต้องการศึกษาที่บ้านคลองลัด และการใช้ประโยชน์จากพันธุ์ไม้แก่ชาวบ้าน เช่น เป็นยาสมุนไพร เป็นต้น

2. ด้านรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ในการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านคลองลัด เช่น การทำประมงพื้นบ้าน การประกอบอาชีพเผาถ่าน การใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ป่าชายเลนประกอบอาหาร ทำสีย้อมผ้าและเป็นสมุนไพร ได้รับการถ่ายทอดเรียนรู้ ผ่านศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา แต่เมื่อมีการเรียนรู้แล้วไม่มีการนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ชุมชนเมื่อมีการเรียนรู้แล้วควรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ จะทำให้เกิดรายได้ แก่ตนเองและชุมชน เช่น การทำสีย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลน การแปรรูปอาหาร เป็นต้น

3. ด้านปัญหาและอุปสรรคของการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ชุมชนบ้านคลองลัด มีการรวมกลุ่มของชุมชน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นชุมชนควรมีการจัดตั้งองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อเป็นเวทีให้ชาวบ้านรวมกลุ่ม ระดมความคิด ในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหาของชุมชน และรับรู้ร่วมกัน ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง การจัดการของชุมชนจะประสบความสำเร็จ

4. ด้านการเสนอแนวทางจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ปัจจุบันบ้านคลองลัดได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เป็นโอกาสในการสร้างรายได้ของชุมชน ควรมีการจัดการในเรื่องของการท่องเที่ยวที่เป็นมาตรฐาน เช่น โฮมสเตย์ที่ได้รับมาตรฐานจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กลุ่มบริการนักท่องเที่ยว จัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลผลิตจากป่าชายเลนเพื่อเป็นของฝากของชุมชน เป็นต้น การจัดกลุ่มอาชีพจะทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน ชาวบ้านจะเห็นคุณค่าของการมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์สวยงาม เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟู เพราะป่าชายเลนคือแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ทำให้การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนประสบความสำเร็จของชุมชนอื่น เพื่อศึกษาถึงสาเหตุ และปัจจัยที่ทำให้ชุมชนดังกล่าวประสบความสำเร็จ สามารถนำมาปรับใช้กับชุมชนบ้านคลองลัดได้

ควรมีการศึกษาทัศนคติของคนในชุมชนบ้านคลองลัด ต่อความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลน ความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนบ้านคลองลัด

บรรณานุกรม

- เก็ดถวา บุญประการ. “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชน : กรณีศึกษาสมาคมหยาดฝน จังหวัดตรัง.” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541.
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. แผนแม่บทการวิจัยและการพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนและพื้นที่ชุ่มน้ำ พ.ศ. 2551-2554. กรุงเทพฯ : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550.
- กรมป่าไม้. การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลน พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการ กรมป่าไม้, 2545.
- คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการประเมินมูลค่าและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน. กรุงเทพฯ : คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. โครงการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : บริษัทเทสโก้, 2547.
- จิตรา หลีกภัย. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับป่าจาก. ตรัง: โรงเรียนสภาราชินี ตรัง, 2545.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท:การบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์., 2541.
- จรรยาพันธ์ เชื้อววิทย์. “ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาพื้นที่ป่าเขาหลวงและชุมชนบ้านคีรีวง ตำบลกิโลน อำเภอถานอง สภา จังหวัดนครศรีธรรมราช.” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2544.
- ณัฐารัตน์ ปภาวสิทธิ์. ผลของการปลูกและฟื้นฟูป่าชายเลนที่มีต่อทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง. กรุงเทพฯ : คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์นโยบาย สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- ชยันต์ วรรณฤติ. การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา ขอนแก่น, 2546.
- นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537.

- มหาวิทยาลัยศิลปากรและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. การประเมินความพึงพอใจโครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา. กรุงเทพฯ : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2550.
- รุ่ง ศรีโพธิ์. “ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองเทศบาลนครนครเชียงใหม่.” การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- วิวัฒน์ คดิธรรมนิตย์. สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2546.
- วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์กายภาพ. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, 2543.
- วิชัย เทียนน้อย และประชา อินแก้ว. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2543.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. การบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : บทบาทขององค์กรท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, 2537.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. การสงวนอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2549.
- ศิริวรรณ ศิริบุญ บุศริน บางแก้ว ชเนตติ มิตินาทกร และณิฏฐารัตน์ ปภาวสิทธิ์. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในมุมมองของชุมชนเกาะสีชัง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยทรัพยากรทางน้ำ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สมภพ คชินธนนันท์. “การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.” การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางการศึกษาวิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น : คลังน่านการพิมพ์, 2545.
- สนิท อักษรแก้ว. ป่าชายเลน นิเวศและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.
- สนิท อักษรแก้ว และคณะ. พันธุ์ไม้ป่าชายเลน. กรุงเทพฯ : บริษัททองรัตน์ จำกัด, 2535.
- สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน. แผนแม่บทการจัดการป่าชายเลนประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2552.
- ธงชัย จารุพัฒน์. สถานการณ์ป่าชายเลนของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลา 35 ปี (พ.ศ. 2504 – 2539). กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2541.

- ไพรัตน์ เจริญมิตร. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน
ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษานโยบาย
 สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537.
- ยศ สันตสมบัติ และเสน่ห์ จามริก. ความหลากหลายทางชีวภาพ : มิติทางสังคมและนิเวศ. กรุงเทพฯ :
 สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2543.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ . พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย.
 กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- อकिन ระพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและ
วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณ, 2539.
- อำนาจ เจริญศิลป์. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.

สัมภาษณ์

- ชมภูษ ประเสริฐจิตร. หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ตำบลบางตะบูนออก
 อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554.
- พิชัย นิลสลับ. ผู้อำนวยการโรงเรียนบางตะบูนวิทยา หมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก
 อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554.
- บุญช่วย เขยกลิ่น. ชาวบ้านประกอบอาชีพเผ่าถ่านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก
 อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554.
- สมจิตร แก้วกาญ. หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด
 ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554.
- สมคิด สว่างอารมณ์. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
 จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554.
- ชั้น ใจดี. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
 จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.
- บุญชู ใจดี. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
 จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.
- พร รุ่งเจริญ. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
 จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.
- รวีพรรณ ธาราบัณฑิต. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
 จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.

สาธินี เสวะทัต. นักเรียนโรงเรียนบางตะบูนวิทยา ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.

วิไลลักษณ์ สุขโต. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.

สุณี หงส์ทอง. สมาชิกเทศบาลตำบลบางตะบูน อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี.
สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.

บงอร วอทอง. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.

ธีรวัฒน์ วิเชียรฉาย. นักเรียนโรงเรียนบางตะบูนวิทยา ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.

สุพจน์ นิถนารถ. ชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม
จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.

จิรนาฏ สงวนทรัพย์. ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลตำบลบางตะบูน
อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2554.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้นำชุมชน

เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ถูกสัมภาษณ์

1. อายุ
2. เพศ
3. การศึกษา
4. อาชีพ/ ตำแหน่ง

ข้อมูลเชิงลึกในการสัมภาษณ์

1. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน
 - 1.1 ในชุมชนของท่านใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนทำอะไรบ้าง
 - 1.2 ทรัพยากรป่าชายเลนเพียงพอต่อความต้องการใช้หรือไม่
 - 1.3 ทรัพยากรป่าชายเลนที่สำคัญของชุมชนได้แก่ทรัพยากรใดบ้าง (ชนิดพันธุ์ไม้/ ใช้ทำอะไร)
 - 1.4 ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน
2. การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน
 - 2.1 มีกฎ หรือข้อบังคับใดในชุมชน ที่ใช้ควบคุมเรื่องทรัพยากรป่าชายเลน
 - 2.2 บทลงโทษอย่างไรเมื่อมีผู้ฝ่าฝืน ทำผิดกฎ
 - 2.3 ปัญหาและอุปสรรคที่พบ ในการบังคับใช้กฎ ระเบียบของชุมชน
 - 2.4 บทบาทในฐานะผู้นำในเรื่องของการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชนมีอะไรบ้าง
3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 3.1 มีแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างไร
 - 3.2 มีกลุ่มหรือองค์กรใดในชุมชนบ้างที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน มีบทบาทในการอนุรักษ์อย่างไร
 - 3.3 บทบาทในฐานะผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 3.4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
4. การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
 - 4.1 มีแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนอย่างไร

- 4.2. มีกลุ่มหรือองค์กรใดในชุมชนบ้างที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน มีบทบาทในการฟื้นฟูอย่างไร
- 4.3. บทบาทในฐานะผู้นำในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
- 4.4. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
5. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน
6. แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนมีหรือไม่ เป็นอย่างไร มีกระบวนการอย่างไร

แบบสัมภาษณ์สำหรับหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน

เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน โดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ถูกสัมภาษณ์

1. อายุ
2. เพศ
3. การศึกษา
4. อาชีพ/ ตำแหน่ง

ข้อมูลเชิงลึกในการสัมภาษณ์

1. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน
 - 1.1 ชาวบ้านในชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนทำอะไร
 - 1.2 ท่านให้ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนแก่ชาวบ้านหรือไม่ ถ้ามีให้ความรู้อย่างไร
 - 1.3 ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนเพียงพอต่อความต้องการใช้หรือไม่
 - 1.4 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน
2. การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน
 - 2.1 ชาวบ้านปฏิบัติตามกฎหมาย กฎของชุมชนในการควบคุมเรื่องทรัพยากรป่าชายเลนหรือไม่
 - 2.2 มีบทลงโทษอย่างไรเมื่อมีผู้ฝ่าฝืน ทำผิดกฎ
 - 2.3 ปัญหาและอุปสรรคที่พบ ในการบังคับใช้กฎ ระเบียบของชุมชน
 - 2.4 บทบาทในฐานะผู้นำ/หัวหน้าศูนย์ต่อการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน
3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 3.1 ทางศูนย์มีแนวทาง /นโยบาย / โครงการ กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนใดบ้าง
 - 3.2 ในฐานะผู้นำ/ หัวหน้าศูนย์ ท่านมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 3.3 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
4. การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
 - 4.1 ศูนย์มีแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนอย่างไร
 - 4.2 ศูนย์มีกิจกรรมใดบ้างเกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน

- 4.3 ในฐานะผู้นำ/ หัวหน้าศูนย์ ท่านมีบทบาทในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนอย่างไร
- 4.4 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
- 5. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน
- 6. แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของศูนย์มีหรือไม่ เป็นอย่างไร มีกระบวนการอย่างไร

แบบสัมภาษณ์สำหรับชาวบ้าน

เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ถูกสัมภาษณ์

1. อายุ
2. เพศ
3. การศึกษา
4. อาชีพ

ประเด็นในการสัมภาษณ์ด้านการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

1. ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน
 - 1.1 ท่านใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนอย่างไรบ้าง ทำอะไร ตั้งแต่ในอดีตและการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน ใช้เพิ่มขึ้นหรือน้อยลง
 - 1.2 ทรัพยากรป่าชายเลนเพียงพอต่อความต้องการใช้หรือไม่
 - 1.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน
2. ด้านการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน
 - 2.1 มีกฎระเบียบ หรือข้อบังคับใดในชุมชน ที่ใช้ควบคุมเรื่องทรัพยากรป่าชายเลนมีอะไรบ้าง เกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ควบคุม
 - 2.2 มีบทลงโทษอย่างไรเมื่อมีผู้ฝ่าฝืน ทำผิดกฎ ท่านเคยทำผิดกฎหรือไม่ อย่างไร
 - 2.3 ปัญหาและอุปสรรคที่พบ ในการบังคับใช้กฎ ระเบียบของชุมชน
3. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 3.1 ท่านมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนอย่างไร
 - 3.2 มีกิจกรรมใดบ้างในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนในชุมชน ท่านเข้าร่วมหรือไม่
 - 3.3 ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 3.4 ปัญหาและอุปสรรคที่ท่านพบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
4. ด้านการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
 - 4.1 ท่านมีบทบาทในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนอย่างไร
 - 4.2 มีกิจกรรมใดบ้างในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนในชุมชน ท่านเข้าร่วมหรือไม่

- 4.3 ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
- 4.4 ปัญหาและอุปสรรคที่ท่านพบในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
- 5. ปัญหาที่พบเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

แบบสังเกต

เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคลองลัด ตำบล
บางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

1. สังเกตสภาพทรัพยากรป่าชายเลนปัจจุบัน
 - 1.1 ทรัพยากรป่าชายเลนที่พบ ได้แก่ พันธุ์ไม้ สัตว์ในป่าชายเลน เป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง
 - 1.2 ความสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าชายเลน มีจำนวนมากหรือน้อย
 - 1.3 ลักษณะป่าชายเลน (ป่าธรรมชาติ/ป่าปลูกเอง)
2. สังเกตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 2.1 ลักษณะการใช้ประโยชน์จากไม้ป่าชายเลน ใช้ทำอะไร
 - 2.2 การประกอบอาชีพของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลน
3. สังเกตการควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน
 - 3.1 ผู้นำชุมชน/ หัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลนในการควบคุมบังคับใช้
กฎระเบียบของชุมชน
 - 3.2 การลงโทษเมื่อมีผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน ของผู้นำชุมชน
 - 3.3 การปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน มีการฝ่าฝืนหรือไม่
4. สังเกตการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
 - 4.1 กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนของผู้นำชุมชน/ และหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบ
นิเวศป่าชายเลน
 - 4.2 การเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชาวบ้าน
 - 4.3 การเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชาวบ้าน
 - 4.4 การเข้าประชุมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน การแสดงความคิดเห็น ของชาวบ้าน
 - 4.5 พฤติกรรมการชักชวนเพื่อนบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน
5. สังเกตการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
 - 5.1 การสนับสนุน กิจกรรมการฟื้นฟูป่าชายเลนของผู้นำชุมชน และหัวหน้าศูนย์อนุรักษ์และ
ศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ได้แก่ กิจกรรมการปลูกป่าทดแทน การให้ความรู้อบรม
ประชาชน การปล่อยสัตว์น้ำ

- 5.2 การเข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูป่าชายเลนของชาวบ้าน ได้แก่ การปลูกป่าชายเลนแบบ
อาสา การพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน
- 5.3 การเรียนรู้ เกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าชายเลนของชาวบ้าน
- 5.4 การเข้าประชุมเกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าชายเลน การแสดงความคิดเห็น ของชาวบ้าน
- 5.5 พฤติกรรมการชักชวนเพื่อนบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าชายเลน

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบการเก็บข้อมูล

ภาพที่ 1 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน

ภาพที่ 2 การใช้ไม้ป่าชายเลนเผาถ่าน

ภาพที่ 3 สภาพพื้นที่ป่าชายเลน

ภาพที่ 4 สิ่งมีชีวิตในป่าชายเลน

ภาพที่ 5 สภาพพื้นที่ป่าชายเลน

ภาพที่ 6 ภาพกิจกรรมปลูกป่าชายเลน

ภาพที่ 7 ภาพกิจกรรมปลูกป่าชายเลน

ภาพที่ 8 ภาพแปลงเพาะต้นกล้าโกงกาง

ภาพที่ 9 ใบชะครามผัดน้ำมันหอย อาหารพื้นบ้านของชุมชน

ภาพที่ 10 ถุงผ้า ที่ได้จากการทำข้อมผ้า

ภาพที่ 11 เครื่องจักสาน ผลิตภัณฑ์จากใบจาก

ภาพที่ 12 บรรยากาศระหว่างการสัมภาษณ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 13 การเดินสำรวจพื้นที่ป่าชายเลน ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ภาพที่ 14 บริเวณที่ชาวบ้านปักหลักเขตสำหรับเลี้ยงหอย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวทิพวรรณ ภู่นาค
ที่อยู่	95/4 หมู่ 2 ตำบลลำพญา อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
ที่ทำงาน	95/4 หมู่ 2 ตำบลลำพญา อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2550	สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2552	ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและ ภาคเอกชน คณะวิทยาการจัดการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2550 – 2554	ประกอบธุรกิจส่วนตัว